

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

PŘECHODOVÉ RITUÁLY SOUČASNÉHO MUŽE
PASSAGE RITES OF MAN IN CONTEMPORARY SOCIETY

Magisterská diplomová práce

Studijní obor: Andragogika, navazující, magisterské, kombinované

Autor: Bc. Marek Hubka
Vedoucí práce: Mgr. Martin Fafejta PhD.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci .....

podpis.....

Jméno a příjmení:	Bc. Marek Hubka
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Andragogika
Obor obhajoby práce:	Andragogika
Vedoucí práce:	Mgr. Martin Fafejta PhD.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Přechodové rituály současného muže
Anotace práce:	V práci se zabývám analýzou aktuálního postavení mužů v současné společnosti v souvislosti s přechodovými rituály. Obsahem práce je popis mužských přechodových rituálů a analýza literatury a směrů zabývajících se touto tematikou. Práce se zaměřuje také na edukativní a výchovné programy pro muže, zejména na analýzu, jak tyto programy vznikají, kdo je v České republice realizuje, jaké mají formy a na jakých základech jsou postaveny.
Klíčová slova:	Přechodový rituál, postavení muže ve společnosti, vzdělávání mužů
Title of Thesis:	Passage rites of man in contemporary society
Annotation:	Content of my work is analysis of social status of men in contemporary society in connection with rites of passage. Main focus is description of rites of passage and analysis of literature with this subject. Work content also analysis of education programs for men, how they are created, who is doing them in Czech Republic and on what forms they have and on what base they are founded.
Keywords:	Passage rite, social status of man, education of men
Názvy příloh vázaných v práci	
Počet literatury a zdrojů:	40
Rozsah práce:	86 s. (192 884 počet znaků s mezerami)

Osobně bych chtěl velmi poděkovat mému vedoucímu práce Mgr. Martinu Fafejtovi Ph.D. za ochotu, trpělivost a vedení během celého psaní mé diplomové práce.

1. Úvod	7
1.1 Cíl práce, konkretizace tohoto cíle, stanovení výzkumné otázky	7
1.2 Motivace k napsání práce	8
2. Mužská identita (v souvislosti s teorií E. Badinterové)	10
2.1 Identita a pohlavní preference	15
3. Přejchodové rituály	20
3.1 Teorie přechodových rituálů podle Gennepa	20
3.2 Různé formy přechodových rituálů v historickém kontextu	24
3.2.1 Materiální přechod	24
3.2.2 Jedinci a skupiny	26
3.2.3 Těhotenství a porod	26
3.2.4 Narození a dětství	27
3.2.5 Iniciační rituály	28
3.2.6 Zásnuby a svatba	30
3.2.7 Pohřební obřady	31
3.2.8 Jiné skupiny přechodových rituálů	33
3.3 Rituály v současné společnosti se speciální pozorností k rituálům dosud fungujícím	34
3.4 Muži v rituálech	38
4. Zhodnocení dostupné literatury týkající se předmětu výzkumu, analýza jednotlivých titulů	39
4.1 Kniha o mužství	39
4.2 Co dělá z chlapců muže	53
4.3 Rádce pravého muže	57
4.4 Skrytá spiritualita muže	59
4.5 Jak být mužem	62
5. Iniciační rituály pro muže	66
5.1 Význam iniciačních rituálů pro muže	69
6. Analýza institucí zabývajících se mužskou problematikou a výchovou	70
7. Návrhy k řešení	77

8. Závěr	81
9. Použitá literatura	83

1. Úvod

K napsání této práce mě přivedla vlastní životní zkušenost. Jako otec dvou dětí, dcery a syna, jsem zažíval běžné zkušenosti s výchovou a nepředpokládal jsem, že by mě potkaly nějaké výjimečné situace. Oběma dětem jsme se se ženou věnovali a od jejich dětství jim četli a rozvíjeli v nich všechny dovednosti, které jsme považovali za důležité. Dcera naši výchovu přestála vcelku bez újmy a dnes je z ní dospělá žena. Předpokládal jsem, že i u syna to bude obdobné. Nebylo. Kolem jeho 12. roku jsem zjistil, že naše vzájemná komunikace vázne. Jeho svět počítačového prostředí a cvičení parkuru (pohyb v městských aglomeracích s gymnastickými prvky) se na hony vzdaloval tomu, co jsem já považoval za správné. Patřím ke generaci, která veškeré vědomosti čerpala zejména z knih. Proto jsem, podle tohoto modelu, chtěl, aby se této aktivitě syn věnoval také. Čím více jsem naléhal, tím byla jeho rezistence větší. Dostávali jsme se do tichého konfliktu a začali se sobě navzájem vzdalovat. V této době jsem se účastnil několika seminářů s tematikou emoční inteligence a tam jsem při diskuzích s účastníky zjistil, že nejsem zdaleka sám, kdo řeší podobný výchovný problém. Začal jsem se ptát kamarádů, kteří měli doma chlapce, jak ho vychovávají, jaké mají problémy a jak je řeší. Odpovědi byly různé a mnoho z nich bylo, že dotyční neví, jak si poradit. Začal jsem zjišťovat, že to není jen výchovou, ale že celková situace souvisí s postavením mužů ve společnosti a s tím, jak byli oni sami vychováváni svými otci.

1.1 Cíl práce, konkretizace tohoto cíle, stanovení výzkumné otázky

Cílem mé práce je analýza aktuálního postavení mužů v současné společnosti v souvislosti s přechodovými rituály, které by měly doprovázet proměnu chlapce v muže. Zaměřuji se zejména na problematiku, zda vůbec v současnosti k takovýmto přechodovým rituálům dochází. Mou základní výzkumnou otázkou je, zda v současnosti existují přechodové rituály pro muže a zda je možné je v současné společnosti uskutečňovat. Cílem mé práce však není jen popis mužských přechodových rituálů, ale zaměřuji se také na analýzu literatury a směrů zabývajících se touto tematikou. V závěru práce se věnuji popisu postavení mužů ve společnosti v souvislosti s edukativními a výchovnými programy, zejména analýzou, jak tyto programy vznikají, kdo je v České republice realizuje, jaké mají formy a na jakých základech jsou položeny.

1.2 Motivace k napsání práce

Můj zájem o problematiku mužství a o přechodové rituály byl primárně způsoben zájmem o to, jak co nejlépe vychovat svého syna. Je zřejmé, že pojem současná doba je příliš vágní, a proto se pokusím zasadit tento pojem do určitého časového rámce. Jako výchozí bod použiji rok 1989, kdy v České republice dochází k revoluci a ke změně politického systému. V této době prochází moje generace, jsem ročník 1963, výraznou změnou. Velká většina pravidel přestává platit, bipolární svět se rozpadá, embargo na technologie, které znemožňovalo růst počítačové gramotnosti v tehdejší Československu, je zrušeno. Jsou odstraněny hranice, které se pro mnohé zdály být nedotknutelné a věčné. Cesta ke všem vymoženostem vyspělé západní kultury je otevřena. A přesto si troufám říci, že v této době vzniká zárodek toho, co dnes můžeme vnímat jako pomalu narůstající problém. Jednou ze součástí socialistického politického systému a současně postrachem všech mladých mužů byla základní vojenská služba. Socialismus byl ve své ideologii a její obraně neústupný. Socialismus bylo třeba bránit, a proto každý mladý muž, až na velmi malé množství výjimek, musel nastoupit na základní vojenskou službu. Doba služby byla neměnná a byla nastavena na dva roky. Zvláštní kategorii tvořili vysokoškolští studenti, kteří po absolvování dvou let vojenské katedry narukovali na službu v délkou trvání jednoho roku. O této věci píší zcela záměrně, protože základní vojenská služba byla podle mého názoru jeden z posledních přechodových rituálů, kterým procházeli mladí mužové v naší zemi. Se změnou systému přichází nejen otevření hranic a příliv nových směrů ve společnosti, ale i výrazná změna ve vnímání úlohy armády v tehdejší Československu. Význam armády klesá, Václav Havel svojí politikou téměř zruší vojenský průmysl a doba základní vojenské služby se zkracuje. Rozpočet na obranu se každý rok snižuje. To vše vede až k současnému stavu, ve kterém se armáda České republiky nachází, a to, že se jedná o plně profesionální armádu, která čítá několik tisíc vyškolených vojáků odborníků. Obava z povinné základní služby zmizela. Na cestě k dospělosti tedy mladým mužům již nestojí žádná překážka, kterou by museli překonat. Je to však dobře? Je tento stav pro naši společnost správný? Nesouvisí některé problémy, které v naší společnosti s dospíváním chlapců řešíme, právě s faktorem, že cesta do dospělosti je vlastně snadná a bezbolestná? Není právě toto ten důvod, proč dnes mnoho mladých mužů hledá svoji identitu? Abych se podíval na problém podrobněji, pokusil jsem se provést analýzu na základě dostupné literatury,

kteřá se na českém trhu v posledních několika letech objevila a kteřá se pokouší rŕznými pohledy na svĕt mužŕ a dospívání chlapcŕ dát ětenářŕm odpovĕď, jak tyto role zvládat. V mnoha případech dává návod, co by bylo vhodné ve fázi dospívání pro mladé muže udĕlat. Než však přistoupím k samotné analýze literatury, podívám se na problematiku mužské identity a také na teorii přechodových rituálŕ. Jako podklad pro teorii o mužské identitĕ jsem si vybral dílo francouzské filozofky a historičky Elisabeth Badinterové a pro teorii přechodových rituálŕ dílo francouzského etnografa Arnolda Gennepa. Dŕvod k vŕběru tĕchto dvou základních pramenŕ vychází ze zkušeností, získaných studiem a analýzou materiálŕ, které předkládám ve své práci. V analyzovaných materiálech jsem se velmi ěasto setkával s problematikou, kteřá souvisela s hledáním mužské identity současného muže. Toto bylo doprovázeno dalším ěasto zmiňovaným pojmem, kterým byl přechodový rituál, zejména jeho neexistence. Abych však mohl provést odpovĕdnou analýzu současného stavu, musel jsem se podívat na to, jak byl přechodový rituál vnĕmán v historickém kontextu a zda je možné vyjít z teoretických poznatkŕ a provést jejich aplikaci do dnešní doby. Hovořím-li zde o analyzovaném materiálu, mám na mysli zejména knihy, novinové a ěasopisové ělánky, organizace a zájmová sdružení, kteřá se orientují na mužskou problematiku a postavení mužŕ ve společnosti. Dŕvodŕ k tomu, proč je problematická situace spojená s postavením mužŕ ěasto zmiňována, je samozřejmĕ mnoho, jedním z příkladŕ mŕže být závĕr rozhovoru se známým psychologem Philipem Zimbardem v internetovém deníku iDnes, kterým zde poukazuje na „odpojenost“ mladých mužŕ od reálného života v dŕsledku působení virtuální reality. (Trachtová, 2016)

Krizi současných mladých mužŕ popisuje Zimbardo (citaci ponechávám v originále, jde o přepis jeho vlastních slov při prezentaci jeho knihy „Man (Dis)Connected“ (Zimbardo & Coulombe, 2015) takto:

„The alarm that I’m sounding in this book is for men who’ve grown up in the internet generation, maybe up to age 29 now, meaning when they were little kids they were accessing the internet. For those young men the internet has become too important. I mean important enough so that it replaces much of the real life connected with real people. So the two things that I focus on are video games and online free pornography – and now they’re almost like, for me, a twin evil.“ (Barclay2231, 2016)

Pokud tedy máme v současné době problém s maskulinitou a identitou mužů, která je doprovázena zmiňovaným „odpojením“ těchto mužů od reálného života, bylo jedním z mých cílů podívat se na problematiku současné mužské krize z hlediska historického a zjistit, zda se ve společnosti podobná situace s „krizí mužství“ již neopakovala. V textu uvedeném níže dokládám, že krize mužství se v lidské společnosti už několikrát opakovaly. První zmínky o krizi mužství zaznamenáváme ve vyspělých západních zemích již v 70. letech minulého století. Skutečností je ovšem také to, že po obsazení Československa ruskými vojsky v roce 1968 a následné normalizaci nebyla u nás této problematice věnována téměř žádná pozornost. Proto k objevování a zkoumání postavení mužů ve společnosti dochází u nás až v porevolučním období po roce 1989. Jsem názoru, že i po této společenské změně není tématu „mužství“ stále věnována dostatečná pozornost. Jedním z prvních počínů, který na tuto problematiku v České republice upozornil, byla kniha „XY. O mužské identitě“, která vyšla v roce 2005. V této souvislosti je možné zaznamenat také vznik organizace Ligy otevřených mužů, která je založena v roce 2006. Jak je z obou dat patrné, problematice mužství se začíná společnost věnovat až 15 let po listopadu 1989. Z mého pohledu jde tedy o téma poměrně mladé, které se stává stále aktuálnější, což je, kromě mnoha jiných faktorů, způsobeno také vyrovnáváním životního stylu mezi naší zemí a vyspělejší západní Evropou.

2. Mužská identita (v souvislosti s teorií E. Badinterové)

Z hlediska své práce považuji za základní podívat se na souvislosti v kontextu, ve kterém toto téma Badinterová zformulovala ve své knize „XY: O mužské identitě“

Na začátku jsou dvě pohlaví, pohlaví mužské a pohlaví ženské. Během svého vývoje se obě pohlaví přirozeně vyvíjí a na konci je dospělá žena a dospělý muž. Takto jednoduše bychom to mohli charakterizovat a z pohledu biologického by toto tvrzení bylo zřejmě správné. Otázkou však je, zda toto tvrzení odpovídá skutečnosti. Osobně si myslím, a zde souhlasím s Badinterovou, že v případě ženy je situace jednodušší a na konci procesu vývoje a dospívání je skutečná žena. Nikdo na ženu neklade požadavek: „Dokaž, že jsi žena.“ U chlapců je tomu však jinak, jejich proces dospívání je složitější. Jejich cesta bývá spojena s dokazováním a s překonáváním překážek. Jako mnozí, i Badinterová se pozastavuje nad termínem, který se objevuje nejen v literatuře pro muže, ale i v hovorové formě, a to ve smyslu „pravý muž“. Otázkou

zde je, kdo je to pravý muž? Jakou má definici? Jde ho vůbec takto pojmenovat? Pravdou však je, že na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď. Velmi často se sami muži ptají, zda jsou „dobrými“, „opravdovými“ nebo „správnými“ muži. Jako účastník několika mužských seminářů a mužských kruhů mohu tyto pochybnosti zcela potvrdit. Pro mnoho mužů jsou pochybnosti běžným rozměrem přemýšlení, jenž však mnohdy bývá skryto za pózou maskulinního muže, který na první pohled žádné pochybnosti nejeví. Otázkou tedy zůstává, proč se vlastně dnes zabývat problematikou mužů? Badinterová to ve svém textu odhaluje takto:

„V současné době se poztrácely orientační body a muž konce 20. století už neví, jak se definovat. Gunter Grass na otázku: „Co je to muž?“ odpovídá: „Schránka těžko snesitelného utrpení ... hříčka náhody...jeviště úzkosti a beznaděje.“ Tato slova jsou ze sedmdesátých let, tedy z doby, kdy se muži začali nad svou identitou zamýšlet.“ (Badinter, 2005, s. 14)

Z daného textu vyplývá, že první otázky o identitě si muži začali klást v 70. letech minulého století. Co však k těmto úvahám vedlo a proč se v současné době zamýšlíme nad tímto problémem? Proč řešíme, jakou úlohu má muž? Badinterová k tomu podotýká:

„Ještě před třiceti lety by taková slova byla nemyšlitelná. Mužům bylo natolik jasné, kým jsou, že nikdy nikoho nenapadlo klást si ohledně mužské identity otázky. Co se tedy stalo, že to došlo tak daleko? Mnozí přičítají vinu za „destabilizaci stanovených protikladů a za vyvrácení pevných orientačních bodů feminismu šedesátých let. Ve skutečnosti není západní feminismus vinen ani tak za vyvrácení orientačních bodů, jako tím, že ukázal, že král je nahý. Když ženy skoncovaly s rozlišováním rolí a systematicky se začaly prodírat do všech druhdy výhradně mužských oblastí, rozplynula se universální charakteristika: nadřazenost muže nad ženou.“ (Badinter, 2005, s. 14)

S tímto tvrzením, které Badinterová uvádí, lze souhlasit. Co však tento text nevysvětluje, je historická souvislost, která tomuto stavu předcházela. Současný stav nazvěme krizí, protože podle všeho krizí je, ale není první krizí mužství v historii. První zmínky o krizi mužství jsou spojovány s Francií a Anglií v 17. a 18. století. Ve Francii je toto období spojováno s preciózkami, které se objevily ve společnosti v padesátých letech 17. století. Ve Francii, ale i v Anglii měly ženy více volnosti než

v ostatních zemích. Dokonce je v tomto případě neomezovalo ani mateřství, protože pokud patřily k movitější společnosti, mohly si dovolit chůvu, která se o jejich děti starala, zatím co ony se mohly svobodně věnovat svým zálibám. Tímto byl také vymezen první krok ke změně postavení ženy. V minulosti bylo mateřství vždy základní překážkou v rovnoprávnosti mezi mužem a ženou. Díky biologickým souvislostem a institutu narození dítěte nastává z hlediska přírody zásadní nerovnováha. Zatímco žena je v době těhotenství a po porodu fyzicky omezena, muž tímto omezením netrpí. V případě používání chův se toto období pro ženy zkracuje a ty se tak mohou dříve zapojit do společenského života. Podívejme se tedy na preciózky, jak je popisuje Badinterová:

„Preciózka byla emancipovaná žena, která v touze po nezávislosti přišla s feministickými řešeními a stavěla na hlavu tradiční společenské hodnoty. Prosazovala nový ideál ženy, který bude brát ohled na možnost jejího společenského vzestupu a právo na důstojnost. Požadovala právo na vzdělání a zaútočila na opěrný sloup falokratické společnosti: manželství.“ (Badinter, 2005, s. 21)

Pro správný pohled je nutné zde zmínit i další souvislosti, které s preciózkami souvisí. Zejména jde o to, že jejich hlavním cílem byla svoboda v lásce. Pro tuto formu soužití se však standardní model manželství s jedním mužem nehodil, proto chtěly mít preciózky svobodu jak v manželství, tak i v mateřství. Podle Badinterové probíhaly výrazné debaty o mužské identitě také v Anglii, kde virilita (mužnost) byla častým tématem. Na rozdíl od Francie chtěly feministky v Anglii naprostou sexuální volnost, kterou charakterizovaly jako „právo na rozkoš“. V této době v Anglii neprobíhala diskuze jen o rovnosti práv mezi mužem a ženou, ale byla také o zjemnění mužských mravů. Proti tomu však již někteří vystupovali s obavou, že zženštilost vede k homosexualitě. Ve Francii se strach ze zženšťování na obecné úrovni neprojevoval tak, jako v Anglii. Svoji úlohu v tom zřejmě sehrálo osvícenství, které dle Badinterové vyvolalo první zlom v dějinách virility.

„Až do současnosti to bylo nejvíce feministické období ve francouzských dějinách. Předně se střetly či přinejmenším se už nestavěly na odiv mužské hodnoty. Válka pozbyla té důležitosti, jakou měla kdysi. Z lovu se stalo povyražení. Vznešení mladíci trávili více času v ženských salonech a budoárech než při tréninku v kasárnách.“ (Badinter, 2005, s. 23)

Z uvedeného kontextu tedy vyplývá, že podobné problémy s mužskou identitou se již v historii vyskytly. Pravdou však je, že jejich životnost nebyla velmi dlouhá. Novátorským myšlenkám na rovnoprávnost mezi muži a ženami udělala přítrž revoluce v roce 1789. Poslanci, kteří byli nově ustaveni, neměli historické spojení s předchozím státním zřízením, a tak jednoznačně ustanovili a potvrdili oddělení pohlaví a radikální diferenciaci. K otázce zženštilosti se ještě vrátím dále v textu, neboť v projevech mladých mužů v současnosti vidím podobné jevy, jaké jsou popisovány Badinterovou pro období 17. a 18. století.

Další mužskou krizi popisuje Badinterová v souvislosti s přelomem 19. a 20. století. Jde o dobu, kdy jak v Evropě, tak ve Spojených státech amerických má na společnost vliv krize. Šlo ve své podstatě o důsledky společenských změn na pozadí rozvoje industrializace a demokratizace. Díky těmto změnám bylo ženám umožněno vzdělání a narůstala i jejich občanská práva. Tato skutečnost ve své podstatě znamenala zvyšující se strach mužů, kteří tušili ohrožení svého zásadního postavení ve společnosti. Jak píše Badinterová: „Muž tušil, že je v ohrožení jeho moc, jeho identita a každodenní život.“ (Badinter, 2005, s. 24) Věčnému soupeření mezi muži a ženami v Evropě učinil konec až začátek první světové války v roce 1914. Zde opět do popředí vystupuje maskulinita a muž získává opět své postavení ochránce a bojovníka. Podle mého názoru je to dost krutá cena za prosazení mužnosti. Při své cestě po Francii v roce 2014 jsem měl možnost projet severní Francií od Dunkerque směrem do Paříže a byl jsem zaskočen obrovským počtem hřbitovů, kde leží pochovaní vojáci z této války.

Jak píše Badinterová, velkou krizi maskulinity zaznamenaly také Spojené státy. Podle amerických historiků tato krize začíná v osmdesátých letech 19. století, kterou popisuje M. Kimmel ve svém díle „The Contemporary „Crisis“ of Masculinity in Historical Perspective“. Obecně šlo o to, že tehdejší Amerika měla strach z „evropanizace“ Ameriky. Americká historie je ze své podstaty odlišná od evropské. Součástí americké historie je dobývání Divokého západu, pacifikace místního obyvatelstva, která souvisela s územní expanzí a rozvíjejícím se hospodářstvím. V tomto kontextu je možné si představit „muže dobyvatele“, neohroženého kovboje se zbraní. Ostatně tento model o několik let později zažil svoji renesanci v knihách a kreslených příbězích. O tom se však zmíním později. V přímé souvislosti bych rád upozornil na jeden fakt, který nastává s prudkým vývojem hospodářství v Americe.

„Před válkou Severu proti Jihu (1861-1865) byli muži z 88% nezávislími farmáři, řemeslníky nebo obchodníky. V roce 1910 žila tímto způsobem již méně než jedna třetina Američanů. Industrializace velmi rychle prosadila svá pravidla – mechanické rutinní a dílčí úkony – a pracující pozbyli veškerou kontrolu nad organizací a výsledky své práce.“ (Badinter, 2005, s. 28)

Díky této situaci bylo stále více mužů nuceno dojíždět za prací, a tak se i v Americe začal odehrávat stejný model jako v Evropě. Ženy, matky musely převzít břímě starostí o rodinu a její vedení v době nepřítomnosti muže. Nebyly tedy zodpovědné jen za výchovu dětí a vedení domácnosti, ale čím dál více řešily sociální a ekonomické problémy rodiny. Na základě tohoto vývoje začaly ženy stále více vyžadovat práva, která měli mužové. Jejich aktivity byly mnohem otevřenější a silnější než v Evropě. Americké ženy začaly zakládat ženské spolky, posílat dcery do kolejních škol a začaly se dožadovat možnosti práce mimo domov. Jedním z doprovodných jevů této společenské změny bylo i právo na rozvod, které si americké ženy krok za krokem vybojovaly. Pro ilustraci Badinterová uvádí statistiku rozvodovosti. „Nárůst počtu rozvodů – 7000 v roce 1860, 56 000 – v roce 1900, 100 000 v roce 1914 – a pokles porodnosti“ (Badinter, 2005, s. 28)

Jak je z těchto údajů patrné, stav společnosti se výrazně měnil. Společnost v Americe na to specificky reagovala. Američané na rozdíl od Evropanů přijali teorii feminizace a začali podnikat kroky k upevnění mužských ideálů a oddělení pohlaví. V té době jsou zakládány chlapecké skautské oddíly, mužské oddíly amerického fotbalu s cílem vypěstovat a zdůraznit postavení a odlišnost mužů. V předchozím textu jsem se zmínil o dobývání divokého západu a jeho ztvárnění v literatuře. Právě v tuto dobu, tj. kolem roku 1909 dochází k popularizaci příběhů z „Divokého západu“ a vydávání knih s touto tematikou, kdy hlavním hrdinou je neohrožený muž s velkým „M“. Přes všechny tyto kroky je krize mužské identity „vyřešena“ až vstupem Spojených států do první světové války v roce 1917.

Jaký je tedy současný stav v oblasti mužské maskulinity? V předchozích případech jsme viděli, že jeho řešením byla válka. Je to však to pravé a jediné možné řešení? Badinterová situaci charakterizuje takto.

„Po kataklyzmatu druhé světové války, kdy se mužská hypervirilita projevila v celé své patologii, už zřejmě nejde s válkou jako lékem na selhání mužnosti počítat. Před

problémem mužské identity stojíme znovu, aniž se na obzoru rýsuje nějaké východisko. V rámci věd 'o člověku' se rozpoutala skutečná polemika, kterou zahájila různá feministická hnutí. V sázce je pro všechny zásadní věc, protože od hlediska, jež převáží, se bude odvíjet veškerá pedagogika, vztahy mezi pohlavími a tedy i politika“. (Badinter, 2005, s. 30)

Jaký je tedy stav maskulinity v naší společnosti a jaký bude mít vývoj? Tato otázka je velmi složitá a nedokáží na ni přesně odpovědět. Na základě pramenů a uvedených příkladů v textu jsem toho názoru, že maskulinita jako jedinečný model, který je použit napříč společnostmi, je nereálný. Osobně se přikláním k teorii mnohosti maskulinit, kterou zavádí americká antropoložka Margaret Meadová a ilustruje to na příkladu chování mužů ve dvou kmenech Arapešů a Mundugumurů na Nové Guineji. Co je pro jeden kmen vzorem maskulinity, je pro druhý nepochopitelné.

„Viděli jsme, že mundugumorský ideál povahy je totožný pro obě pohlaví, že se od mužů i žen očekává, že budou divocí, soupeřiví, sexuálně agresivní, žárliví a připraveni vidět a pomstít urážku, že se budou rádi předvádět, mít radost z činnosti i z boje. Mundugumorové si za svůj ideál zvolili přesně ten typ mužů a žen, který Arapešům připadá tak nesrozumitelný, že téměř nechápou, jak může existovat“. (Mead, 2010, s. 240)

Sama Meadová podotýká, že společnost je příliš rozmanitá na to, aby se dal zvolit jednotný model. Vždycky budou existovat dvě pohlaví a na základě poznatků a pozorování se lze jen přiklonit k názoru, že cesta může být ve vzájemném respektu a poznání.

2.1 Identita a pohlavní preference

Doposud jsem se věnoval pohledu na identitu mužů zejména v kontextu společenského vývoje a analýze reakcí společnosti na existenci pojmu virilita a jeho problematice. Jako velmi zásadní však vidím také vztah mezi identitou a pohlavní preferencí. V mnoha případech je jedním ze základních rysů maskulinity heterosexuality. Jestliže se díváme na někoho jako na muže, je pro většinovou společnost naprosto přirozené, že se očekává, že tento muž je heterosexuál, který má vztah se ženou, případně s ní žije v manželství a má s ní děti. Být mužem znamená mít sex se ženou. Badinterová tento stav z pohledu identity muže velmi výstižně charakterizuje popisem stádií tradiční maskulinity.

„Heterosexualita je třetím negativním důkazem tradiční maskulinity. Po odluce od matky (nejsem její děťátko), po radikálním odlišení od ženského pohlaví (nejsem holka), musí chlapec dokázat (sobě), že není homosexuál, tedy že netouží po mužích, ani u nich nechce vzbuzovat touhu.“ (Badinter, 2005, s. 97)

Z našeho pohledu, tj. ve vnímání naší současné středoevropské kultury, jde o vnímání heterosexuality jako samozřejmého znaku mužské maskulinity. Badinterová uvádí jako důkaz průzkum z časopisu *Lui* č. 50 z roku 1991, který měl v průzkumu mezi muži položit otázku: „Pokládali byste se dále za muže, kdybyste udělali zkušenost s homosexualitou?“ Na tuto otázku odpovědělo 57% dotázaných záporně. (Badinter, 2005, s. 97)

Z hlediska historie lze však najít značné odlišnosti v tom, jak probíhalo vnímání styku, který dnes považujeme za homosexualitu. Podívejme se na problematiku pohledem, který existoval do 19. století. V té době existuje pojem sodomie, který zahrnuje pohlavní styk mužů s muži, mužů se zvířaty, mužů se ženami za jiným účelem než reprodukce. Tato forma chování byla z hlediska křesťanské církve charakterizována jako těžký hřích. Je opravdu tento způsob jednání nutné formulovat tímto způsobem? Že tomu bylo jinak, dokládá například otec L.M.Sinistrati (18. století), který uvádí v *Pojednání o sodomii skutečnosti, které by dnes byly považovány přinejmenším za podivné.*

„Pro učeného duchovního je sodomie sice definována jako tělesné obcování mezi dvěma samci či samicemi, přesto ne „homosexuální akty“ zakládající zločin. Aby šlo o zločin, musí dojít ke koitu, zavedení penisu do análního otvoru, „na rozdíl od pouhé vlhkosti (poluce, masturbace) dosažené mezi samcem a samcem či mezi ženou a ženou.“ (Badinter, 2005, s. 98)

Výše uvedenou citaci uvádím zcela záměrně, protože jsem názoru, že dříve docházelo k častějším fyzickým kontaktům mezi muži, aniž by to bylo společensky pobuřující, na rozdíl od současné situace, kdy je bližší tělesný kontakt považován za projev homosexuálního chování. Tomuto aspektu se věnuji v části *Jiné skupiny přechodových rituálů*. Mám-li se zabírat tím, jak se muži vychovávají a co je vede k tomu, aby byli muži, musím vzít v úvahu jejich vzájemnou interakci. Jestliže tedy v úvodu tvrdím, že je nutné, aby muže vychovávali muži, je zřejmé, že při této činnosti dochází ke vzájemnému kontaktu mužů. Na základě těchto kontaktů pak dochází k

vzájemným různým druhům vztahů mezi muži. To, že dochází k určité intimitě mezi muži, je věc, kterou lze předpokládat. Co však není nutným předpokladem, je to, že bližší kontakt mezi muži musí být ihned označován za homosexualitu. Na základě údajů z historie si myslím, že k této oblasti by měla mít společnost citlivý a chápající postoj. Touto problematikou se zabývali také francouzští osvícenci jako Rousseau, Voltaire či Diderot. V této souvislosti Badinterová uvádí:

„Voltaire trval na tom, že jde o nedorozumění: „Mladí samci našeho druhu vychovávaní pohromadě, cítíce sílu, kterou v nich začíná rozpoutávat příroda, a nenacházející předmět svého pudu, vrhají se na sobě podobné. Není proč stigmatizovat člověka na celý život! Voltairův přítel Condorcet, velice citlivý, pokud šlo o pojetí lidských práv, navrhoval zbavit sodomii trestnosti, pakliže „nedošlo k žádnému násilí“.“ (Badinter, 2005, s. 99)

Z hlediska historické souvislosti je nutné vzít v úvahu ještě jeden kontext. Ve výše uvedené citaci je patrný tón, který styky mezi muži ve „zdravé“ míře nijak neodsuzuje a nepřirazuje jim velkou vážnost. Bohužel z hlediska historického vývoje docházelo k pravému opaku. Medializací pojmu homosexualita, který zavedl v roce 1869 maďarský lékař Benkert, který chtěl docílit větší pochopení společnosti pro styky mezi muži, měl účinek opačný. Ve společnosti se v souvislosti s takto orientovanými muži objevilo mnoho odsuzujících textů. „Nerozlišovalo se mezi nemocí a neřestí, mezi psychickým zlem a morálním zlem, zavládla shoda takové zženštilé muže neschopné reprodukce stigmatizovat!“ (Badinter, 2005, s. 101)

Tím, že přístup k vzájemnému styku mužů byl takto odsuzován, docházelo ve společnosti k podmíněnému strachu mužů ze vzájemného kontaktu. Otcové se z důvodu strachu, aby nebyli nařčeni z homosexuality nebo pedofilie, se přestali dotýkat svých synů.

„Nedávná anketa Shere Hiteové potvrdila, téměř žádný z mužů (ze 7000 dotázaných) neuvedl, že by si byl nebo si je s otcem blízký ... Jen málo si jich vzpomíná, že je otec objímal nebo hýčkal, zatímco výprask a tresty si pamatují moc dobře ...“ (Badinter, 2005, s. 89)

V této souvislosti je zajímavé podívat se na výzkum, který popisuje Theo Sandfort ze Státní univerzity v Utrechtu v článku *Pedophile Realtionship in the Netherlands: Alternativ lifestyle for Children*. Sandfort se ve svém článku zabývá otázkou, jaký je

vztah mezi mladšími chlapci a jejich mužskými přáteli. Chlapců bylo 25 ve věku 10-16 let, jejich pedofilní partneři byli z věkové skupiny 26-66 let. S těmito účastníky byl proveden výzkum, jehož základem byla metoda SCM (Self – Confrontation Method). Kromě jiných výsledků je překvapivým závěrem použití pojmů souvisejících s tím, jak se mladí chlapci cítí ve společnosti svých pedofilních starších přátel. Na prvních místech se objevují slova - šťastně, hezky, bezpečně a svobodně. Takto například popisuje svůj vztah a motivaci k němu Lex (13 let a 1 měsíc) se svým pedofilním přítelem Richard (31 let a 9 měsíců).

„Protože s ním chodím velmi často ven a můžu s ním zažít hodně zajímavých věcí. Chodíme často na procházky a taky plavat do bazénu. Děláme skoro všechno společně. Často taky můžu vařit makarony a opékat věci na pánvičce. Někdy jdeme do kina nebo taky do přírodní rezervace. Když Richard řekne: „Zítřej půjdeme do kina, těším se a myslím na to celý den. Nebo se prostě jdeme někdy pobavit do zábavního parku nebo pony parku.... Tohle vlastně můžete mít jen s pedofilem nebo pokud jste jedináček.“
(Sandfort, *Alternative life for children*, s. 173)

Zde je možné vidět, že vztah mezi mladým mužem a starším mužem nemusí být vždy primárně založen na sexu a zneužívání, jak je to všeobecně vnímáno, ale může nabývat jiných forem, které jsou pro společnost málo známé a nemusí mít vysloveně negativní charakter, jak je často interpretováno. Z hlediska výchovy bych ještě chtěl upozornit na to, že v historii byl kontakt mezi mladými muži a staršími muži mnohem častější. Příkladem může být zmínka o výchově mladých mužů ve Spartě. „Každý spartský mladík měl dospělého poručníka zvaného „milovník“, zodpovědného za jeho chování.“ (Sekunda & Hook, 2008, s. 11) Velmi podrobně se tématem identity a sexuální identity zabývá i sociolog Martin Fafejta. K výchově ve starověkém Řecku doslova uvádí:

„Pederastie byla pevně institucionalizovaným svazkem, jehož cíl byl dopředu dán: výchova a zasvěcení chlapce, ze kterého se měl stát muž. Z toho vyplýval i věk a jednání aktérů. Na prvním místě byl aspekt výchovně-vzdělávací (zasvěcovací), a tomu se vše podřizovalo. Pokud došlo k sexuálnímu styku, pak bylo nepředstavitelné, aby v něm erates (dospělý) zastával pasivní, dle tehdejších představ ženskou roli (nemohl být penetrován, nemohl provádět felaci) a eromenos (mladý muž) mužskou tj. aktivní“.
(Fafejta, 2016, s. 20)

Chci tím jen zdůraznit v souvislosti s předchozím textem, že je jednoduché odsoudit homosexualitu jako společensky závadnou, ale ve skutečnosti nemusí mít takové negativní dopady, které se šíří ve většinové společnosti.

Z hlediska identity zavádí pro popis mužů v současné společnosti Badinterová dva pojmy. Hovoří v této souvislosti o zmrzačeném muži. Identitu tohoto muže vymezuje tak, že je jedno, zda je tento muž heterosexuál nebo homosexuál, ale oba tyto typy mohou být obětí psychologického zmrzačení. První typ tohoto zmrzačení nazývá Badinterová *muž tvrd'ák* nebo *tvrdý muž*. To je muž bez jakéhokoliv projevu ženskosti. Projevuje se jako naprostý machista. Mnohdy bývá ztvárněn i ve filmech, které mají představovat ideál správného muže. Zde si můžeme představit filmy jako Rambo, Terminátor a další. Druhým je typ, který se vyznačuje naprostou absencí virility. U tohoto typu bylo zjištěno, že jde velmi často o muže, kterého vychovávala matka sama bez otce. Tohoto muže pojmenovává Badinterová *muž měkkota* nebo ho někdy také nazývá *muž hadr*. Tento muž se podle mého názoru vyskytuje ve společnosti stále častěji díky působení emancipace a vývoji feministických hnutí. Věnuji mu tedy větší pozornost a uvádím zde podrobný popis, jak ho charakterizuje Badinterová, včetně důvodů jeho vzniku.

„Muž-hadr se z vlastní vůle vzdal mužských privilegií, rezignoval na moc, na výsostné postavení samce, které mu v patriarchálním řádu tradičně náleželo. Ovládl v sobě sklon k agresivitě, rezignoval na ctižádost a kariéru, pokud mu bránily věnovat se ženě a dětem. Je zastáncem rovnosti muže a ženy ve všech oblastech. Pár skládající se z feministky a muže měkkoty se se dělí o všechny domácí povinnosti ...a „demokracii uplatňuje na milimetr přesně, natolik musí být rozdělení úkolů spravedlivé“.“(Badinter, 2005, s. 126)

Na základě tohoto rozdělení by bylo vhodné položit si otázku, co je to mužský ideál? O odpověď se pokusili dva američtí univerzitní učitelé Deborah David a Robert Brannon. (David & Brannon, 1976) Mužský ideál charakterizovali čtyřmi hovorovými imperativy. *No sissy stuff* (nic zženštlého) - neprojevovat žádné prvky, které by naznačovaly citové potřeby. *The big wheel* (velké zvíře) musí usilovat o nadřazení nad ostatními. *The sturdy oak* (pevný dub) odkazuje na potřebu být nezávislý a spoléhat se jen sám na sebe. *Give'em hell* (pošli je k čertu) zdůrazňuje povinnost být silnější než druzí, je-li třeba i s použitím násilí. Badinterová pak navazuje: „Tento ideál mužství

přijala většina kultur a vytvořila vlastní modely, byla to ovšem bezkonkurenční Amerika, která své vzory chlapství vyslala do celého světa.“ (Badinter, 2005, s. 128) Už jsem se v textu zmínil o tvrdějším typu Ramba a Terminátora, kteří právě zde nacházeli svoji inspiraci. Bohužel je pravdou, a zde souhlasím s Badinterovou, že tento ideál muže je pro většinu společnosti nedostižitelný a navíc neobsahuje ani prokazatelnou bisexualitu lidského jedince. Vyjdu-li z archetypální teorie C. G. Junga má v sobě každý dva archetypy, které se vyskytují v lidském nevědomí. Jsou to animus a anima a každý z nich zastupuje jednu roli, tedy muže a ženu, a právě absence animy, zastupující ženský prvek v mužovi, je pro tyto hrdiny charakteristická. Výsledkem vlivu tohoto vzoru na muže je pak destrukce muže jako takového, což vystihuje Badinterová takto:

„Propagování nedosažitelného vzoru virility dovádí muže k bolestnému poznání: je nehotový. Někteří muži věří, že onen trvalý pocit nejistoty se jim podaří vyléčit sázkou na hypervirilitu. Ve skutečnosti se stávají zajatci nutkavé představy mužnosti, která jim nikdy nedá pokoje. Je naopak zdrojem autodestrukce a agresivity proti každému, kdo hrozí stržením masky“. (Badinter, 2005, s. 130)

V navazující kapitole se věnuji teoretickému základu přechodových rituálů. K výběru tohoto tématu mě opět vedly poznatky ze studia a analýzy materiálů k problematice mužství. Téměř všichni autoři i lektoři mužských seminářů se odvolávají na potřebu a důležitost přechodového rituálu pro muže, a to zejména v souvislosti s přechodem chlapce v muže. Pro pochopení významu přechodových rituálů a jejich významu a důležitosti jsem zvolil teorii Arnolda Gennepa, kterou, přes její stáří, považuji z hlediska pochopení významu rituálů v souvislosti s muži za zásadní.

3. Přechodové rituály

3.1 Teorie přechodových rituálů podle Gennepa

Jeden z nejucelenějších pohledů na přechodové rituály lze najít v publikaci „Přechodové rituály“ od Arnolda Gennepa, která byla poprvé vydána v roce 1906. Arnold Gennep byl významný francouzský etnolog a folklorista, který v této ne příliš rozsáhlé publikaci velmi dobře provedl základní rozdělení přechodových rituálů a zavedl do této oblasti systém, který lze považovat za akceptovatelný i v dnešní době. Z hlediska terminologie a použitého jazyka odpovídá Gennepova teorie době, ve které byla napsána. Taktéž prameny, na které se Gennep ve své knize odvolává, jsou

adekvátní vzniku jeho díla. I přes tyto skutečnosti považuji jeho vysvětlivý vznik a rozdělení rituálů za zásadní pro pochopení vztahu mezi „starými“ rituály a „novými“ rituály a zejména pro navazující analytickou část vztahující se k mužským přechodovým rituálům. Základem pro vysvětlení Gennepovy teorie je jeho přístup, kterým nastavil pravidla pro prozkoumávání a chápání rituálů. Jedním ze základních stavebních kamenů jeho teorie je rozdělení světa na část profánní a část posvátnou. Dle tohoto dělení se každá část této společnosti odlišuje. Zejména je to patrné při přechodu z jedné kategorie do kategorie druhé. Gennep to vysvětluje tak, že pokud člověk chce změnit postavení v kategoriích, je nutné provést změnu, za kterou stojí splnění určitých podmínek. Tyto podmínky bývají často intelektuální nebo ekonomické. U změn ve světě, který nazýváme profánní, však dochází k provedení úkonů zvláštního rázu, které bychom mohli charakterizovat jako citové nebo mající citovou tendenci. Jednou ze základních myšlenek, která vede k přechodovým rituálům, je ta skutečnost, že člověk neustále prochází různými společnostmi, ve kterých se musí orientovat. Jak píše Gennep.

“Má-li člověk přejít z jedné takové kategorie do jiné, chce - li se například rolník stát dělníkem nebo zednický přídavač zedníkem, musí splnit určité podmínky, které však mají společné to, že jejich základ je ekonomický nebo intelektuální. Zato má-li se laik stát knězem nebo naopak, musí provést obřady, to znamená úkony zvláštního rázu, související s určitou citovou tendencí a s určitou mentální orientací – profánní svět a posvátný svět jsou navzájem neslučitelné, a to do té míry, že přechod z jednoho do druhého není možný bez nějaké přechodné doby.“ (Gennep, 1996, s. 12)

Právě přechodná doba je jeden ze základních jevů mnoha životních situací, které člověk během svého života zažívá. Gennep rozebírá pohled na přechodné období z mnoha pohledů, z hlediska života rodiny, z hlediska náboženství, příslušnosti k určitému kmeni či společenství. Gennep charakterizuje přechod už ze samotného principu života člověka. Během tohoto procesu vlastně člověk přechází z jednoho stádia do dalšího.

„Už jen proto, že člověk žije, vyžaduje postupné přecházení z jedné zvláštní společnosti do druhé a od jednoho společenského postavení k druhému – takže se život člověka skládá ze sledu různých etap: narození, společenské dospívání, sňatek, otcovství, třídní postup, specializace v zaměstnání a smrt, jejichž konce a začátky tvoří celky téhož rázu.“ (Gennep, 1996, s. 13)

Všechny tyto změny v lidském životě jsou doprovázeny určitými obřady, které v obecném principu zajišťují to, že společnost rozumí a chápe změnu výchozího stavu. Vezmu-li například otcovství, které souvisí s tématem mé práce, je to proces, kdy rodina prochází několika přechodovými stavy. Je tu aspekt zrození, příchod nového dítěte na svět, které bylo velmi často doprovázeno rituálem křtu. Žena se mění ve „skutečnou ženu“, tedy takovou, která dala život dítěti. Samozřejmě je tu i role muže, který se stává otcem. Od tohoto okamžiku jej vnímá společnost jako toho, kdo je plodný a dává společenství děti, ze kterých vyrostou zdraví a plnohodnotní příslušníci kmene. Výše uvedený příklad patří podle Gennepa z hlediska terminologie k lidským přechodovým obřadům.

Velký význam pro všechna společenství mají ale i změny a cykly, které souvisí s přírodou. Do této kategorie patří úplňky, slunovraty, začátky ročních období, rovnodennosti a další. Všechny tyto přírodní jevy byly vždy doprovázeny lidským výkladem a byly jim přiřazovány významy nebo začínaly pro společnost znamenat začátek určité formy chování. V mnoha společnostech jsou právě tyto přírodní úkazy datem pro nejdůležitější svátky spojené s historií dané společnosti.

Z hlediska obsahu je Gennepova práce významná a nadčasová zejména tím, že do přechodových stavů vnáší systematizaci a pokouší se jednotlivé přechodové rituály popsat.

Gennep na základě studia tehdejších pramenů a škol zavádí do terminologie přesnost a systém. Zejména se zaměřuje a čerpá z animistického přístupu, ze kterého vychází popis sympatetických rituálů.

„Sympatetické rituály jsou ty, které se zakládají na víře v působení podobného na podobné, opaku na opak, nádoby na obsah a naopak, části na celek a naopak, napodobeniny na skutečný předmět nebo bytost a naopak, slova na čin.“ (Gennep, 1996, s. 14)

Z hlediska dalšího přístupu byl významný další pohled, který Gennep do své teorie zahrnul, a to ze školy dynamistické. Výsledkem pak byla syntéza těchto dvou přístupů, které charakterizuje Gennep takto.

„Tento dvojitý proud umožnil zjistit, že vedle sympatetických rituálů a rituálů s animistickými základy existují skupiny rituálů s dynamickým (neosobním) základem a rituály kontaktní, které se zakládají na materiálnosti a přesnosti vrozených nebo získaných vlastností dotykem nebo na dálku. Sympatetické rituály nejsou nutně

animistické a kontaktní rituály nutně nemusí být dynamistické; jedná se zde o čtyři vzájemně nezávislé kategorie, které však dvě školy zabývající se výzkumem magicko-náboženských jevů z odlišného pohledu seskupily po dvojicích“. (Gennep, 1996, s. 16)

Z hlediska významů dále Gennep charakterizuje a popisuje rituál jak působí, zejména z pohledu přímého působení a nepřímého působení. Přímý rituál je takový, který má okamžitou působnost bez zásahu okolí. Jeho protějškem je pak rituál nepřímý, který je charakteristický tím, že je pouze něčím jako „spouštěč“, jeho působení je rituálem pouze odstartováno a působí v následovném čase. Z hlediska významu pak Gennep ještě zavádí rozlišování rituálů na pozitivní a negativní.

Gennep ve své teorii zavádí strukturu a rituály následně roztrídí na sympatetické, kontaktní, pozitivní, negativní, přímé a nepřímé. Přitom můžeme vždy tyto rituály vidět z pohledu animistických rituálů nebo dynamistických rituálů.

Na základě tohoto rozdělení je potřeba uvést důležité doplnění z hlediska sekvenčnosti. V tomto případě jde o určitý sled událostí, kde doplňuje Gennep svoji teorii ještě o kategorie přechodových rituálů, které se pak dělí na *rituál odluky*, *rituál pomezí* a *rituál sloučení*. Z hlediska záměru mé práce je zejména toto třídění zásadní, protože téměř ve všech přechodových rituálech pro muže je zmíněna tato sekvence kroků. Zpravidla to bývá ve významu odloučení syna od matky následované žitím v izolaci od společnosti. Častou formou bývá vyslání mladého muže do divočiny a splnění nějakého úkolu, které je pak následováno přijetím. Přijetím mám na mysli přijetí mezi muže nebo velmi často mezi bojovníky.

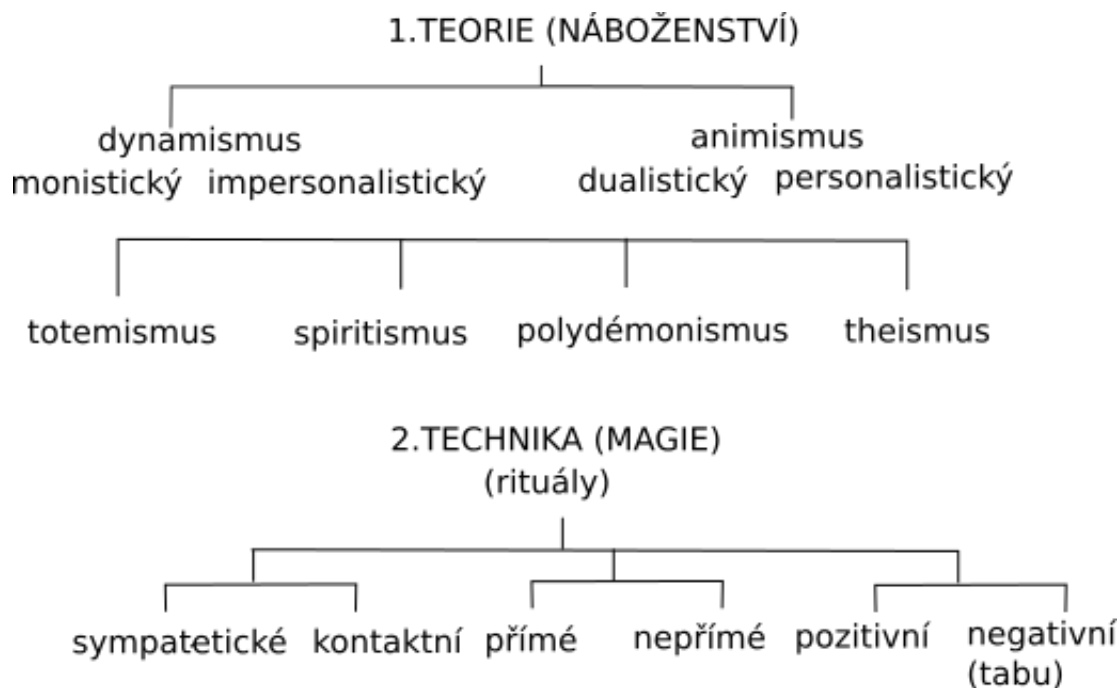
Z hlediska terminologie je Gennep velmi otevřeně kritický k rituálům spojeným s narozením, iniciací apod. v tom smyslu, že zdaleka ne všechny jsou přechodové. Velmi otevřeně přiznává, že je někdy velmi těžké stanovit vlastní charakter rituálu, zda je ještě například tzv. ochranný nebo už je přechodový.

Pro souhrnné pochopení Gennepova roztrídění je ještě potřeba vymezit, jak on sám chápe význam slov, které ve své teorii používá. Těmito výrazy jsou dynamismus a animismus. Gennep to vysvětluje takto.

„Dynamismem označuji impersonalistickou teorii many; animismem personalistickou teorii, ať už je zosobněná síla jedna nebo několikanásobná duše, zvířecí nebo rostlinná síla (totem), antropomorfní nebo amorfní (Bůh). Tyto teorie tvoří náboženství, jehož techniku (obřady, rituály, kult) nazývám magií. Jelikož je tato praxe od teorie

neoddělitelná, neboť teorie bez praxe se stává metafyzikou a praxe založená na jiné teorii se stává vědou, budu používat vždy přívlastek magickonáboženský“ (Gennep, 1996, s. 21)

Pohled na náboženství a magii z pohledu rituálů je velmi přehledně zpracován v níže uvedeném schématu.

3.2 Různé formy přechodových rituálů v historickém kontextu

Z hlediska své práce považuji za nutné popsat rituály v jejich základním rozdělení, abych mohl pak v následující části textu poukázat na souvislosti mezi tímto rozdělením rituálů a jejich současnou formou v případě, že v naší společnosti existují a procházejí jimi muži. Rozdělení rituálů z hlediska názornosti ponechávám v pořadí, v jakém je používá Gennep ve své knize „Přechodové rituály“.

3.2.1 Materiální přechod

Materiální přechod je definován v souvislosti s přechodem mezi územími a je doprovázen složkou, která se nazývá *magickonáboženská*. Toto spojení je zejména ve vztahu k různým druhům náboženství v odlišných zemích. I dnes se například předpokládá, že turista z Evropy bude ctít základní zvyky, které platí na území zemí vyznávající islám. Na druhé straně země EU řeší problém s imigranty a právě vedou diskuzi o tom, jak tuto oblast dodržování materiálních přechodů nastavit. Z hlediska

historie byla situace dříve jednodušší. Lidé věděli, kde co platí a jak se mají chovat. Gennep doslova uvádí.

„Často je hranice vyznačena nějakým předmětem, sloupem, dvěma sloupy s překladem, vztyčeným kamenem (patníkem, mezníkovým kamenem-hermovkou atd.), jehož umístění doprovázely zasvěcovací rituály. Ochrana zákazu může být bezprostřední nebo zprostředkovaná (božstvem hranic představovaným například na babylonských kuduru; Hermés, Priapos atd., božstva mezníků atd.).“ (Gennep, 1996, s. 23)

Typickým představitelem tohoto vymezení jsou například hraniční kameny *kuduru*. Tyto kameny byly velmi bohatě vyzdobeny a obsahovaly spoustu symbolů, které dávaly smysl tehdejším obyvatelům území. Nebyly to však vždy pouze kameny, které udávaly hranice. Velmi často se používaly i jiné formy označení území, například stromy, příkopy, vodní toky, zabodnuté kůly. Z hlediska hranic je důležité uvést, že podél hraniční linie se nachází území, které má charakter neutrální nebo se speciálním režimem. Gennep charakterizuje toto území a pravidla pro chování v něm jako *pomezí*. Princip vymezení hranic je možné použít i na menší územní celky: kraje, okresy, města, čtvrti. Vymezení nejosobnějších hranic pak představuje práh obydlí. Tím se dostávám k rituálům, které popisují průchod dveřmi.

Z hlediska teorie rituálů jsou významné právě ty rituály, které jsou konané na prahu. Tyto rituály jsou charakterizovány jako rituály *pomezí*. Důvodem, proč se věnuji této teorii materiálního přechodu je skutečnost, že v něm vidím základní teoretický význam pro pochopení přechodového rituálu. Tvrdí-li většina autorů, že muži dnes neprocházejí žádnými přechodovými rituály a je to pro současného muže problém, měli by toto tvrzení podložit nějakými argumenty. Já na základě této teorie vidím podstatu přechodového rituálu v tom, že vždy v historii lidstva existovala místa, kde platil nějaký „speciální režim“ pro průchod těmito územími a velmi často to bylo právě území kolem hranice mezi zeměmi. Právě odtud dle mého názoru vychází skutečnost, že nelze jednoduše přecházet z místa na místo a nerespektovat u toho pravidla, která tento přechod doprovází. Analogicky si zde můžeme představit přeskocení ze stavu dospívajícího muže do stavu dospělého muže, které by také mělo mít svá pravidla.

3.2.2 Jedinci a skupiny

V této kapitole bych chtěl uvést základní principy, které jsou stanoveny pro rituál mezi cizincem a společenstvím. Obecně řečeno je každý člověk příslušníkem určité sociální skupiny, patří zpravidla k nějakému národu, který se vyskytuje v určitých územně-správních celcích. Při pohybu jedinců přes hranice a pomezí, jak bylo vysvětleno v předcházející kapitole, dochází na cizím území také k interakci mezi cizincem nebo skupinou cizinců a obyvateli, kteří jsou v daném území v domovském právu. Velmi často je cizinec považován za boha a cílem rituálu je odčarovat jeho moc a zajistit tak ochranu kmene před nebezpečím, které tento cizinec může pro místní obyvatele představovat. Daleko častější je však setkání domorodců a cizinců na bázi, která nezahrnuje prvky „nadpozemských božstev“, ale prostě definuje střet mezi dvěma skupinami, které se vzájemně neznají a neví tedy, co mohou od sebe vzájemně očekávat. Na základě pozorování a popisu těchto setkání Genep uvádí pravidla pro toto sblížování domorodců s cizinci takto.

„Délka a složitost každé z těchto etap sblížování domorodců s cizinci se různí u různých národů. Ať však jde o skupiny nebo o jednotlivce, mechanismus je vždy stejný – zastavení, čekání, přechod, vstup, přijetí.“ (Genep, 1996, s. 34)

3.2.3 Těhotenství a porod

Z hlediska tématu mé práce nejsou rituály spojené s těhotenstvím a porodem stěžejním tématem, přesto považuji za nutné je zde z hlediska úplnosti teorie uvést, aby bylo patrné, že i zde dochází k určitým formám odloučení a přechodů. Z pohledu porodních rituálů bych se zaměřil zejména na to, že při těchto rituálech dochází k vykazování žen mimo skupinu. Toto se zpravidla děje vzhledem k tomu, že těhotná žena je v jiném fyziologickém stavu a proto je na ni pohlíženo ze společenského hlediska rozdílně. To, že tato situace přetrvávala dlouho i v naší kultuře, lze doložit na příkladu, který popisuje Milada Lenderová.

„Ačkoliv během 18. století účinnost pověr spojených s narozením slábla, právě pro období šestinedělí se rituální obyčeje udržely nejdéle. Ve venkovském prostředí zůstávalo přesvědčení o zranitelnosti šestinedělky i novorozence neotřesitelné. Oba byli ohroženi zlými silami, především klekánicí, nedělka působila negativně na kvalitu potravin, navíc mohla přispět k rozpoutání katastrofických dějů – krupobití, vichřice,

bouře. Lože v „koutě“ zůstávalo zakryté plachtou koutnicí, širokým pruhem vyběleného lněného plátna.“ (Lenderová & Rýdl, 2006, s. 45)

3.2.4. Narození a dětství

Narození a dětství úzce navazuje na předchozí kapitolu rituálů. Rituály dospívání, které souvisejí s tématem mé práce. I u těchto rituálů se setkáváme s kategorizací, kterou můžeme rozepsat do následující sekvence rituálů odlučovacích, pomezních a přijímacích. Jedním ze základních rituálů je zde oddělení dítěte od matky, a to přeříznutím pupeční šňůry. Toto přeříznutí bývá provedeno v různých kulturách různými nástroji, které se liší podle pohlaví narozeného dítěte. Jak na příkladu uvádí Gennep.

„Je-li dítě chlapec, v Pandžábu šňůru přeříznou nožem nebo posvátnou nití janeo stařešiny rodu, u arizonských Indiánů Oraibi hrotem šípů atd.; je-li to děvčátko, tak v Pandžábu vřetenem, u Oraibů tloukem na drcení zrní atd, jako kdyby šlo o to definitivně stvrdit pohlaví dítěte“. (Gennep, 1996, s. 54)

Dalšími rituály, které se provádějí na podobném principu, je pohřbívání pupeční šňůry, placenty nebo předkožky. Důležitým stádiem a přechodovým rituálem je „opuštění dětství“. Věková hranice se při tomto přechodu v různých kulturách liší, ale ze zdrojů v literatuře a záznamů antropologů lze odvodit, že se velmi často blíží době, kdy dítě dosáhne 16 let. V příkladu, který uvádí Gennep, je doslova popsána závěrečná fáze tohoto rituálního přechodu od dětství k dospělosti, která se odehrává právě v době dovršení 16 let dítěte.

„Na tento obřad se vždy vyrobí dřevěná soška, která představuje dítě, kvůli němuž se obřad koná; tato soška se uchovává až do doby, kdy dovrší šestnáct let a obvykle se umísťuje vedle působení „Matky“ v ložnici. Jestliže se dítě šestnácti let nedožije, soška se pohřbívá s ním.“ (Gennep, 1996, s. 60)

Významným rituálem, který patří do této kategorie, je rituál spojený s určením jména dítěti neboli pojmenováním dítěte. Pojmenováním bylo dítě přijato do společnosti a zařazeno, jeho jméno také určovalo ve velké většině společností jeho pohlaví. Proces pojmenování má také velmi často podobu společenského rituálu. Zejména pokud jde o dítě významného představitele společnosti. Z hlediska kategorizace je rituál pojmenování zařazen do rituálu přijímacího. V naší střeoevropské kultuře je pojmenování často spojováno s rituálem křtu. Lenderová doslova uvádí:

„V křesťanském společenství je křest považován za první a nejpotřebnější svátost, v níž se člověku odpouští dědičný hřích a uděluje posvěcující milost. Byl nejdůležitější z přechodových rituálů spojených s narozením, teprve pokřtěné dítě se stávalo dcerou či synem Kristovým, článkem křesťanského společenstva.“ (Lenderová & Rýdl, 2006, s. 95)

3.2.5 Iniciační rituály

Iniciační rituály jsou mnohdy omezeně spojovány pouze s dospíváním a s určitým věkem.

Jak jsem již uvedl v předchozí kapitole, mnohdy se za tento věk považuje 16 let. Velmi důležitým argumentem, který Gennep uvádí, je skutečnost, že nelze automaticky označovat iniciační rituály za rituály dospělosti. S tímto tvrzením osobně velmi souhlasím, Gennep velmi dobře rozlišuje tuto problematiku a zavádí přesnější formulace a zejména upozorňuje na obecnou chybu, která se v literatuře vyskytuje, a to, že iniciační rituály se označují za „rituály dospívání“. Zde to Gennep vystihuje přesně a popisuje takto.

“Je tedy třeba rozlišovat fyzickou dospělost a sociální dospělost, stejně jako rozlišujeme fyzickou příbuznost (pokrevní příbuzenství) a sociální příbuznost, či fyzickou zralost a sociální zralost (zletilost). atd.“ (Gennep, 1996, s. 70)

K této problematice se ještě v textu vrátím v souvislosti s rituály, které jsou popisovány při přechodu od chlapce v muže, protože právě zde je v mnoha publikacích uváděna nesprávná terminologie.

Zvláštní kategorií, která je součástí iniciačních rituálů, je „mrzačení“ lidského těla. Do této oblasti rituálních zákroků, které nějakým způsobem poškozují lidské tělo, patří zejména provádění obřízky, excize stydkých pysků a pošťeváčku, protrhávání panenské blány, tetování, propíchávání ušních boltců, nosní přepážky. Gennep zde popisuje skutečnost, že lidé od pradávna takto „poškozovali“ své tělo, aby nějakým způsobem prezentovali fakt, že u nich nastala nějaká změna. Dalším neméně podstatným důvodem bylo to, že tato činnost souvisela s odlišením od jiných národů nebo kmenů. Podle Gennepovy teorie je zajímavé, že ač k „poškozování“ dochází u mužů někdy na citlivých místech, nikdy však toto „poškozování“ nezabraňuje plnému fungování jedince tak, aby byl z hlediska své funkce ohrožen. Tím mám na mysli zejména to, že muž, který prodělá iniciaci obřízkou (což může být provedeno i

v dospělém věku), není nijak „znenfunkčnen“, tj. jeho všechny biologické funkce i nadále fungují, a pokud je například lovec, disponuje i po tomto iniciačním zákroku plnou silou a schopnostmi, jaké měl před zákrokem. U žen tomu bohužel tak není.

Velmi důležitou součástí iniciačních rituálů je jejich sekvenčnost neboli posloupnost rituálních úkonů, jak na sebe v časové ose navazují. V této souvislosti uvádím doslovnou citaci Gennepa, kde na totemickém australském kmeni názorně popisuje sekvenčnost, která je pro iniciační rituály charakteristická. Gennep zde čerpá z díla *The Native tribes of South and South-East Australia* A.W. Howitta a z článků, které zveřejňoval v antropologických časopisech R.H. Marhews a popisuje iniciační obřad přijímání do totemické skupiny u několika australských kmenů. Tyto rituály se konají pro chlapce a muže ve věkovém rozpětí od deseti do třiceti let.

„Prvním jednáním je odluka od dřívějšího prostředí, od světa žen a dětí; podobně jako těhotná žena pobývá novic stranou v buši, na zvláštním místě, ve zvláštní chýši atd., obklopen nejrozličnějšími tabu, týkajícími se především stravy. Pouto novice s matkou někdy určitou dobu přetrvává, ale vždy nadejde okamžik, kdy je novic nějakým násilným způsobem nebo způsobem, který násilně vypadá, odloučen od matky, která zpravidla pláče. Jak říká Howitt o kmeni Kurnai: “ Záměrem veškerého jednání tohoto obřadu je způsobit přechodnou změnu v životě novice, minulost od něj musí být oddělena (cut off) mezerou, kterou nikdy nebude moci přejít zpátky. Jeho dětské příbuzenství s matkou je náhle přerušeno a nadále patří k mužům. Musí opustit všechny hry a sporty svého dětství a zároveň se ruší dosavadní domácí svazky, které ho spojovaly s matkou a sestrami. Nyní se stává mužem, poučeným, znalým svých povinností, které má jako příslušník společenství Murringů. “ To co Howitt říká o obřadech u Kurnaiů, platí i pro obřady u jiných kmenů střední, jižní nebo jihovýchodní Austrálie “. (Gennep, 1996, s. 76)

Samotnému tématu iniciace a rituálům se velmi podrobně věnuje také Mircea Eliade, který rozděluje iniciaci do tří základních typů. Prvním typem je iniciace, která zahrnuje rituály, jejichž prostřednictvím dochází k přechodu od dětství k dospělosti a kterým zpravidla prochází všichni členové společnosti. Druhým typem jsou všechny rituály, které zahrnují vstup do tajného spolku nebo bratrstva. U tohoto typu jde už o rituály a iniciace, které jsou vyhrazeny pouze určitým členům a pohlavím. Jsou charakteristické svým utajením. Velmi často bývají určeny pouze pro jedno pohlaví. Většinou jde o pohlaví mužské a pro úplnost musím uvést, že existují i tajná společenství žen. Třetí

iniciační typ je určující pro mystická povolání. Zde si můžeme představit iniciaci spojenou s různými šamany, knězi, medicinmany. Z hlediska iniciace Eliade vyzdvihuje ještě jeden aspekt, který je z hlediska přechodového rituálu významný, a to poznání duchovna. Vzhledem k tomu, že duchovno a mytologie hrají zásadní roli při přechodových rituálech a jsou i součástí literatury, která se přechodovými rituály k mužství zabývá, uvádím zde popis iniciace z tohoto pohledu, který považuji za velmi názorný a kterému se ve své práci budu ještě věnovat.

„Iniciace představuje jeden ze spirituálních jevů v dějinách lidstva, který je naplněn rozličnými významy. Je to čin, který se netýká pouze náboženského života daného jednotlivce, v moderním smyslu slova „náboženství“ – tento čin zasahuje jeho celý život. V archaických a primitivních společnostech se člověk díky iniciaci stává, kým je a kým by měl být: bytostí otevřenou duchovnímu životu, která se tak podílí na kultuře. Protože iniciace období puberty především zahrnuje zjevení posvátného, to pro primitivní svět znamená všechno to, čemu dnes rozumíme pod pojmem náboženství: celek náboženských a mytologických tradic kmene. V mnohých případech rituály puberty zahrnují, ať už se to děje tím či oním způsobem, odhalení sexuality, ale ta se také ve všech společnostech existujících před společností moderní podílí na sféře posvátného. Iniciací tedy překonáváme přirozený způsob bytí, ten, který je charakteristický pro dítě a vstupujeme do kulturního způsobu bytí, což znamená, že jsme uváděni do duchovních hodnot.“ (Eliade, 2004, s. 16)

3.2.6 Zásnuby a svatba

Rituály z této kategorie jsou v naší kultuře stále živé. Pro oba manžele je tento krok velkou změnou a zpravidla pro jednoho z nich to znamená odloučení od původní sociální skupiny a přechod ke druhé. Z tohoto pohledu patří svatební obřad do kategorie rituálů odlučovacích. Jsem si vědom, že zde popisuji pro názornost ideální stav, kdy budoucí manželé do doby sňatku žili odděleně, což dnes není již až tak častý jev. V dnešní době je spíše pravidlem, že mladí lidé spolu nejdřív žijí „na nečisto“ a pak teprve dochází k sňatku. Možná právě proto, že nedochází k symbolickému rituálu odloučení od rodin, dochází pak k tak vysoké rozvodovosti. Je jednoduché spolu být a je jednoduché se rozejít. Více se této problematice věnuji dále v souvislosti s vysokou rozvodovostí v naší společnosti v analytické části mé práce. V předchozím textu jsem

na základě Gennepovy teorie zdůrazňoval důležité období, které se nazývá *pomezí*. Typickým představitelem tohoto období jsou u budoucích manželů tzv. zasnuby.

Z hlediska sekvenčnosti budoucí manželé procházejí rituály odlučovacími, odpoutání od původních společenských nebo kmenových struktur, obdobím pomezí, kdy jsou v přechodovém stavu (výše zmiňované zasnuby) a konečně obřadem, který je doprovázen zejména rituály přijímacími. Zde dochází k přijetí do nového prostředí, velmi často jsou tyto rituály doprovázeny přijetím na osobní úrovni. Zde si můžeme představit rituál první noci, kdy muž poprvé tráví noc se svojí ženou.

Při spojení dvou lidí do svazku manželského se také zpravidla předpokládá, že noví manželé jsou připraveni na roli rodičů a jejich cílem je mít jednoho nebo více potomků. Proto jsou svatební obřady velmi často doprovázeny rituály ochrannými a rituály oplodnění. Všechny zmíněné rituály můžeme zařadit do kategorií, to znamená, že mohou být kontaktní, animistické nebo dynamistické, přímé nebo nepřímé, pozitivní nebo negativní (tabu).

3.2.7 Pohřební obřady

V rituálech souvisejících s proměnou chlapce v muže je často zmiňována smrt. Proto věnují ve své práci pozornost také pohřebním obřadům, které zdánlivě s přechodovými rituály muže nesouvisí. Osobně však tyto obřady považují za velmi důležité. Téma smrti je pro muže zásadní věcí. Smrt a vyhýbání se její přítomnosti má mnoho důsledků, které si na první pohled vůbec neuvědomujeme. Některé souvislosti na základě této teorie analyzuji dále v textu. Z hlediska své povahy patří pohřební rituály primárně k rituálům odlučovacím. Při zkoumání těchto rituálů se však ukazuje, že v různých společnostech je velmi rozvinutá také podoba pomezních rituálů, které jsou navíc zajímavé svojí délkou, u některých národů a kmenů velmi dlouhou. V dnešní multikulturní společnosti se můžeme na geograficky malém území setkat s rozmanitými formami pohřbívacích rituálů. Z hlediska kategorizace rituálů je zde velmi charakteristické období pomezí, které zde zastupuje období smutku po úmrtí.

V souvislosti s rituály spojenými se smrtí se velmi často objevují cykly naznačující odcházení a přicházení nebo znovuzrození. V této souvislosti zmiňuje Gennep dle mého názoru velmi důležitou skutečnost, která je nutná k pochopení základního principu průběhu rituálu jako takového. Gennep situaci popisuje následovně:

„Jakožto Re-Slunce mrtvý každý večer umírá – když dojde na hranice zásvětí, je jeho mumie pohozena do kouta a opuštěna; řada rituálů, jimiž prochází ve sluneční bárce během noci, ji vzkřísí a pozvolna k ránu opět ožívá, připraven ke své každodenní pouti ve světle nad světem živých. Toto opakované zmrtvýchvstání slunečního rituálu se zkombinovalo s jediným opakováním usírovského rituálu při prvním příchodu mrtvého do zásvětí, takže k jeho opakování začalo docházet denně. Tato sbíhavost obou jevů ostatně odpovídala obecné představě, že posvátné, božské, magické a čisté zmizí, pokud se pravidelnými rituály neobnovuje“ (Gennep, 1996, s. 146)

Tou důležitou skutečností mám na mysli Gennepovu formulaci, která je uvedena v závěru citace. Základní myšlenkou, kterou bych rád v této souvislosti zdůraznil, je skutečnost, že z hlediska existence pravidel, duchovna a řádu ve společnosti jsou rituály nezbytné. Podmínkou pro to, aby tuto funkci plnily, je jejich pochopení a přijetí celou společností. Jsem názoru, že rituály jsou prováděny v mnoha případech pouze z důvodu, „že se to tak dělá“, bez patřičného vysvětlení. Celkový průběh rituálů postrádá také velmi důležitý aspekt opakovatelnosti, která zajišťuje účinek rituálu v časové ose. Pohřební rituály mají však ještě jeden význam, kterému není v současné době přikládána důležitost tak, jak tomu bylo už od počátku lidské historie. Takto Gennep popisuje, proč jsou tyto rituály důležité:

„Osoby, za které nebyly provedeny pohřební rituály, jsou stejně jako nepokřtěné nebo nepojmenované nebo nezasvěcené děti odsouzeny k bídné existenci a nikdy nemohou proniknout do světa mrtvých, ani se připojit ke společnosti, která tam vznikla. To jsou ti nejnebezpečnější mrtví; chtěli by se znovu zapojit do světa živých, protože nemohou, chovají se k němu jako nepřátelští cizinci. Nemají prostředky k existenci, jaké ostatní zesnulí nacházejí ve svém světě, a proto si je musí opatřit na úkor živých. Navíc se tyto bezprizorní mrtví často touží pomstít. Pohřební rituály jsou tedy zároveň rituály z dlouhodobého pohledu velice užitečné – pomáhají pozůstalým zbavit se věčných nepřátel.“ (Gennep, 1996, s. 148)

V této souvislosti bych chtěl zmínit jednu skutečnost, která se objevuje v naší společnosti, a to přibývající počet zemřelých, kterým nebyly vykonány pohřební rituály. Nalézám zde přímou souvislost s tím, jak současná společnost nechce vidět smrt a vyhýbá se jí. Zde tedy vidím jeden z problémů přechodového rituálu pro muže. V literatuře, kterou jsem analyzoval, je na jedné straně zmiňována potřeba uvědomění si smrti, na druhé straně vidíme tendenci společnosti smrt z běžného života odstranit

nebo „zneviditelnit“. Podle serveru Novinky počet obřadů rozloučení se zesnulým klesá a není výjimkou ani to, že zesnulému žádný obřad vykonán není a není mu ani zakoupeno hrobové místo. (Vavroň, 2011).

Účelem mé práce není popsat všechny možné formy pohřebních rituálů, výše uvedeným příkladem jsem chtěl upozornit na to, jak po mnohá staletí byly rituály vnímány a jaké mohou mít souvislosti. Jde mi také o to, abych upozornil na současnou „slepotu“ způsobenou technickým a informačním pokrokem, které nás od těchto prapůvodních souvislostí s rituály odvádějí.

3.2.8 Jiné skupiny přechodových rituálů

V této kapitole zmiňuji rituály stojící svým zaměřením mimo rozdělení, které jsem uváděl výše. Vzhledem k jejich významu považuji za nutné se o nich alespoň ve stručnosti zmínit.

Rituály spojené s vlasy

S vlasy bývá velmi často v rituálech pracováno, ať již z hlediska odstříhnutí vlasů a jejich obětování, nebo jejich ostříhání. Gennep úlohu rituálů s vlasy popisuje takto:

“Ve skutečnosti to, čemu se říká „obětování vlasů“, skládá se ze dvou různých úkonů – a) ostříhání vlasů; b) jejich zasvěcení, věnování nebo obětování. Ostříhat si vlasy ovšem znamená odloučit se od dřívějšího světa; zasvětit vlasy však znamená spojit se s posvátným světem a zvláště s božstvem nebo démonem, s nímž se takto spřizňujeme.“ (Gennep, 1996, s. 154)

Velmi typickým příkladem v našich kulturních podmínkách je ostříhání branců při vstupu do armády. Jde o ukázkový akt odloučení od původního způsobu života. Příkladem pro tento rituál je scéna z filmu Vlasy od Miloše Formana. Hlavní hrdina si nechává ostříhat své vlasy, aby mohl navštívit v převlečení svého kamaráda povolaného do armády.

Používání roušky

Používání tohoto rituálu je spojeno s oddělením světa sakrálního od světa profánního. Z hlediska používání roušek a pokrývek může docházet k variantám, kdy rouška je použita dočasně. To bývá zpravidla používáno u obětí, kdy v poslední fázi dojde k propojení mezi profánním a sakrálním. Druhým případem je oddělení trvalé, jehož příkladem může být nošení šátků u muslimských žen. Zde je význam zpravidla ještě

rozšířenější, kdy rouška hraje roli z hlediska příslušnosti k sociální skupině a ke skrytí dotyčné ženy před cizími příslušníky.

Používání zvláštního jazyka

Jazyky tohoto typu se používají zejména pro přechodové rituály nebo uctívání bohů.

Sexuální rituály

V mnoha společnostech je sexuální akt tabuizovaný. Jak píše Genep, u některých národů, kde se koitus nepovažuje za něco zakázaného nebo nečistého, může situace být odlišná. Jsou však společnosti, kde se koitus považuje za akt magický, který má kouzelnou moc. Jak jsem uváděl v první kapitole na příkladu australských domorodců, mocnost koitu popisuje Genep takto: „Je jasné, že pohlavní styk s prostitutkou zasvěcenou nějakému božstvu je jen jedním ze způsobů podobného rázu jako přijímání, jak se spojit s božstvem nebo se s ním dokonce ztotožnit“. (Genep, 1996, s. 156)

Bičování

Výklad těchto rituálů může být mnohoznačný. Bičování má sexuální aspekt a velmi často je také spojováno s očišťováním a vyháněním zla.

Poprvé

Je to velmi důležitá forma rituálu, která je zmiňována v mnoha společnostech a předávána formou lidových rčení. Význam „poprvé“ je vždy chápán jako přechod a vstup, např. první těhotenství, narození prvního syna, první použití zbraně atd. Po tomto poprvé je vždy další chování či akce považována za normální a standardní.

Posledním případem přechodových rituálů spadajících do *Jiných skupin rituálů* patří rituály související se změnami ročních období a přírodními cykly. Tyto z velké části sehrávají kulturní a ekonomickou úlohu: počátky zasetí úrody, sklizení úrody, příchod jara atd.

3.3 Rituály v současné společnosti se speciální pozorností k rituálům dosud fungujícím

Na základě předchozí teorie, která čerpá z mnoha pramenů a časově prochází velmi dlouhým obdobím, by se mohlo zdát, že rituály z naší společnosti téměř vymizely nebo se týkají jen domorodých kmenů v jiných částech světa. Samozřejmě tomu tak není. I my v současné době používáme rituály, které nás doprovází již po staletí. Mnoho

těchto rituálů je spojováno s náboženstvím, v naší kultuře zejména s křesťanstvím. Děje se tak přesto, že patříme k nejateističtějším zemím Evropy. Na základě výzkumu, který pro deník UK Telegraph prováděly společnosti WIN a Gallup, byla Česká republika zařazena mezi pět nejateističtějších zemí světa. (Razyie, b.r.)

Přesto jsou v České republice některé křesťanské svátky zároveň státními svátky. Dle mého názoru se těchto svátků zneužívá ke komercializaci a k stimulaci většinové společnosti k nákupům. Vytrácí se vnímání toho, proč se určité rituály dělaly a jaký měly smysl. Kdo například ví, že rituál věšení jmelí byl známý už ve starém Římě, a měl svůj důvod.

„Už ve starém Římě bylo zvykem vyměňovat si v době zimního slunovratu větvičky z posvátných hájů, v Egyptě si ve stejné době nosili lidé domů palmovou ratolest s 12 listy, symbolizujícími uplynulých 12 měsíců. Evropa velice brzy upřednostnila jmelí. Starší Germáni a Keltové považovali jmelí za symbol poslů. V Čechách rozvěšujeme po bytě snítky zeleného či zlatě nebo stříbrně nabarveného jmelí. Podle dávné pověry by nad rodinným stolem mělo vánoční jmelí zůstat po celý rok, aby uchránilo celou rodinu od neštěstí.“ (Toufar, 2004, s. 157)

Smyslem uvedeného příkladu je připomenoutí toho, že každý rituál má svůj důvod, příběh, mytologii. Vedle křesťanských svátků, které jsou z pohledu rituálu velmi „viditelné“, jsou dalšími přetrvávajícími rituály narození, svatba a pohřeb. Příchod nového člověka a akt zrození měly vždy své významné místo mezi rituály. Tak je tomu i dnes, kdy se příchod nového člověka na svět slaví nějakou společnou událostí. U věřících občanů je tento rituál spojen s aktem křtu, u nevěřících bývá často doprovázen hostinou pro blízké rodinné příslušníky a přátele, která je spojena s tzv. „zapitím“ nového příchozího na svět. Jak jsem již uváděl v teoretické části, společné jídlo a hostina jsou typickým rituálem, který představuje přijetí. O rituálech spojených se svatbou jsem se také již ve své práci zmiňoval. Opět jen chci poukázat na to, že rituály spojené se vstupem dvou lidí do společného života stále přetrvávají. Proto můžeme na mnoha svatebních fotografiích vidět ženicha přenášejícího nevěstu přes práh, společné jídlo novomanželů z jednoho talíře a podobně. V kapitole zabývající se pohřebními rituály jsem se již zmiňoval, že tyto rituály u nás stále probíhají, ale jejich počet a průběh se mění. Místo důstojné podoby průvodu, který prošel městem nebo vesnicí ke hřbitovu, se v současné době pohřby odehrávají někde na okraji města v krematoriu, pokud vůbec proběhnou. Vše nasvědčuje tomu, že postmoderní společnost se vyhýbá

pohledu na smrt a tento aspekt je jedním z projevů. Současná společnost nechce vidět smrt a nechce přijmout nebezpečí. Zde chci zmínit souvislost s přechodovými rituály pro muže. Jde zejména o to, že rituály (zejména přechodové) jsou nebezpečné a do naší společnosti nepatří. V textu se pokouším dokázat, že právě tyto dvě složky jsou v rituálech podstatné a představují vyšší hodnoty, které nás odlišují od jiných živých tvorů na této planetě.

Dalším současným přechodovým rituálem je nástup brance na vojnu, a to v těch zemích, kde zůstala vojenská služba povinná. V Evropě mají tuto povinnost například příslušníci mužského pohlaví ve Švýcarsku nebo Finsku. V České republice branná povinnost skončila na konci roku 2004 a od 1. 1. 2005 se Česká republika zařadila mezi země s profesionální armádou. Z mého pohledu se tím však také stala zemí, která ze své kultury odstranila jeden ze zásadních přechodových rituálů pro mladé muže.

Otázkou tedy je, kde se mohou mladí mužové setkat s přechodovými rituály v případě, že povinná vojenská služba už ve společnosti neexistuje. Možností jsou různé sportovní spolky, kroužky, dobrovolní hasiči, skautské a turistické oddíly. Zejména bych chtěl v tomto případě poukázat na Skaut, který je z mého pohledu jednou z mála organizací, která umožňuje mladým lidem prožít přechodové rituály a tím jim zprostředkovat zážitky, o kterých se v textu zmiňuji v souvislosti s přechodovými rituály a iniciacemi.

Ve společnosti můžeme najít také rituály spojené s výchovou dětí. Může to být například čtení pohádek před spaním. Otázka rituálu ve výchově dětí by si zasloužila samostatnou kapitolu, protože v této souvislosti má důležitý význam. Velmi výstižně tuto souvislost charakterizuje G. Kaufmann-Huberová

„Ve všech kulturách se pěstují rituály, které mají stejnou funkci. Jednoznačně tu jde o specifický lidský způsob chování, ve smyslu hlubinné psychologie C.G.Junga o chování archetypické. Je tudíž nasnadě, že tento způsob chování působí v individuálním životě člověka. Ve skutečnosti najdeme rituální chování u všech lidí, ať už v krizích vývojových, individuálních nebo v dobových krizích celého národa. Myslím, že je smysluplné podrobněji prozkoumat tyto prastaré způsoby chování a vědomě je použít v situacích, které nám činí potíže, ve kterých nevíme, jak dál, a lpíme na tom, co je staré a překonané, nebo ve kterých jsme ochromeni strachem a cítíme se bezmocní. Pozorujeme-li děti, které ještě mají mnohem blíž k nevědomí a k citům než dospělí, uvidíme, že naprosto samozřejmě svým vlastním způsobem pěstují rituály. Musíme jim

pouze ponechat volnost a nezakazovat jim jejich jednání proto, že nám připadá nesmyslné“. (Kaufmann-Huber, 1998, s. 10)

Až doposud jsem psal o rituálech, které jsou určitým způsobem propojené s minulostí nebo historií nebo z nich čerpají inspiraci. Během své práce jsem si kladl otázku, zda v současné postmoderní době vznikají rituály nové. Na částečnou odpověď jsem narazil v článku psychoterapeutky Heleny Klímové v Lidových novinách. V souvislosti s iniciačním rituály, o kterých tvrdí, že si je potřebujeme prožít stejně jako naši předkové, hledá odpověď mezi dříve neexistujícími aktivitami mladých lidí. Jednou z těchto popisovaných aktivit je technopárty. V určitý okamžik se mladí lidé sjedou ze všech možných koutů na nějakou louku, která je ideálně vzdálena dosti daleko od civilizace, a vystaví se neuvěřitelné hlasitosti hudby, při které tančí a pijí až do úplného vyčerpání bez ohledu na to, jestli je vedro nebo prší. Při sledování videozáznamu nabývá pozorovatel dojmu, že všichni jsou mimo realitu nebo v nějakém druhu tranzu. Jejich počínání připomíná rituál z dokumentárního filmu o společnostech, které ještě žijí primitivním způsobem života. Otázky, které si pozorovatelé pak kladou, jsou: Proč to dělají? Jaký to má smysl? Klímová to charakterizuje takto:

„Ano, je to proměna rituálem, oč tyto lidé usilují. Lidé rituál spontánně vyhledávají a vždy znovu všelijak vytvářejí, a to zejména v časech a obdobích, kdy potřeba nějaké změny dozrála. A takovým výrazným obdobím je právě například dospívání. Dávné kultury obsahovaly rituály dospívání provázené hrdinskými příběhy jako svoji součást, jako prevenci generačního konfliktu: chlapci při nich vstupovali mezi starší svého kmene s dychtivostí. Svou smělou silou a odolností vůči bolesti a překážkám nepoužívali proti otcům, ale proti nepříteli a ke zvládnutí sebe sama. V naší kultuře se původní iniciační rituály už dávno vytratily, avšak pudová potřeba rituálu trvá a inspiruje hledání.“ (Klímová, 2005, s. 5)

Zde bych rád poukázal na podprahovou pudovost po rituálu, o kterém se zmiňuje také Huberová v souvislosti s rituály a výchovou dětí. Klímová popisuje z tohoto pohledu ještě dva rituály, které jsou pro naši současnost typické. Rituál spojený s tvořením graffiti (nepovolené malbě na cizím majetku) a společným hraním počítačových her. Ve spojení s graffiti vidí souvislost s teritoriálním vymezením, které charakterizuje následovně.

„*Dospívající pudově touží proměnit jak sebe samé, tak svět okolo a někdy při tom jednají nezvykle. Třeba když použijí pro teritoriální vymezení, jako součást generačního rituálu graffiti: „Zanechat v prostoru, který ti nepatří a ve kterém nemáš žádné místo, svou stopu, jako sameček si označit území...“*“ (Klímová, 2005, s. 5)

Posledním z novodobých rituálů, které zde uvádím jako příklad tvorby a vzniku nových rituálů, je skupinové hraní počítačových her. Zdůrazňuji skupinové, protože probíhá tak, že hraje skupina, která je „*on-line*“ a „*just-in-time*“ (anglické výrazy pro reálné propojení hráčů v čase uvádím záměrně jako důkaz toho, jaký jazyk se kolem těchto rituálů vytváří). Klímová v článku popisuje situaci, kdy si skupina vysokoškoláků pronajme stodolu, kam si donesou počítače. V určitý okamžik se propojí v herním poli počítačové hry a prožijí celý víkend spojený s dobrodružstvím ve virtuálním světě. To, že Klímová popisuje reálný stav, mohu potvrdit na základě své osobní zkušenosti, protože jsem byl přesně stejnou formou hry zaskočen na jednom vývojovém pracovišti nejmenované firmy. Každý z konstruktérů seděl se sluchátky a mikrofonom u své obrazovky a éterem se pouze ozývaly výkřiky: „Uhni!“, „Už jsem ho dostal!“, „Dělejte, je jich tu hodně, potřebuji pomoc!“. Souhlasím zde s Klímovou, která tuto aktivitu chlapců (dívky jsou při této aktivitě v menšině) nazývá hledáním potřeby hrdinského příběhu a vidí úspěch knih a filmů, kde je tato komponenta zahrnuta, například v knihách Harry Potter a Pán Prstenů.

Na uvedených příkladech jsem chtěl dokázat, že rituály v naší společnosti jsou stále živé, a co je podstatné, začínají se objevovat nové. Mým záměrem je na příkladech ukázat, že mnoho z nich se bude projevovat v nových formách chování a bude umožněno informačními technologiemi. Podle mého názoru se nezmění podstata rituálů jako takových, změní se jejich význam z hlediska společnosti a rozdělení podle jejich působení.

3.3. Muži v rituálech

Jsem názoru, že pochopení souvislostí mezi všemi typy rituálů a postavením mužů je klíčem k porozumění významu rituálu. Například v teoretické části *Jedinci a skupiny* jsem popsal, jak tyto rituály probíhají, a v této souvislosti si lze představit, že např. při vyjednávání s protistranou byl tento rituál uskutečňován skupinou mužů. Zmiňoval jsem se o rituálech přijímajících, které jsem popisoval v souvislosti s tradičními společnostmi, ale proč chodit tak daleko? V nedávné minulosti můžeme vidět velmi názorně tento rituál například v dokumentárních filmech nebo na fotografiích

z osvobození naší země Rudou armádou. Na těchto záběrech je možné vidět typické projevy těchto rituálů, např. objímání, polibky, dávání kytek a darů. Při svatebních rituálech jsem chtěl poukázat na to, že současný muž v naší zemi stále tímto rituálem prochází. Ve spojení s pohřebními obřady bylo mým cílem upozornit na skutečnost, že smrt je a byla součástí všech společností, které kdy na zemi žily. To, že se pokoušíme v současné společnosti smrti vyhnout nebo ji skrýt, jak ve své práci uvádím, však neznamená, že se s tímto rituálem muži nebudou setkávat. Jsem názoru, že tvrzení, že současný muž neprochází žádnými přechodovými rituály, není úplně pravdivé. Pokud se muž oženil, byl na pohřbu, použil pokrývku hlavy nebo ji naopak sundal při vstupu na nějaké posvátné místo, přechodový rituál zažil. Tyto situace si však převážná většina společnosti s přechodovými rituály nespojuje. Na základě výše uvedené teorie lze říci, že současný muž projde během svého života několika přechodovými rituály. Otázkou však je, zda si tuto skutečnost uvědomí, protože pokud rituálem procházejí nevědomě, přestává mít rituál svůj význam. V této souvislosti musím zmínit ještě jeden fakt, který se z hlediska terminologie přechodových rituálů vyskytuje, a to je dle mého názoru skutečnost, že pojem „přechodový rituál muže“ je zmiňován v mnoha případech jen v souvislosti s jeho přechodem ze stádia chlapce do stádia muže. Toto však na základě výše uvedených faktů nepovažuji za správné a pravdivé.

4. Zhodnocení dostupné literatury týkající se předmětu výzkumu

4.1 Kniha o mužství

Na základě své výzkumné otázky jsem se rozhodl provést analýzu několika současných publikací, které se problematikou mužství zabírají. Jako základní zdroj pro zpracování analýzy jsem si vybral knihu australského autora Steva Biddulpha, který se problematice mužů a dospívání chlapců věnuje celý život. V „Knize o mužství“ rozebírá problematiku postavení mužů v současném světě. V níže uvedeném textu jsem se soustředil na témata, která považuji v jeho knize za podstatná. Na základě studia literatury jsem text doplnil svými vlastními poznatky a tam, kde jsem to považoval za vhodné, doplnil jsem svůj pohled vzhledem k formulacím, které autoři v analyzovaných publikacích používají.

Jak tedy vidí Biddulph současný svět a jaké postavení mají muži v tomto světě? Hned v úvodu své knihy doslova píše:

„Tato doba není normální, žádný z dnešních lidí nikdy nepoznal normální dobu. Historie kolem nás pádí šíleným tempem a my sotva popadáme dech, aniž bychom chápali, co se s námi přesně děje. Za posledních sto let nás drtivě zasáhly světová válka, hospodářská krize, další světová válka, četná stěhování a emigrace. Škodu utrpěla každá rodina, ba každý jednotlivec i mezigenerační vztahy postihly rány, jež dosud nejsou zahojeny. S tím vším se lépe vyrovnávaly ženy, více se navzájem podporovaly, protože jsou hlouběji zakotveny ve svém lidství. Na muže doba dolehla drtivěji – byli vojáky, horníky, bezejmennými továrními dělníky, malými kolečky ve firemních mašineriích.“ (J. Biddulph, 2011, s. 10)

Co má Biddulph na mysli, když hovoří o normální době? Tato nejasná definice je jednou ze slabín Biddulphovy knihy. Vzhledem k tomu, že jde knihu populárně naučnou a nikoliv o vědeckou literaturu, čtenář tedy v knize nenajde všude přesné odkazy zdůvodňující autorovo tvrzení. To je v některých případech škoda, na druhé straně je kniha přehledná a pro čtenáře bez vědeckých ambicí je podle mého názoru srozumitelná. Pro úplně spravedlivý pohled na autora musím uvést, že na několika místech se autor na své zdroje odvolává.

Z hlediska přesnosti výrazu „normální doba“ by zde mělo být uvedeno, že se jedná o dobu postindustriální. Podívejme se tedy na to, jak je tato postindustriální doba definována. Pro názornost zde vkládám tabulku, kterou uvádí Bell na straně 197 ve své knize *Kulturní rozpory kapitalismu*. Zde se Bell odvolává v citaci na svoji knihu *The Coming of Post-Industrial Society*. Tabulka popisující jednotlivé společnosti je uvedena takto:

	Preindustriální	Industriální	Postindustriální
Zdroje	Nerostné zdroje	Energie	Informace
Režim	Dobývání	Výroba	Zpracování
Technologie	Postavená na pracovní síle	Postavená na kapitálu	Postavená na know-how
Scénář	Hra proti přírodě	Hra proti vytvořené přírodě	Hra mezi lidmi

Všechny tyto společnosti jsou založeny na tom, že základem je získání potravy. Ovšem díky průmyslové revoluci došlo k tomu, že díky technice a hnojivům není již potřeba takového počtu lidí v zemědělství a tyto volné síly se mohou přemístit do průmyslu. Postindustriální společnost pak přichází s novou dimenzí, která spočívá ve zpracování informací a dat.

Biddulph zde velmi stručně naznačuje problém, který naši společnost doprovází až do současnosti. Mnoho mužů nese v sobě zátěž spojovanou s vývojem v postindustriální společnosti. Česká republika neprošla úplně nejhorší válečnou mašinerií, přesto střídání politických režimů, obsazení naší země Němci během protektorátu a po několika letech Rusy v rámci mocenského boje mezi východem a západem si i u nás vybralo krutou daň v podobě otřesů, které se promítly do historie takřka všech rodin v tehdejší Československu. Jak píše Biddulph, změny, kterými prošla naše společnost v poslední době, se dotkly každého. Na základě těchto převratných změn došlo k tomu, že se společnost začala zabývat mužskou problematikou. Důvodem tohoto zájmu se mohly stát některé z níže uvedených faktorů:

Muži žijí v průměru o šest let méně než ženy. V každé věkové kategorii – „od kolébky do hrobu“ – je jejich úmrtnost vyšší. Muži často ztroskotávají v oblasti intimních vztahů. (Pouze dva ukazatele: zaniká přes 40% manželství a čtyři z pěti rozvodů iniciují ženy.) Přes 90% násilných skutků je vykonáno muži a 70% obětí jsou muži, 90% školáků, u nichž se objeví výchovné problémy, jsou chlapci a přes 85% dětí se studijními problémy jsou také chlapci. Mladí muži (od 15 do 25 let) mají třikrát vyšší úmrtnost než ženy stejného věku a všem těmto úmrtím by bylo možné zabránit – nejčastější příčinou jsou nehody motorových vozidel. Muži tvoří 80% bezdomovců. Mezi vězni je 80% mužů. Hlavní příčinou smrti mužů od 15 do 44 let je sebevražda. Duševní zdraví, tělesné zdraví a úmrtnost: muži „vítězí“ ve všech kategoriích. Být mužem je samo o sobě tím nejvýznamnějším rizikovým faktorem. (Biddulph, 2011, s.17)

Biddulph popisuje situaci z obecného pohledu a v mnoha případech neuvádí přesné zdroje dat, což považuji, jak jsem již uvedl, za jednu ze slabin jeho knihy. Abych dokázal průkaznost dat, které Biddulph uvádí, provedl jsem šetření, jak vypadají srovnatelné údaje v České republice a zda korespondují s údaji, které uvádí Biddulph. To, že je situace v České republice podobná, dokazují moje následovná zjištění.

V případě otázky rozdílu mezi věkem mužů a žen, šetření ČSU z roku 2008, doslova uvádí.

„Muži se dožívají nižšího věku než ženy, protože vyznávají riskantnější životní styl, stávají se častějšími oběťmi dopravních nehod, násilných trestných činů a sebevražd. Tyto rozdíly mezi muži a ženami se začínají projevovat v období dospívání. Muži často vykonávají fyzicky náročnější práci, ženy mají naopak v důsledku péče o potomstvo silnější a odolnější organismus.“ („Ženy a muži v krajích ČR - Demografie | ČSÚ v Plzni", b.r.)

Potvrzení Biddulphových údajů lze prokázat také na údajích z ČSU, kdy v letech 2010-2014 z celkového počtu 1560 sebevražd bylo spácháno 82,6 % muži a 17,4 % ženami. („Sebevraždy | ČSÚ", b.r.)

Obdobně mohu dokázat na údajích ČSÚ, že situace mezi bezdomovci opět odpovídá tomu, co uvádí Biddulph. Ve zprávě ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 najdeme doslovně tuto větu: „Mezi bezdomovci jednoznačně převládají muži, žen bylo sečteno jen 21,5 %. Většina sečtených jsou lidé svobodní (49,0 %) nebo rozvedení (38,3 %)“ („Výsledky sčítání bezdomovců | SLDB 2011", b.r.)

Poslední údaj, který jsem prověřoval, je trestná činnost a zda je opravdu páchána z větší části muži, tak jak jsem uváděl v citaci výše. Jak uvádí oficiální stránky Úřadu vlády České republiky ve zprávě o trestné činnosti, je tato páchána opět z převážné většiny muži. „Co se týče celkové kriminality v České republice, muži tvoří více jak 85 % pachatelů trestné činnosti, u sexuálně motivovaného násilí (na ženách i dětech) jsou pachateli dokonce ve více jak 90 % případů.“ („Zpráva Muži a násilí v České republice | Vláda ČR", b.r.)

Na základě těchto zjištění se zřetelně ukazuje, že právě muži jsou ohroženi řadou rizikových faktorů. Biddulph si zde klade důležitou otázku:

„Jsou selhávající muži – od sériových vrahů po ministerské předsedy a prezidenty pouze výjimky nebo byly špatně položeny samotné základy společenské stavby, v důsledku čehož jsou všichni muži se životem spojeni tak nedostatečně, že je ani neděsí představa odvanutí kamsi do zapomnění?“ (Biddulph, 2011, s. 18)

Důvodem, který tento stav způsobuje a kterého si Biddulph ve své knize všímá, je nedostatek otcovského vedení. Dle jeho názoru chlapci postrádají ve svém okolí otce

a zkušené muže, kteří by jim mohli být příkladem. Podle mého názoru je v současné době velkým problémem, že většinu mladých mužů vychovávají zejména ženy. Nejde mi zde o tvrzení, že se tak děje zcela bez přítomnosti mužů, ale převážnou většinu času tráví současní mladí muži se ženami. Biddulph uvádí ve své knize, že výjimkou jsou pouze chlapci, kteří navštěvují sportovní kluby nebo skaut. Čím dál více se zjišťuje, že mladý muž nemůže získat určité vzorce chování od žen, ať se tyto snaží sebevíce. U mužů je mnohem více důležité mít kolem sebe vzory, které se stávají inspirací. Mladý muž se učí trpělivosti ne tím, že si o ní čte v knize, ale tím, že v jeho okolí je mu umožněno pozorovat trpělivé muže. „Má - li se mladý muž naučit sebeovládání, věrnosti, fantazii, humoru a velkorysosti, bude muset strávit stovky hodin s muži, kteří tyto vlastnosti mají a dokáží je prezentovat jako žádoucí a hodné obdivu“. (Biddulph, 2011, s. 19)

Jedním ze zásadních problémů je tedy zjištění příčiny, proč k „vymizení“ mužů v naší společnosti došlo. Biddulph poukazuje na to, že tato skutečnost je dlouholetým procesem, který má začátek v průmyslové revoluci a díky níž se daly do pohybu vrstvy obyvatel, které do té doby žily tradičním způsobem života tj. zejména zemědělstvím. Nové továrny a doly přilákaly mnoho rodin do měst. Muži odešli do práce a ženy zůstaly doma. Muž se v tento okamžik vytrácí na značnou část času z domu. Vztahy v rodinách jsou těmito okolnostmi ovlivněny. Porovnáme-li tento stav s kulturami, které dodnes zůstávají tradiční, například v Tichomoří, Asii, Latinské Americe nebo Africe, zjistíme velký rozdíl v chování mužů. V těchto kulturách jsou muži trpěliví, věnují velké procento času mladým, pomáhají jim, povzbuzují je v jejich činnostech. Zde musím poznamenat, že Biddulph hovoří o trpělivosti, která však není nikde prokázána, můžeme se tedy pouze domnívat, že toto tvrzení je pravdivé. Dle mého názoru zde dochází k určité formě idealizace vztahů, které měli muži k mladým mužům. Mohu zde vycházet z předpokladu, že v tradiční společnosti byla vzájemná interakce vzhledem k obdělávání půdy velmi častá a muži byli nuceni předat svým následovníkům důležité know-how. Vztáhnou-li to k posledním poznatkům informační společnosti a k problému „odpojení“, o kterém jsem se zmiňoval v souvislosti s americkým psychologem Zimbardem, mohu potvrdit, že vzájemná interakce mužů je určitě omezenější, neboť jsem názoru, že „odpojení“ nejsou pouze „mladí mužové“, ale i dospělí mužové. Výjimku tvoří snad jen sportovní kluby a Skaut, kde někteří mají to štěstí, že potkají muže, který má vlastnosti jako muž ve společnosti tradiční.

Zde pro ilustraci musím uvést porovnání, v jaké situaci se na rozdíl od chlapců nacházejí dívky. Ve velké většině dívky a ženy daleko více komunikují, vzájemně se více podporují, jsou přirozeně více společenské. Nacházejí nebo zakládají kruhy, díky kterým se mohou rozvíjet jak osobnostně, tak profesně. V průběhu dospívání se mladé dívky setkávají daleko častěji se zralejšími ženami, které jim předávají své zkušenosti, povídají si s nimi, hrají role, které se od nich očekávají. Vytvářejí přátelské svazky, které jsou trvalé a mnohdy jim vydrží po celý život.

Významnou kapitolou pro dospívání mladého muže je vztah k jeho vlastnímu otci. Je dokázáno, že pokud tento vztah není vyřešen, má muž problém, který se s ním táhne celý zbývající život. Role otce je pro maskulinitu muže zcela zásadní. Je to totiž otec, který jako první zprostředkovává mladému muži cestu k mužskému vědění. Je samozřejmé, že do této oblasti pomáhají mužům vstupovat i další příslušníci mužského pohlaví, kteří se vyskytují v okolí, jako jsou strýcové, dědečkové, učitelé, vedoucí v různých klubech. Primární vliv na maskulinitu má však jeho otec. Jak Biddulph uvádí, velké procento mužů je tímto vztahem ovlivněno v negativním smyslu vnímání podstaty mužství. Je to zjevně nesoulad s tím, jak vnímají svého otce a jaký s ním mají vztah. Přirozený vývoj způsobuje to, že mezi každým otcem a synem dochází k napětí, které vrcholí v období adolescence. To vše souvisí s procesem, kdy mladý muž opouští svoji původní rodinu, aby se pak mohl jako dospělý zase k nim vrátit. Ve dvacátém století však již tento mechanismus nefunguje tak jako dříve.

„Malí chlapci už si nebývají s otci tak blízcí, pubertální chlapci své otce nenávidí a dospělí synové se k nim už nevracejí. „Vrátit se“ k vlastnímu otci a odpustit mu, že nebyl vším, čím jsme ho chtěli mít, a že nám nedal vše, co jsme od něj potřebovali, je zcela nezbytný krok, bez něhož se nemůžeme konečně stát šťastnými dospělými. Dnes zjišťujeme, že mnoho mužů, ne-li většina, potřebuje „návrát“ k vlastnímu otci. Není to žádná maličkost a rozhodně to není nic jednoduchého, může to být i hrozné. Má-li tento návrat proběhnout dobře, je třeba o něm přemýšlet a věnovat mu velkou pozornost a péči.“ (Biddulph, 2011, s. 35)

Tento vztah je důležitý pro mladé muže zejména z toho pohledu, že jeho prostřednictvím utváří model svého vnímání dalších mužů. Je velká pravděpodobnost, že muž, který zažil nedůvěru ke svému otci, bude nedůvěřovat i ostatním mužům. Pokud mladý muž viděl u svého otce jeho nadřazené chování vůči ženám, bude i jeho

chování v dospělosti ovlivněno tímto postojem. Autor velmi výstižně uvádí rozdíl mezi chlapcem a mužem.

„Jádrem věci je toto: chlapec přistupuje k ženě s touhou brát, muž přistupuje k ženě s touhou dávat. Umí být laskavý a postarat se o ni, když péči potřebuje, ví, že pro toho, kdo nehledá především svůj prospěch, je připravena nemalá odměna“ (Biddulph, 2011, s. 57)

Z hlediska terminologie zde musím uvést upřesnění. Biddulph zde pracuje s pojmy chlapec a muž, ale z kontextu vyplývá, že se vyjadřuje spíše k dospělosti muže a jeho vývojovému stádiu. Správně by měl psát o muži, který se chová jako chlapec. Ve své knize se Biddulph věnuje následujícím kapitolám, které zde stručně charakterizují proto, abych mohl při analýze ostatní literatury provádět porovnání a odkazovat se na společná témata, pokud budou v dostupné literatuře existovat. Biddulph věnuje značnou pozornost také vztahu mezi mužem a ženou, pokouší se vysvětlit, v čem jsou rozdílní a jak by měla být vedena komunikace mezi mužem a ženou. Často pomíjenou oblastí v literatuře vztahující se k mužské problematice je sex. Biddulph nejenže tuto oblast nevynechává, ale řadí ji ve své knize do přední části k úvodním tématům. Dle mého názoru je velmi dobře, že se této problematice kniha věnuje, neboť zejména v našich kulturních prostorách byla, a troufám si říct, že stále je, otázkou sexu určitým tabuizovaným tématem. Historicky lze poukázat na to, že za období socialismu byla vnímána sexualita jako něco neslušného, nepatřičného, nehodného zájmu socialistického člověka. Proto byla sexualita jako téma odstraněna téměř ze všech oblastí lidského života, kde by na sebe mohla upoutat pozornost a „deformovat“ tak vývoj člověka. Důsledkem této situace bylo to, že celé generace o této problematice nejenže mnoho nevěděly, ale odmítaly o ní i mezi sebou komunikovat. Stávalo se tak, že dospívající nevěděli o sexu před prvním stykem téměř nic.

Velmi důležitou kapitolou v knize je část, která se nazývá „Chlapec se stává mužem“. Biddulph zde popisuje jeho první seznámení se jménem Robert Bly. Podle mého názoru je právě v této části knihy poprvé uvedeno to, co je možná po přečtení zřejmé, ale čemu se většina společnosti vůbec nevěnuje a o čem většina lidí nepřemýšlí. Jde totiž o fakt, že po tisíce let naší historie se muži ve velké míře zodpovědně věnovali péči o chlapce, které pomocí tradičních procesů učili všemu, co potřebovali znát, a tak jim pomáhali vstoupit mezi dospělé muže. Na výchově se podílela celá komunita.

„Po devadesát pět procent lidské historie nebyli chlapci do dospělosti vypouštěni, nýbrž v ní byli vítáni – byli přijímáni do svazku vztahů, z nichž mohli po celý život čerpat pomoc a podporu a které byly zárukou, že se tito mladí muži stanou užitečnými členy obce. Zdárný vývoj těchto chlapců byl pro celou komunitu prioritou“ (Biddulph, 2011, s. 112).

Biddulph zde hovoří o 95% lidské historie, ale musím kriticky poznamenat, že tento fakt není nijak přesně podložený a patří spíše mezi Biddulphovy domněnky. Na druhou stranu je faktem, že průmyslová revoluce odvedla muže od rodin do práce, jak popisuje ve své teorii Badinterová a tak, přesto, že číselné vyjádření procent je diskutabilní, musím s Biddulphem souhlasit, že na obecné rovině je jeho tvrzení možné považovat za platné.

Základní myšlenkou, která je zde uvedena, je fakt, že pro výchovu chlapců jsou potřeba muži, kteří jsou ochotni podílet se na výchově mladých mužů. To je jeden závěr. Ovšem řešení je složité, protože ve společnosti takovýchto mužů není příliš mnoho, a proto je potřeba, aby zejména tito mužové byli podporováni. Tato podpora by měla být ústředním zájmem společnosti, například tím, že bude stát věnovat pozornost úloze mužů ve školství a v rodinách. Podle mého názoru je podpora mužů ze strany oficiálních státních organizací téměř nulová a tématem mužů a jejich postavením ve společnosti se zabývají nevládní a dobrovolné organizace. Jako příklad uvádím organizaci Liga otevřených mužů, které se v analytické části organizací zabývajících se mužskou problematikou věnují podrobněji.

Zvláštní pozornost je v knize věnována rituální cestě. Biddulph zde popisuje velmi zajímavý program, který je orientován na mladé muže mezi 14. až 15. rokem. Jde o program s názvem Rituální cesta. Tento program trvá jeden rok, což je zcela záměrné, neboť výzkumy ukazují na to, že krátkodobé programy zaměřené na proměnu chlapce v muže nejsou tak účinné. Významným prvkem Rituální cesty jsou rituály a společné soustředění. Jejím jádrem však jsou tři přibližně hodinová sezení týdně, kdy se chlapci učí být mužem, „Učení se soustředí na pět témat, která v angličtině lze souhrnně označit jako pět „C“: vědomí – conscioussnes, komunikace – communication, slavení – celebration, vztahy – connection a výzvy – challenge“. (Biddulph, 2011, s. 117) První program byl uskutečněn v roce 2005 a získal si velkou popularitu. Zajímavostí je, že tento program byl nabídnut také dívkám.

Celý předchozí popis jsem věnoval vysvětlování a odkazování se na to, jak je možné stát se správným mužem. Nikde jsem však neuvedl, jak takový muž ve skutečnosti vypadá. Budu se tedy v následující části věnovat této oblasti podrobněji. Jak uvádí Biddulph, muž je ten, kdo má páteř a srdce. Protože tato definice je velmi výstižná, budu zde přímo citovat Biddulphovo vysvětlení této definice.

„Páteř představuje schopnost stát zpříma, být vytrvalý, spolehlivý a někdy se obětovat pro druhé, zvláště v nepříznivých podmínkách či v nouzi. Muž, který má páteř, je někdo, na koho se můžete spolehnout. Tato vlastnost byla velmi oceňována na počátku dvacátého století. A takoví tehdy také muži chtěli být. Muž „ze staré školy“ byl ochoten za správnou věc položit život. Těmto mužům však něco chybělo. Muži první poloviny dvacátého století byli často „dřevění“ – emocionálně neobratní, jejich ženy nevěděly, jak jim porozumět a jak s nimi jednat. A protože se od mužů tolik očekávalo, mnozí těmto očekáváním nedostáli a spadli z piedestalu. Nový muž povietnamské éry vnesl do situace něco nového – srdce. Srdce měli muži samozřejmě vždycky, teď je ale mohli ukázat – konečně směli ve své rodině projevit cit a v soukromém i veřejném životě mohli dát najevo svůj smutek a obavy, lásku a soucit. S novým mužem se dalo mluvit, byl skutečnější. Objevil se však u něj jeden problém: protože se řídil svými city, které jsou proměnlivé, byl často nestálý, lhostejný, narcistní (Narcis byl v řecké mytologii mladík, který se zamiloval do svého odrazu ve vodě.) Na citlivého přívržence New Age jste se nemohli spolehnout v případě automobilové havárie nebo lesního požáru nebo dokonce v období manželské krize. Opravdu solidní muž musí mít některé ze starých mužských kvalit. Musí mít srdce a také páteř“. (Biddulph, 2011, s. 128)

Podle mého názoru je velmi těžké definovat, jaký by měl být současný muž. Charakteristika muže „ze staré školy“ tak, jak ji uvádí Biddulph, bohužel odpovídá rovněž charakteristice mužů, kteří bojovali za svůj národ ve jménu nacismu nebo fašismu.

Současným trendem je, aby muži byli citliví a vřelí, ovšem nikdo tím nemyslí to, aby byli slabí. Jak však dojít ke kombinaci muže, který je citlivý a zároveň není labilní slaboch? K tomu, aby došlo k této žádoucí kombinaci, je nutné, aby se z muže stal moudrý muž. Tato vlastnost zaručuje to, že na konci je silný, spolehlivý a zároveň citlivý muž. Takový, jaký má být. Jak však k této kombinaci vlastností dojít? Rituálu jsem se již ve spojitosti s Biddulphovou knihou dotknul, avšak dalším velmi

významným přechodem od chlapce k mužství je proces, který se nazývá velmi často zasvěcením. Zde musím uvést na pravou míru, že pod tímto pojmem nemyslím žádné škodlivé „vstupní rituály“ do pochybných společenstev a gangů, ale proces vstupu chlapce mezi muže, který je sofistikovaným postupem projití muže předem definovanou cestou. Na druhou stranu musím uvést, že jsou to právě pouliční gangy, které mají velmi propracované rituály, které jedince začleňují do příslušné skupiny. Více se o nich zmiňuji v analýze knihy „Co dělá z chlapců muže“ od Breta Stephensona.

„Základní myšlenku zasvěcení, že může existovat proces, který vás převede z chlapeckého věku do věku mužství, však v posledních letech začínají lidé znovu objevovat. Skutečnost, že s ním pracovaly všechny staré kultury, naznačuje, že zde patrně jde o nutnou součást vzorce lidského života. Jak už jsme viděli, některé školy a jiné společenské organizace hledají způsoby, jak něco podobného alespoň zkusit u dospívajících chlapců. Protože však většina dnešních dospělých mužů takovou příležitost neměla, bolestně si uvědomujeme, že jsme o něco přišli. Je tedy důležité položit si otázku, o co tady vlastně jde? Co je to za nauku, jež muže tak hluboce promění, že už se pak nikdy nechová jako chlapec? Co je podstatou mužství?“ (S. Biddulph, 2011, s. 129)

Výše uvedený odstavec považuji za velmi významný. Poukazuje totiž na skutečnost, o které jsem se zmiňoval v teoretické části v souvislosti s Gennepovou teorií přechodových rituálů. Zde jsem se pokoušel na mnoha případech poukázat na to, jak rituál jako takový měl svoji důležitost a jak je ho možné chápat. Jedním z rituálů, který je zde zmíněn, je rituál přechodu od chlapce k muži. V této souvislosti není mým záměrem analyzovat formu, jakou tento rituál má, ale chci se zmínit o velmi důležitém faktu, a to o vlastním prožitku tohoto rituálu. Jsem názoru, že jednou ze zásadních věcí spojených s rituálem, je skutečnost, že není dostatečné o určitých skutečnostech spojených s rituály pouze vědět, že existují. Zcela zásadní je, že některé tyto „poznatky“ je nutné prožít. Má-li se z chlapce stát muž, musí dojít k potlačení jeho sebestředného „já“ a nasměrovat ho k potlačení tohoto projevu. Všechny lidské komunity tento jev znaly a uměly s ním pracovat. Pravdou je, že v některých případech mohlo docházet ke zneužívání rituálů k mocenským cílům různých sektářských skupin. Tomuto tématu jsem se věnoval v kapitole o vlastních rituálech, ale zde předpokládám, že jde o vědomý, řízený proces proměny a začlenění jedince do

společnosti bez vazeb na sekty a podobná společenství. „Chlapcům bylo dáno najevo, někdy tvrdě, nikdy však nelaskavě, že existují důležitější věci než jejich vlastní potěšení. Takto se stali muži, kteří se dovedli starat o druhé, chránit je a žít své životy tak, aby byli užiteční celé komunitě“. (S. Biddulph, 2011, s. 132)

Je dokázané, že chlapecká mentalita je v jistém období zaměřena zejména směrem dovnitř na „vlastní já“ a jeho důležitost. Klíčové pojmy jsou zde sebestřednost, vlastní důležitost, uspokojení vlastních potřeb. Má-li však dojít k proměně chlapce v moudrého a kvalitního muže, musí projít procesem zasvěcení. Pokud tímto procesem neprojde, nemůže dojít k internalizaci určitých vlastností, které jsou spojeny právě s procesem zasvěcení. Jak jsem již uvedl v předchozí citaci, chlapci musí pochopit, že existují důležitější věci, než je jejich vlastní potěšení. V zasvěcení plnili chlapci úkoly, které je rozvíjely a dodávaly jim vážnost v rámci svého okolí. Vše bylo směřováno k jednomu cíli, aby se díky ochraně, kterou zajišťovali mladí mužové, dařilo dobře ženám, dětem a okolní přírodě, která byla nutná pro život celé komunity. Biddulph situaci popisuje takto:

„Tento vzorec platil po statisíce let, ale v posledních několika stoletích se v podstatě ztratil. Dnes se stane jen příležitostně a šťastnou náhodou, že díky kombinaci zdrcujícího životního otřesu s radami a pomocí správného člověka se někdo povznese na úroveň, které kdysi mohli dosáhnout všichni muži a ženy. Když zasvěcení není výsledkem pečlivě připraveného iniciačního procesu, ale udělí vám ho sám život, bývá to dost tvrdé. I tradiční zasvěcení bylo dost tvrdé, protože vás muselo vytrhnout ze samolibé chlapecké pohody a vrhnout vás do totální dezorientace, která předcházela vašemu znovuvybudování vlastní osobnosti na úplně jiných základech. Honba za divokým zvířetem a jeho zabití, rituální pořezání nebo zjizvení těla, vykonání dlouhé a strastiplné cesty – všechny tyto praktiky byly založeny na pochopení, že utrpení je při přerodu v dospělého muže nezbytné. Dnes žijeme ve velmi náročné době, avšak zkoušky, jimž musíme čelit, přicházejí náhodně a nesouvisle a bez pomoci v nich uspějí jen někteří. Proto je dnes skutečně moudrých a zralých lidí tak málo“. (Biddulph, 2011, s. 133)

Biddulph zde velmi výstižně popisuje to, co zasahuje přímo do naší současnosti a s čím velmi souhlasím. Tím je skutečnost, že chlapci v současné společnosti západního stylu neprocházejí téměř žádnými zasvěcujícími procesy a díky této situaci chybí ve

společnosti kvalitní muži. Kvalitním mužem myslím právě toho moudrého muže, který již získal určité zkušenosti a který je zodpovědný, citlivý, empatický a vědomý. O tom, jak je složité tohoto ideálu dosáhnout, jsem se již zmiňoval v kapitole, kde se zabývám teorií Elisabeth Badinterové. Z mého pohledu je zajímavé, jak k této problematice přistupuje Biddulph, protože i on vidí tuto oblast mužství za velmi důležitou. Samozřejmě i dnes lze potkat muže, kterého Biddulph nazývá mužem kvalitním. Ve velké většině je to právě ten muž, který prošel výše zmiňovaným traumatem. To změnilo jeho vidění světa a nasměrovalo ho k hodnotám, které s kvalitním mužem máme spojené. Velmi výstižně charakterizuje současnou situaci duchovní Richard Rohr, ke kterému se Biddulph na několika místech v knize odkazuje.

„Naše kultura není zdravou kulturou pro chlapce a muže. Jeden důvod, i když jistě ne jediný, je ten, že už nemáme kulturu starších, kteří by uměli následující generaci předávat moudrost, identitu a hranice. Většina mužů je zahrnuta nadměrnou mateřskou péčí a nedostává se jim péče otcovské – to platí ještě více dnes v době rozvedených rodin“. (Rohr, 2005, s. 26)

Rohr tuto diskuzi rozvádí ještě dále a vymezuje stav, který je možné vidět v dnešní společnosti.

„Obecný předpoklad pro všechny iniciační rituály je, že pokud společenství moudrých starších neukáže mladému muži skutečnou moc, pak tento mladý muž vřady bude vyhledávat falešnou moc a pravděpodobně stráví většinu svého života hledáním prestiže, výhod a majetku“. (Rohr, 2005, s. 29)

Skutečná moc, o které zde Rohr píše, je zde myšlena jako moc, která je mladému muži vysvětlena radou starších a je to ta moc, která vede k naplnění jeho poslání a k prospěchu pro společnost. Falešnou moc vysvětluje Rohr jako boj o majetek, prestiž, které byly idealizovány každou křesťanskou kulturou.

Zde vyvstává otázka, co tedy udělat pro to, aby se výše zmiňovaný stav nedostatku kvalitních mužů ve společnosti vyskytoval co nejméně. Co způsobuje stav, kdy muž začne být jiný ve smyslu kvalitní nebo moudrý? Biddulph ve své knize uvádí pět bodů, které nazývá prozřením. Ve své knize se odvolává na Richarda Rohra, ze kterého čerpá základní osnovu pro mužství. V následujícím textu čerpám přímo z originálu publikace Richarda Rohra *Adamův návrat*. Rohr se zde ve čtvrté kapitole „Velké vzorce mají vždy pravdu“, zamýšlí nad úlohou a posláním iniciace. Z jeho popisu a

textu je dobře patrné, že svou profesí je Richard Rohr duchovní, což je pro něj výhodou, protože jeho vysvětlení zahrnuje i složku spirituální, která je ve velké míře v iniciaci obsažena. Na základě studia literatury a značného množství pramenů uvádí Rohr ve své knize následující vzorec pro iniciaci.

1. Oddělení od všedního života, navyklých rolí, ženského ujišťování atd.
2. Tím dojde k posunu iniciovaného (doufejme) do jakéhosi „hraničního prostoru“
3. Zde nastává možnost, touha a potřeba setkat se s něčím posvátným
4. Nato se iniciovaný vrací do svého společenství s novou identitou a s darem pro společenství. Přestože hlavním darem je muž, jímž se sám stal

Rohr dále doslova uvádí:

„Při svém zkoumání iniciačních rituálů v mnoha kulturách jsem našel pět stálých lekcí udělovaných iniciovanému, které většinou odpovídají druhému a třetímu stupni z předchozí tabulky. Tyto lekce jsou určeny k tomu, aby oddělily iniciované od jejich připoutání k představě o tom, kým jsou a připoutaly je k tomu, kým jsou doopravdy. Typickým výrazem pro toto nové já je cosi jako Boží syn nebo prostě a jednoduše muž! Chlapec do té doby ve skutečnosti nebyl mužem. Chlapec byl iniciován do mužství poté, co našel svůj zdroj, své ocenění, svůj důvod pro existenci, svůj základ v existenci – řekli bychom: své místo ve vesmíru. Dosud byl považován za chlapce, za nejsoucího, za ducha nebo za hladového ducha“. (Rohr, 2005, s. 42).

Z celého studia těchto jednotlivých kroků iniciace, kdy ne všechny musí být vždy bezpodmínečně zahrnuty, vyplývá pět základních lekcí iniciace. Biddulph je používá ve své knize v mírně modifikované terminologii pod názvem „Pět pravd o mužství“. Vráťím se však k samotnému originálu a uvedu přesné znění tak, jak je uvádí Rohr:

1. Život je tvrdý
2. Nejsi až tak důležitý
3. Ve tvém životě nejde o tebe
4. Nemáš to pevně v ruce
5. Zemřeš

Jak Rohr, tak Biddulph upozorňují ve svých knihách na to, že tento výčet je pro současného člověka západního typu příliš krutý. Rohr zde pokazuje na to, že toto vnímání, které při čtení těchto bodů nastává, demonstruje naši vzdálenost od původní tradice. V popisu jednotlivých bodů je naznačeno odpojení se, Rohr dokonce používá výraz „odříznutí se“ od závislosti, od pohledu sama na sebe, od autonomního ega, odříznutí se násilím od chlapeckého světa a vtlačení do světa mužského. To vše se nám z pohledu dnešní doby zdá jako kruté a těžké. Všechny tyto kroky však směřovaly k jedinému cíli, dosáhnout moudrosti a spolupráce ve skupině. Vychází se zde totiž z toho, že skupina je to nejdůležitější pro následovné přežití.

V duchovním životě bez skupiny nic nejde dost hluboko ani netrvá dostatečně dlouho. Ego v takovém případě nemá žádnou vnější korekci, potvrzení nebo přirozeného učitele. Když ale takovéto kritické množství existuje, pak excentrická mysl a individuální vůle nemohou mít poslední slovo. Iniciace se snažila zařídit, aby nejhlubším kritériem kultury byla moudrost a ne peníze, úspěch a moc. „Dnešní skupiny většinou představují konformní nevědomé uvažování, zatímco moudré osobnosti jsou zatlačovány na okraj, kde je není slyšet. Můžeme to hodně zlepšit, ale cesta nahoru vede nejdříve dolů.“ (Rohr, 2005, s. 43). Podle mého názoru jde tedy o to, aby každý muž pocítil tento stav bezvýznamnosti, který nastane při cestě dolů, jak zmiňuje Rohr, protože pouze pak je možné se vydat na cestu vzhůru, avšak s již jinak nastavenými hodnotami pro život. Pokud je proces dobře řízen a veden, jsou to právě ty hodnoty, které včleňují jedince do skupiny a zahrnují jeho procitnutí a vstup mezi moudré muže, jejichž cílem je spolupráce, respekt a uznání k ostatním a na samotném vrcholu podpora celé skupiny nebo komunity. Biddulph ve své knize velmi čerpá z poznatků Rohra a obohacuje jeho teorii o příklady a souvislosti ze své dlouholeté praxe. Proto je kniha užitečná všem čtenářům, zejména mužské populace. Zhodnotím-li to jinými slovy, Biddulph není ve svém podání k přístupu k mužství a výchově mužů tak akademický jako Rohr, avšak velkou výhodou jeho publikace je přístupnost pro širokou vrstvu čtenářů. Z hlediska přístupu k mužství a výchově mladých mužů je kniha velmi dobře napsána a obsahuje všechny souvislosti, které by měl současný muž vědět, aby lépe porozuměl sobě nebo aby si uvědomil své jednání v návaznosti na výchovu svého mužského následovníka.

4.2 Co dělá z chlapců muže

Další, velmi zajímavou publikací, která pojednává o problematice mužů a kterou jsem si vybral k analýze, je kniha „Co dělá z chlapců muže“ od Breta Stephensona. V úvodu své knihy Stephenson velmi výstižně popisuje současnou situaci v oblasti dospívání mládeže v historickém kontextu. V textu hovoří Stephenson o Americe, ale jsem toho názoru, že i Evropa a ostatní kontinenty řeší velmi podobné problémy.

„To, čím se živím, je vynález 20. století. V Americe moje povolání ještě před pár generacemi neexistovalo a nic podobného neznaly ani původní kultury v celých dějinách lidstva. Často říkám svým klientům i návštěvníkům mých workshopů a seminářů, že cílem mé práce je udělat ze sebe nezaměstnaného. Dosáhnout toho, aby už žádní rodiče nepotřebovali mé schopnosti, aby se jejich dítě zbavilo návyku na drogy nebo opustilo pouliční gang, aby už žádní mladiství nepotřebovali terapeuta. Aby děti mohly žít naplno život bez drog, které proměňují náladu. Kdyby se nám podařilo vyřešit všechny tyto problémy, rád bych o takovou práci přišel a začal dělat něco jiného“. (Stephenson, 2012, s. 9)

Stephenson pracuje jako terapeut mladistvých. V knize uvádí mnoho názorných příkladů ze své praxe. Snažím-li se zde popsat problematiku dospívání chlapců a jejich cestu k mužství, pak musím vzít v úvahu i pohled mužů, jaký mají oni sami na sebe. Právě zde se ukazuje velká výhoda Stephensona. Na rozdíl od jiných autorů je praktikem a má osobní zkušenosti s různými skupinami, ve kterých sám pracoval nebo byl jejich účastníkem. Zajímavý pohled právě z této role popisuje takto:

„Poměrně často jsem se také účastnil skupinových terapií mužů, protože muži konce konců nejsou nic než bývalí kluci. Mnoho z těch, které jsem znal a s nimiž jsem v průběhu let vedl rozhovor, přiznalo, že si nejsou jisti, jestli jsou hotovými muži, přestože zjevně byli dospělými lidmi. Většina z nedospělých hochů, s nimiž jsem byl v kontaktu, si byla naprosto jistá, že ještě nejsou muži, až (a to je zajímavé) na členy jednoho pouličního gangu, pro něž jejich mužství bylo neoddiskutovatelnou a jednoznačnou záležitostí. Zajímalo mě, proč tolik úspěšných a jinak zdravých mužů, včetně mne samého, trpí tak silnou nejistotou, jestli jsou hotovými muži, nebo ne? Proč si byli mladíci z gangu o tolik jistější svým mužstvím než ostatní chlapci? Proč devadesát procent mých klientů tvoří hoši bez otců, jejichž matky obětují veškeré síly na to, aby je správně vychovaly“? (Stephenson, 2012, s. 17)

V této souvislosti je možné klást si otázku, proč tomu tak je? Proč mnoho mužů o sobě stále pochybuje? Tak jako Biddulph, i Stephenson se vydává hledat příčiny a důvody, které vedou k těmto stavům, činům a myšlenkám mužů. Stephenson je důkladný a popisuje, že se vydal na cestu průzkumu, studia a pozorování všech aspektů souvisejících s výchovou mužů. Tato studia u něj probíhala v širokém kontextu, jak z pohledu historického, tak kulturního. Obdobně jako Biddulph popisuje stav, kdy všechny původní společnosti a tradiční kultury měly některé velmi podobné rysy. Zde Stephenson dochází k podobnému poznatku, který popisuje takto:

„Začal jsem pozorovat jisté zajímavé podobnosti mezi různými kulturami, jež jsem studoval. Většina tradičních společností, ať jsou to původní Američané, australští domorodci, Polynésané, Eskymáci či Afričané, neznala dětské domovy, pouliční gangy, mladistvé násilníky či problémy s drogovou závislostí. Nikdy nemuseli zavírat své děti do vězení, soudit je jako dospělé nebo se obávat, že jejich děti zemřou rukou jiných dětí“. (Stephenson, 2012 s. 18)

Zde musím uvést, že tvrzení o tom, že původní kultury neměly žádné násilníky, považuji za nedoložitelné a ani si nemyslím, že by bylo pravdivé. I v těchto kulturách museli existovat jedinci, kteří byli problematictí. Jde tedy do jisté míry o idealizaci poměrů ve starých kulturách, o které jsem se zmiňoval v analýze knihy od Steva Biddulpha. Osobně se přikláním k názoru, že počet těchto deviací byl nižší než je dnes, a to právě díky systému práce s mladými muži vzhledem k nutnosti přežití v základních formách tradiční společnosti. Jednou z forem, jak tyto násilnické sklony mohly být potlačovány nebo kompenzovány, lze hledat v souvislosti s lovem zvířat nebo v páchání násilí na příslušnících jiných kmenů. Příkladem může být instituce krypteia, která tuto formu agrese umožňovala mladým mužům ve Spartě.

Stephenson i Biddulph dospívají, jak bude uvedeno i dále u jiných autorů dostupné literatury, ke stejnému závěru, že společným jmenovatelem všech těchto kultur bylo umění iniciace a přechodového rituálu pro mladé muže. Tyto procesy se lišily svojí dynamikou, variacemi, ale podstata byla vždy stejná: pomoci mladému člověku zdárně projít procesem dospívání. Stephenson velmi názorně tento proces popisuje takto:

„Tyto společnosti s procesem dospívání nebojovaly, nýbrž jej využívaly k co nejintenzivnějšímu pozitivnímu růstu. Pracovaly s potřebou mladých chlapců riskovat

a nechaly ji vybít v propracované struktuře, jejímž účelem bylo pomoci mladíkům rozšířit jejich tělesné, intelektuální a emocionální vlastnosti, opustit dětský věk a kráčet po zdravé cestě k dospělosti – a co je ještě důležitější, k plnění mužství. Urazil jsem plný kruh a vrátil se zpět ke konceptu riskování a růstu. Přechodové rituály byly v lidských dějinách klíčem k přežití. Byly zárukou, že se z mladíků stanou zdraví dospělí, a každou další dospělou generaci připravily k tomu, aby naplnila svou roli v udržení životnosti a rozvoje komunity. Dospělí obyvatelé vesnice či členové komunity postupovali ve svých snahách zformovat z dospívajících mladíků zdravé muže velmi cílevědomě. Lidé ve všech starších kulturách věděli, že se chlapci, když to nechají na nich samotných, často vydají špatným směrem. Hochy je třeba dospíváním provést a pomoci jim dostat se do situace, na jejímž začátku stojí chlapec, ale která ke svému dovršení vyžaduje celého muže. Motivovali tak své mladíky k tomu, aby dospívali rychle, ale spolehlivě. Přírodní národy se snažily zkrátit období dospívání na minimum, protože bylo takřka nad síly všech zúčastněných. Období dospívání trvá v moderní Americe vůbec nejdéle v dějinách. Není zde nic, co by označovalo jeho konec, a hranice jeho začátku se neustále snižuje“. (Stephenson, 2012, s. 19)

Stephenson ve své knize uvádí velké množství zajímavých příkladů přímo propojených s dospíváním chlapců, které našel při odborném studiu této problematiky. Jako ukázkou bych ve své práci rád uvedl jeden ilustrativní a inspirativní příklad, který podle Stephensona pochází z nejmenované africké vesnice.

„Jakmile se chlapci z této vesnice začnou chovat typicky jako adolescenti, tj. začnou projevovat nezávislost, rebelují a myslí si, že vědí všechno nejlépe, dospělí již po generace reagují naprosto fascinujícím způsobem. Asi jeden a půl kilometru od vesnice stojí tábor postavený speciálně pro adolescenty. Když chlapec začne vyžadovat větší právo rozhodovat a také více samostatnosti, pošlou jej dospělí do tohoto tábora na dobu až jednoho roku, aby tam žil se svými vrstevníky a kamarády. Jen si to představte, celý tábor puberťáků! Dohoda obsahuje i to, že mladík musí souhlasit s tím, že se po roce vrátí do komunity a bude se chovat jako dospělý. Při představě roku stráveného s kamarády chlapec samozřejmě souhlasí. Ale pak se stane něco úžasného. Kluk dorazí do tábora, svého prvního svobodného útočiště, a ze začátku všechno vypadá jako jeden velký mejdan. Velmi brzy se ale dostaví procitnutí. Nikde žádný dospělý, který by obstarával jídlo, když má chlapec hlad. Nikdo nerozdělá oheň, když je mu zima. Ani neopraví střechu, když na něj prší. Takřka okamžitě hoši pochopí,

že pokud chtějí být skutečně samostatní, musejí dělat všechno co dospělí. Obvykle jim to netrvá dlouho, tak tři dny, než si uvědomí, že jim pravděpodobně bude mnohem lépe v hlavním táboře, kde je jídlo, dívky a další příjemné věci“. (Stephenson, 2012, s. 76)

Stephenson díky tomuto příkladu názorně ukazuje, jak lze účinně postupovat při výchově chlapců. Komunita, ze které Stephenson čerpá svůj příklad, má specifické možnosti dané polohou, kulturní tradicí i společenským, které toto umožňuje. V našich současných poměrech, tím mám na mysli společnost západoevropského životního stylu, bohužel tyto možnosti nemáme. Žijeme zpravidla v aglomeracích, kde takovéto tábory ani postavit nelze a navíc je poměrně zřejmé, že tento způsob „netradiční výchovy“ by mohl být napaden soudy atd. Přesto si myslím, že se lze inspirovat tím, co Stephenson ve své knize uvádí jako doporučení. Toto doporučení je jednoduché a určitě realizovatelné. Říká se v něm to, že kde to je jen alespoň trochu možné, je potřeba nechat dospívající chlapce v situaci, kde budou svobodně rozhodovat o své vlastní vůli. Zde si lze například představit nechat dospívajícího jedince pracovat na částečný úvazek, nechat ho rozhodovat o vlastních financích. Tím je také naznačen jeden ze zásadních přístupů ve výchově mladistvých, nechat je jít, někdy trochu popostrčit a zároveň být připraveni na to, že možná udělají chybu. V této souvislosti bych rád upozornil na jednu věc, která se v literatuře příliš často nezmiňuje. V souvislosti s výchovou chlapců je téměř zmíněna otázka rizika ve smyslu jejich zvýšené tendence dělat riskantní kroky. To je pravda. Málodky se však literatura zaobírá faktem, že jisté riziko při výchově mladého muže musí přijmout i jeho rodiče nebo přímí vychovatelé. I oni musí být vybaveni určitou schopností riskovat, když dávají svému dospívajícímu svobodu v rozhodování a v konání určitých činů. Pravda je však spíše opačná. Jsem názoru, že v postmoderní společnosti, ve které žijeme, je velká orientace na bezpečí, tendence vyhnout se strachům, žít bezproblémově. Široké rodiny a komunity jsou atomizovány a rodičům v těchto podmínkách chybí podpora komunity a zkušenosti „stařešinů“, kteří by je ujistili a podpořili v odvážném jednání ve výchově dospívajících chlapců, ale v tomto případě i dívek. Velmi často je tato situace ještě doprovázena vítězstvím ženy jako silnější v manželské dvojici, protože muž ztrácí své výsadní postavení a tím i autoritu. Příkladem může být situace, kdy matka z důvodu „strachu o synovo bezpečí“ zabrání synovi v typicky chlapecké akci, kterou by jeho otec podpořil, ale z nedostatku autority se tak nestane. Podrobněji se tímto tématem zabývám v části spojené s identitou muže. Výsledkem je mnohdy

bohužel obrovská frustrace chlapců z nemožnosti projevit se a provádět aktivity typické pro mužské pohlaví.

Stephenson, jako Biddulph, zmiňuje velký význam iniciace mužů a opět vysvětluje souvislosti, které iniciace pro mladého muže přinášela. Iniciace byla vždy dobře promyšlena a nastavena tak, aby většina účastníků tímto procesem prošla. Stephenson popisuje iniciaci takto:

„Chlapec mohl například absolvovat rituál vize. To znamenalo strávit vsedě a o samotě tři až pět dní na osamělém místě, postit se a modlit, dokud mu vyčerpání nepřineslo vizi toho, kým a čím má být. Mnoho přechodových rituálů zahrnuje nějaký druh krváčení. To má dva důvody. Za prvé je třeba, aby si chlapci zvykli na to, že jim teče krev a že to vidí. Život dospělého muže zahrnuje fyzické nebezpečí a bylo třeba, aby chlapci byli v případě poranění odolní a nevyplašili trhnutím zvěř při lovu. Druhá, s krví spojená praktika, simulovala ženský menstruační cyklus a ukončení dětství dospěním“. (Stephenson, 2012, s. 79)

Jak jsem již uvedl, pro mnoho současných rodičů se tyto metody mohou zdát kruté a nebezpečné. Bez nich však iniciační proces přestává být tímto procesem. V této souvislosti je nutné poznamenat, že iniciační proces byl vždy záležitostí celé komunity, která se na něm podílela. Prošel-li mladý muž iniciací, všichni o této skutečnosti věděli a dotyčného pak brali již jen jako opravdového muže. Jaká je situace v dnešní společnosti? Stephenson uvádí tyto souvislosti, se kterými osobně velmi souhlasím.

„Vesnice či společenství věděly, že zdravým způsobem iniciovaní mladí lidé vyrůstají ve zdravé dospělé. Jak se naše západní společnost stávala civilizovanější, začala se více snažit odstraňovat rizika a prodlužovat život za každou cenu. Označili jsme proto iniciační obřady jako pohanské a naivní, neodpovídající rozvinutému modelu společnosti, který jsme si vytyčili. A jako nebezpečné pro naše chlapce“. (Stephenson, 2006, s. 80)

4.3 Rádce pravého muže

Další kniha, kterou zahrnuji do své analýzy, má název „Rádce pravého muže“ od Roberta Gloveho. Autor je psychoterapeut, který se zabývá především manželskou a rodinnou terapií. Je jedním z předních odborníků na pojem „syndrom hodného hochy“

v angličtině označovaného „nice guy syndrom“. V knize ilustruje příklady ze své terapeutické praxe a popisuje několik situací ze života jeho mužských klientů, které následně komentuje a zavádí pojem „hodný hoch“:

„Třebaže jsou všichni tito muži jedineční, mají společný životní scénář: všichni věří, že pokud budou „hodní“ a budou dělat všechno „správně“, budou je mít ostatní rádi, jejich potřeby dojdou naplnění a prožijí bezproblémový život. Tato snaha o to být „hodný“ s sebou obvykle nese i snahu odstranit nebo zakrýt jisté věci, které s osobnostmi těchto mužů souvisejí (jejich chyby, potřeby, emoce), a udělat ze sebe to, o čem si myslí, že po nich ostatní chtějí (aby byli štedří, nápomocní, hodní atd.) Nazývám tyto muže hodní hoši“. (Glover, 2014, s. 19)

V souvislosti s touto Gloveho terminologií vidím zajímavé propojení s teorií Elizabeth Badinterové, používající pojem „muž měkkota“, o kterém jsem se zmínil v teoretické části textu. Vzhledem k tomu, že se Glove primárně zabývá touto kategorií mužů, chtěl bych se zaměřit na popsání příčiny, proč tato kategorie mužů v současné společnosti existuje. Kde tedy Glove vidí příčiny vzniku kategorie mužů, které nazývá „hodní hoši“? I on vidí souvislosti se společenskými změnami na přelomu 19. a 20. století. Na výchovu chlapců měly dopad zejména tyto změny:

„Přechod od agrárního k průmyslovému hospodářství, přechod rodin z venkovských oblastí do měst, absence otců v domácnosti, nárůst rozvodů, neúplných domácností a domácností vedených ženami, dominance žen ve vzdělávacím systému, ženská emancipace a feminismus, vietnamská válka, sexuální revoluce“. (Glover, 2014, s. 52)

Máme tedy nadefinované příčiny a kategorie vzniku „změkčilého muže“ nebo „hodného chlapce“, ale otázkou k zamyšlení je: co můžeme s tímto stavem dělat? Právě v odpovědi na tuto otázku je kniha zajímavá. Pokouší se totiž nabídnout řešení. Kniha je psána jako návod pro muže k práci na vlastním rozvoji.

Jak již jsem v textu uvedl, příčiny změkčilosti mužů spočívají v tom, že výchovu mužů převzaly ve velké míře ženy. Ženy primárně nehodlají vychovat válečníka, nechtějí, aby jejich syn dělal nebezpečné věci, chtějí, aby byl citlivý. Co však nastává, když pak s takovým mužem žijí v jedné domácnosti? I zde je Glovův přístup netradiční a z mého pohledu velmi prospěšný. Ve své knize totiž uvádí to, jak vnímají situaci partnerky mužů, se kterými Glove pracuje. V mnoha knihách se totiž dává prostor jen

teoretickým úvahám, což je samozřejmě správné, ale je potřeba znát i názor zúčastněných.

Takto popisuje Glover rozhovory s partnerkami „hodných hochů“:

„Dokáže být opravdu úžasný, ale pak mě umí i strašně poranit. Zařídí všechny ty maličkosti, jako že vyzvedne děti a udělá večeři, když musím zůstat déle v práci. Pak na mě ale jako blesk z čistého nebe udeří, že s ním nechci nikdy spát.“ (Glover, 2014, s. 25)

„Neustále se mi snaží udělat radost. Udělal by pro mě cokoliv kromě toho, aby se mnou skutečně byl. Jede se mnou nakupovat, i když vím, že se mu nechce. Celou dobu je pak nasupený a mně je z toho nanic. Přála bych si, aby mi občas prostě řekl ne.“ (Glover, 2014, s. 26)

Z uvedených názorů vyplývá paradox. Na jedné straně ženy vychovávají muže k tomu, aby byli podle jejich ideálního obrazu. Jak jsem již uvedl, patří sem hodnoty jako citlivost, obětavost, porozumění, atd. Na druhé straně však touží po tom, aby se jejich partneři projevíli opačným způsobem, tj. byli sebevědomí, měli svůj názor, uměli říci ne. Z toho vyplývá, že mnoho žen touží po mužích, kteří jsou obdařeni ještě jednou důležitou vlastností, a tou je mužnost. Zde bych rád upozornil na propojení s kapitolou o mužské identitě. Právě z tohoto důvodu považuji za důležité zde uvést definici mužnosti, kterou Glover ve své knize uvádí a kterou považuji za velmi výstižnou.

„Definuji mužnost (čili maskulinitu) jako tu část muže, díky které dokáže přežít jako jedinec, kmen, druh. Bez této mužské energie bychom už všichni dávno vyhynuli. Maskulinita dává muži sílu tvořit a být výkonný. Dává mu rovněž sílu poskytnout ochranu těm, kteří jsou pro něj důležití. Mezi aspekty maskulinity patří síla, disciplína, odvaha, vášeň, vytrvalost a celistvost.“ (Glover, 2014, s. 124)

Z mého pohledu je kniha od Roberta Glove velmi užitečnou knihou s mnoha příklady, která může oslovit každého, kdo se zajímá o postavení dospělých mužů ve společnosti a navíc díky praktickým cvičením si muži mohou zkusit i cvičení pro jejich osobní rozvoj.

4.4 Skrytá spiritualita muže

Ze zcela jiného pohledu zpracovává téma mužnosti kniha Matthewa Foxe „Skrytá spiritualita muže“. Autor byl 30 let členem řádu dominikánů a věnoval se pedagogické

činnosti. Fox v podtitulu knihy uvádí *Deset metafor k probuzení zasvěcené mužnosti*. Fox je systematický a uvádí příklady a souvislosti z jiných náboženství než je křesťanství. Nebojí se podrobně popsat oblast sexuality a věnovat se jejím aspektům a vlivům na konstrukci mužnosti. Než se k této oblasti vrátím, musím zmínit jednu ze základních myšlenek, kterou Fox hned na začátku své knihy uvádí a která osvětluje, proč se věnuje v knize tématu metafor. V části, kde popisuje metafory, se odvolává na knihu Daniela Pinka „Úplně nová mysl“, ze které vybírá myšlenku George Lakoffa, že materiální dostatek znamená v životě méně než „metafory, podle kterých žijete – když například máte za to, že váš život je „cesta“ nebo „kolotoč.“ (Pink, 2008)

Na základě této myšlenky Fox vysvětluje, proč si vybral metafory a vidí smysl v jejich hledání:

„Proto „hledání vhodné osobní metafory, která by dala našemu životu smysl, je velmi důležité proto, abychom sami sobě porozuměli.“ Problémem, kterému musíme čelit, je to, že moderní západní kultura „vyloučila metaforu z oblasti racionálního uvažování“ – a to přesto, že „proces lidského myšlení je v základu metaforistický“ (Pink, 2005, s. 135) Lidské vědomí je jedinečné právě ve své schopnosti pojmut metaforu“. (Fox, 2014, s. 16)

Osobně tento názor považuji za správný a v dalším textu se mu věnuji v souvislosti s tím, jak rituály pomáhají udržovat tento směr a myšlení, které naši společnost po mnoho tisíciletí utvářelo. Vidím zde přímou souvislost se vznikem rituálů a zasvěcením.

„Pochopit metaforu je snazší skrze podvědomý prožitek než vědomě, protože metafora představuje kinetický a tělesný rozměr jazyka. Je to jazyk svinutý kolem svého tělesného zdroje v těle matky. Jazyk jako rytmus, dech, zvuk. Metafora je jazyk nemluvnat, která se učí mluvit, nejdříve vytvářejí slova ze zvuků a pak k nim teprve přiřazují věci a osoby (má-ma, tá-ta)... Slova na této primitivní rovině mají tedy magickou moc... Jazyk na této primitivní rovině funguje jako nositel tělesné energie, která se pomocí zvuku transformuje do energie psychické. Jazyk operující na rovině, kde se setkává psyché a tělo, to je to, čemu v podstatě říkáme metafora: Proto jsme jako děti metafory používali – nezajímalo nás, co znamenají“. (Bly & Woodman, 1998, s. 119)

V tomto vysvětlení vidím přímou souvislost s přechodovými rituály, které popisují dále v textu. Jedním z příkladů může být používání tajného jazyka, který hraje právě úlohu metaforického obrazu. Dotyčný věří, že odřikáváním tohoto jazyka funguje magická moc, která může ovlivnit jeho budoucnost. Osobně jsem názoru, že formy, které přináší Fox, jsou pro pochopení rituálů na cestě k mužnosti a nejen k ní velmi důležité. V knize jsou popsány tyto metafory: Otec Nebe: vesmír žije!, Zelený muž, Ikaros a Daidalos, Lovci a sběrači, Spirituální bojovníci, Mužská sexualita, posvátná sexualita, Naše kosmické a animální tělo, Modrý muž, Pozemský otec: otcovské srdce, Praotec Nebe: srdce praotce (srdce dědečkovské).

Zaměřím se na dva archetypy, které pokládám za podstatné. Prvním z nich je „Mužská sexualita, posvátná sexualita“. Fox zde otevřeně popisuje důležitost sexuality ve společnosti a důsledky, které se projevily potlačením projevů sexuality vlivem církve. Již od pradávna měla sexualita posvátnou dimenzi a takto k ní společenství v průběhu historie přistupovala. Tak jako mnozí, i Fox dává vinu za současný stav vnímání sexuality křesťanské církvi, která přispěla k tomu, že je na sexualitu pohlíženo jako na něco nečistého a ostudného. To mělo pak za následek změněné chování mužů, kteří se začali chovat k ženám dominantně. Používali nátlak, represe a další formy útisku, aby jim dokázali svoji nadvládu. Fox se v knize věnuje problematice velmi podrobně a nevynechává ani problematiku homosexuality, kterou přijímá jako součást projevu v přírodě a v této souvislosti uvádí i pozitivní vnímání této odchylky v různých kulturách. Vybírám zde jeden z darů (takto doslovně ho Fox popisuje) homosexuality pro společnost. Je to dar spirituality.

„Historie mnoha kultur dosvědčuje, že homosexuálové v nich často zaujímali místa spirituálních vůdců. Před lety si mě vzala jedna domorodá Američanka stranou a pověděla mi, že homosexuálové se často stávali spirituálními poradci velkých náčelníků indiánských kmenů. Zdá se tedy, že homosexuálové nejenže přemostují mužský a ženský svět, ale i svět lidský a spirituální. Homofobní společnost se připravuje o možnost dosáhnout hlubší spirituality. Táž žena (která byla katolickou řádovou sestrou) mi také řekla: “Když poskytují útočiště k duchovnímu usebrání skupině gayů, je to vždycky hlubší zážitek, než když je to parta heterosexuální, tedy smíšená.“ (Fox, 2014, s. 175)

Z výše uvedené citace nelze stanovit, zda to tak ve skutečnosti bylo nebo ne, pravdou však je, že mezi americkými indiány existovaly kultury, které gayům a transsexuálům přisuzovali status *berdache* nebo *winkte*, což znamenalo zvláštní spirituální moc. O homosexualitě se zde však zmiňují hlavně v souvislosti s tím, že v knihách, které se zaobírají mužskou problematikou, je jí věnována značná pozornost a bez jejího plného pochopení si nelze udělat ucelený obraz o formování mužství. Zde vidím přímé spojení s teorií, které jsem se věnoval v kapitole *Identita a pohlavní preference*.

Druhou oblastí, kterou chci zmínit, je Foxova metafora Modrého muže. Ve své analýze se na několika místech zamýšlím nad formulací a definicí „kvalitního“ muže. Ovšem definovat tento pojem není jednoduché. Pro mnohé může nabývat zcela odlišných hodnot. Hovořil-li jsem o kvalitě spojené s porozuměním, citlivostí, vnímáním a vědomím, může to u někoho evokovat muže, který bude „hodným hochem“ nebo jak píše Badinterová „muže měkkotu“. Proto mě z tohoto důvodu zaujala Foxova metafora Modrého muže, který je v jeho podání spojen s modrou barvou a je nositelem kreativity, rozšířeného vědomí a bojovníkem za spravedlnost. Modrou barvu tu Fox vybírá zcela záměrně, protože tato barva je v mnoha náboženstvích symbolická.

„Řada náboženských tradic považuje modrou barvu za důležitý symbol. Symbolizuje nekonečnost a šlechetnou velikost, koresponduje totiž s barvou nebe, moře a prostoru. Stavby východní ortodoxní církve často zdobí kopule představující nebesa a bez výjimky jsou vymalovány modrou barvou. Modrá je barva pláště Panny Marie, matky Kristovy Bohorodičky. V Tóře se Izraelitům nařizuje, aby svá roucha ozdobili třásněmi, do kterých budou vetkána modrá vlákna“. (Fox, 2014, s. 217)

Fox v knize uvádí mnoho dalších případů spojitosti s modrou barvou v jejím symbolickém významu a vede tak čtenáře k tomu, že modrý muž je ten, kdo by mohl být tím „kvalitním“ mužem, kterého je nutné vydefinovat. Na cestě za tímto stavem se zmiňuje jak o úloze meditace, tak i o úlohách rituálů, které poznání a kreativitu doprovázejí.

4.5 Jak být mužem

Další knihou, kterou jsem zahrnul do své analýzy, je kniha s názvem „Žár v těle – Jak být mužem“ od Sama Keena PhD. Autor je vystudovaný teolog na Harvard Dignity School a získal doktorát na Princeton University. V mém výběru je tedy třetím

autorem, jehož vzdělání souvisí s religionistikou. Stejně jako další autoři se zamýšlí nad postavením současného muže, které dokládá na příbězích svého vlastního života, kdy popisuje situaci v Americe během svého dospívání v 50. letech. Podle názvu knihy by se mohlo zdát, že kniha je „návodem“, jak se stát mužem. Takto však kniha pojata není. Keen se v knize spíše zamýšlí nad postavením muže ve společnosti a pokouší se najít určité typy mužů, kteří se v ní vyskytují. Popisuje rituály, o kterých se domnívá, že jsou spojeny se současným mužem. Stejně jako ostatní zmiňovaní autoři popisuje „hrdinskou výpravu“ a na konci knihy dává několik rad nebo spíše otázek, které si každý muž může položit v souvislosti se svojí mužskou rolí a úlohou ve společnosti.

Hned v úvodu knihy klade autor otázky, které souvisí s mužskou problematikou a muži samými. Kým se muži mají vlastně stát?

„Muži jsou příliš agresivní. Příliš změkčilí. Příliš necitliví. Příliš machističtí. Příliš posedlí mocí. Příliš nevyzrálí. Příliš slabošští. Příliš násilničtí. Příliš posedlí sexem. Příliš lhostejní, než aby se starali o své okolí. Příliš zaneprázdnění. Příliš zmatení, než aby byli vůdci. Příliš necitliví.“ (Keen, 2014, s. 7)

Na základě těchto otázek a konstatování Keen ve své knize poukazuje na fakt, že problematika mužů a jejich postavení se v současnosti stává stále aktuálnější. Zároveň poukazuje na důležitý fakt, že o toto postavení se zajímá jen určitá část mužské populace. Podle Keena není příliš velká, avšak považuje ji za velmi důležitou. V knize je zajímavě popsán Keenův názor na rituály, které spojuje s mužstvím. Ve třech kapitolách se věnuje těmto tématům: Rituál války a duše válečníka, Pracovní rituál – Ekonomický muž, Sexuální rituál – Kouzelné hůlky a soukromé pomůcky. Z těchto témat považují za nejzajímavější jeho názory, které popisuje v kapitole *Pracovní rituál*. Důvodem je skutečnost, že Keen zde popisuje zaměstnání jako první přechodový rituál.

„První zaměstnání na plný úvazek, podobně jako první bitka nebo první sex, představuje přechodový rituál naší doby. Chlapci roznášejí noviny, dospělí ale nosí domů pravidelně výplatu. Zaměstnání stejně jako primitivní rituály vyžaduje jisté oběti a poskytuje určité známky dospělosti. Na oplátku za zřeknutí se dětských poměrů a za odpovědnost, s níž se zasvěcenec mučí na jednom místě od devíti do pěti, obdrží mocný artefakt – peníze, který mu umožní podílet se na dospělém životě ve svojí komunitě.“ (Keen, 2014, s. 65)

Osobně považuji tento Keenův názor za zajímavý, musím k němu mít několik připomínek. Z hlediska přechodového rituálu lze v tomto případě s Keenem souhlasit. Zaměstnání má určité formy přechodového rituálu. Vidím však problém v tom, že úspěšné zvládnutí tohoto „pracovního přechodového rituálu“ vyžaduje mnohdy přípravu a průvodce. Je velká pravděpodobnost, že v práci narazí mladý muž na překážky, konflikty a mnoho dalších potíží a je otázkou, zda je bez přípravy úspěšně zvládne. Navážu-li tedy na teoretickou část, ve které jsem se zabýval přechodovými rituály, vidím zde názorný příklad, jak mladý muž prochází jedním z mnoha přechodových rituálů, ale není to ten přechodový rituál, který je z hlediska jeho vstupu mezi muže základní. Tedy ten, který ho má právě na překonávání potíží a strádání připravit.

Dalším Keenovým názorným příkladem je popis toho, co symbolicky znamená pro muže získání kreditní karty.

„Získání kreditní karty je vyšším stupněm zasvěcení v přechodovém rituálu. Kreditka znamená pro moderního muže totéž, co dříve pro lovce ulovení kořisti. Aby muž získal výhodnou úvěrovou sazbu, musí potvrdit, že se dobrovolně odřízнул od dětství, vzdal se radostných líných rán v bazénu a přijal disciplínu, kterou si žádá pravidelné zaměstnání, stálou adresu a předvídatelné chování“. (Keen, 2014, s. 65)

Pro úplný pohled a porozumění Keenovým tvrzením musím uvést, že Keen je Američan a popisuje jednání, které je typické pro americkou společnost. Jak jsem však ve svém textu již výše uvedl, jsem názoru, že náš životní způsob v Evropě se v současnosti od amerického neodlišuje. Jako příklad uvádím, že v roce 2013 bylo v ČR vydáno 2 250 000 kreditních karet. (Schwarzmann, 2013) I když nelze samozřejmě předpokládat, že všechny karty vlastní muži, přesto jsem názoru, že rozšířenost tohoto instrumentu je natolik rozsáhlá, jak v naší společnosti, tak mezi muži, že mohu tvrdit, že situace v ČR je obdobná té, o jaké hovoří Keen. Vzhledem k tomu, že však stejný proces k získání platební karty musí splňovat i ženy, jedná se zde spíše o přechodový rituál směřující k dospělosti. V Keenově díle mě zaujal ještě jeden argument vztahující se k mužství u ekonomického muže.

„Právo nosit orlí perí či zpívat určité posvátné písně značilo u indiánských kmenů velkou moc a vysoké postavení, podobně jako dnes určité značky a loga označují příslušnost k určité třídě. Rolexky člověk nenosí proto, že by ukazovaly čas přesněji

než hodinky za pár dolarů, ale protože, podobně jako pubické ochlupení, vyznačují určitý stupeň mužství. Ve společnosti, kde se odznaky cnosti utvářejí pomocí reklamy, značí vlastnictví stylových předmětů moc“. (Keen, 2014, s. 66)

Obdobně jako v předchozím textu se dostávám k pojmu a souvislosti mezi mužností a mocí, o které se zmiňuje také Rohr. Z tohoto pohledu považuji za zajímavou analogii mezi symboly, které vnímáme v souvislosti s dávnými zvyky a rituály, například výše zmiňovaná orlí pera a souvztažnost k novým symbolům, které odlišují muže ve společnosti. Při studiu literatury jsem zjistil, že velmi často jsou zmiňovány zvyky a rituály, které byly pozorovány v primitivních společnostech nebo popsány v historických materiálech. Co je však podle mého názoru důležité, je najít analogii mezi starým a novým. Zjistit, co může být použito jako rituál a bude mít smysl a zejména zda to bude v současných podmínkách realizovatelné. V tomto přístupu vidím Keenovu knihu jako „průkopnickou“ v tom smyslu, že se snaží poukázat na postavení mužů v současné společnosti a neohlíží se pouze do minulosti.

Na několika místech se v textu zabývám důležitostí vztahu mezi muži, protože tento vztah je pro formování muže nezastupitelný. Důležitost tohoto tématu vnímá i Keen a popisuje ho velmi otevřeně a dle mého názoru výstižně. Uvádím zde příklad související se vztahem mezi dvěma muži, a to přátelstvím. Keen tento důležitý prvek vztahu mezi dvěma muži v současné době popisuje takto:

„Přesto je dnes přátelství ohroženým druhem. Příliš se mu nedaří ve společenské ekologii, která klade důraz na rychlost, neustálou zaměstnanost a soutěž mezi muži. Vyžaduje pomalost. Tak jako dobrá whisky musí uzrávat ve dřevě, být naplněno trpělivostí a pomalu upijeno. Žádná okamžitá blízkost či jednorázovky. Rytmus a běh přátelství se měří v cyklech trvajících dekády. Trvalé přátelství klíčí léta, prochází obdobími vláhy i sucha a nelze ho jen tak vykořenit. Přátelství se příliš nekamarádí s výkonností a diářem. Jde v něm hlavně o společné popíjení v baru či muškaření v rychlém proudu. Váže se k němu naslouchání a pomoc, když se život vašeho přítele hroutí“. (Keen, 2014, s. 221)

V této souvislosti však Keen píše o tom, jak současná doba a strach z homofobie právě tento druh důležitého kontaktu mezi muži ničí. Velmi dobře upozorňuje na to, že potřebujeme přátele stejného pohlaví, protože přijetí se nám dostane pouze od nich, a vyzdvihuje potřebu dlouholetého přátelství a dává ji do protikladu s tím, jaký život ve

skutečnosti žijeme. Život, který je velmi často plný krátkodobých vztahů, příležitostných známých a hraných rolí.

Jsem si vědom faktu, že výběrem těchto několika titulů jsem neobsáhl celou oblast spojenou s pojmy jako muži, mužství nebo jak se stát mužem. Mým cílem bylo analyzovat to, jaké zdroje má k dispozici současný muž, pokud se začne o problematiku mužství zajímat a chce se v této oblasti vzdělávat.

5. Iniciační rituály pro muže

V části o přechodových rituálech v souvislosti s Gennepovou teorií jsem se již o těchto rituálech zmínil. V následujícím textu se zaměřuji na analýzu a nalezení spojitosti těchto rituálů s identitou muže.

Cílem iniciačního obrazu je změnit postavení chlapce tak, aby se po iniciaci objevil nebo zrodil jako muž. V mnoha společnostech je tento jev popisován jako nesnadný úkol, který zvládnou jen vyvolení. Jak jsem však už v textu uvedl, hranice nastavení obtížnosti nebývají extrémní, ač by se to mohlo z dnešního pohledu v mnoha případech zdát. Cílem iniciace primárně není učinit iniciační obřad tak složitý, nebezpečný a obtížný, aby ho mohlo absolvovat pouze pár vyvolených. Hranice bývá nastavena tak, aby „většina“ chlapců iniciační zkoušku složila. Z hlediska průběhu iniciačního obřadu pro muže popisuje Badinterová tři etapy, kterými iniciace probíhá.

První etapa je charakterizována odtržením chlapce od matky. Už Falstaf v Shakespearově hře Jindřich IV. říká: *„Thy mother's son! Like enough, and thy father's shadow. So the son of the female is the shadow of the male. It is often so, indeed, but much of the father's substance.“* Z uvedeného textu je patrné, jak stále přetrvávala obava společnosti o vlivu a působnosti matky na syna. Tuto obavu je možné pozorovat v širokém spektru kultur a společností. Badinterová tuto etapu charakterizuje takto:

„Nakažení samců samicemi, a zejména synů matkami, je pradávňá obsese zaznamenaná v tak odlišném kulturním prostředí, jako je rousseauovské 18. století, americká námořní pěchota nebo kmeny na Nové Guineji: všude panuje názor, že neodejmou-li se synové matkám, nebudou nikdy moci dospět v muže. Ať jde o Sambury a Kikuje z východní Afriky, o Baruje či Sambije na Nové Guineji nebo o mnohé jiné

kmeny, prvním aktem mužského zasvěcení je odtržení hocha od matky, obvykle mezi sedmým a desátým rokem“.(Badinter, 2005, s. 73)

Formy odloučení během iniciace mívají různé podoby a v předchozím textu jsem již některé z těchto forem popsal. Co je však z hlediska procesu iniciace podstatné, je to, že proces „odříznutí“ nebo „odtržení“ má velmi často radikální a brutální průběh. Nazval bych to i traumatem, které mladý muž do okamžiku procesu iniciace nikdy nezažil. Cílem tohoto traumatického zážitku je způsobit změnu v myšlení mladého muže a prakticky mu znemožnit navázání původního kontaktu, který s matkou měl. Často bývá tento proces doprovázen vyslovováním tabu a různých zákazů vztahujících se k matce iniciovaného. Například se chlapec nesmí matky dotýkat nebo se na ni podívat.

Ve druhé etapě dochází k opuštění ženského světa, chlapec musí přejít do světa mužů. Tento přechod však nebývá skokový a v některých společnostech může trvat i několik let. Tato doba souvisí s tím, že průběh dospívání je velmi individuální a není v přímé úměře s biologickou dospělostí. O tom se již zmiňuje Genep a na tuto souvislost jsem již upozornil dříve v textu. V naší euroamerické kultuře jsme si tento krok poměrně zjednodušili, a to příklonem k biologickému věku. V České republice je tato hranice stanovena na 18 let, složitější už je to například ve Spojených státech amerických, kde hranice dospělosti v mnoha státech je také 18 let, ale pro pití alkoholu je to 21 let.

Druhá etapa je etapou pomezí, chlapec je již oddělen od matky, ale není ještě přijatý mezi muže. Tento stav se také vyznačuje tím, že dotyčný nemá žádná práva, žádnou identitu, Turner doslova to stádium nazývá „*posvátnou chudobou*“ a celé toto stádium označuje jako *betwixt-and-between* (Turner, 1964). Z pohledu naší současnosti jde tedy o chlapce, který není tzv. „ani ryba, ani rak“. K tomu, aby se stal „rakem“, tedy mužem, musí projít třetí etapou.

Třetí etapa spočívá v iniciačním rituálu, který je spojen s přijetím mezi muže. Tato iniciace má opět velmi často dramatický průběh a chlapec musí dokázat před skupinou mužů, že je schopen plnit úkoly, které mu iniciace a její zkouška ukládají. Součástí těchto obřadů bývá i zásah do těla iniciovaného. U iniciačních obřadů mužů se používá tetování, obřízka, bičování do krve, řezné rány atd. Důvod tohoto utrpení popisuje Badinterová takto:

„Střet se smrtí představovaný fyzickou bolestí a pocitem opuštěnosti znamená konec dětství i příslušnosti k matce a vstup do protikladného světa mužů. Jizvy zanechané na těle jsou nezaměnitelnými důkazy změny postavení, k níž došlo jednou provždy, veřejně a před zraky mužů kmene“. (Badinter, 2005, s. 75)

V předchozí části své práce, kde se zabývám analýzou literatury k mužské problematice, jsem se o tomto tématu již zmínil. Je pravdou, že z dnešního pohledu se nám zdá být takové počínání barbarské, podivné, kruté a, troufám si říct, i bezúčelné. Proč by mladí mužové v době blahobytu a ekonomické prosperity měli podstupovat takovéto nebezpečné rituály? Na druhé straně se můžeme dočíst v novinách a odborných časopisech, že muži jsou závislí a nechtějí opustit domovy svých rodičů. Musím také uvést argument, že iniciační rituály nejsou jen procesy, které si spojujeme s dávnými časy a primitivními kulturami. Tyto rituály se odehrávaly jak ve středověku, spojené s výchovou rytířských synů, tak i později v dobách průmyslové revoluce v prostorách internátních škol, které měly a dodnes mají velkou tradici ve Francii a v Anglii. V těchto školách byla šikana, ponižování a ústrky velmi častým jevem, avšak z hlediska anglické společnosti to byla jedna z cest, jak vychovat z mladých chlapců muže.

„Posílali je do známých public boarding school, kde od starších spolužáků trpěli šikanu nejkrutějšího zrna, zahrnující fyzické násilí, ústrky a ponižování. V očích rodičů to byla jediná cesta, jak z nich udělat muže hodné spravovat britskou říši. Režim v anglických školách byl pověstný krajní přísností, povinnými kolektivními hrami, tvrdou vojenskou kázní a tělesnými cvičeními, skrovnou stravou, zkrátka spartánskými podmínkami“. (Badinter, 2005, s. 78)

Zde je možné vidět, jak společnost do svých struktur implementovala v minulosti instituce, které rituály přechodu a iniciace zastupovaly. Další institucí, kde dochází k používání těchto etap iniciace, je armáda. Ve světě jsou to zejména dvě vojenské jednotky, které jsou pověstné svojí tvrdostí výcviku pro nováčky: Francouzská legie a Americká námořní pěchota. U obou jednotek dojde k „vymazání“ skutečné identity nových adeptů a teprve po splnění všech zkoušek jsou přijati mezi plnohodnotné členy jednotek. Co je v těchto procesech důležité, je to, že pokud adept splní podmínky přijetí, je přijat „bez výhrad“. Stává se členem jednotky, která umí bojovat „na život a na smrt“. Neexistuje nic mezi. Buď je „bojovníkem“, nebo není mezi příslušníky

speciálních jednotek přijatý. Zde je možné vidět přímou analogii s rituálem iniciace v primitivních kulturách, kde po splnění iniciačních rituálů je chlapec přijat mezi muže a nikdo již nezpochybňuje tuto jeho pozici ve společnosti.

5.1 Význam iniciačních rituálů pro muže

V předchozím odstavci jsem se věnoval zejména průběhu a fázím iniciačního rituálu pro muže. Jaký má význam iniciace pro muže samotného? Jedním ze základních rysů iniciace je vzbudit v muži pocit, že něco dokázal a někam patří. Primárně je téměř v každém muži zakódována touha být muž, bojovník, dobrodruh.

Význam iniciace pro muže vidím v tom, že mu dodává legitimitu toho, že je muž. Iniciace ho učí zvítězit nad fyzickou únavou, vědět, co je to vůle, dává mu návod, jak zůstat bdělý i přesto, že ho už opouští síly. V dnešním světě to znamená být zodpovědný, přítomný. V původním smyslu dávala iniciace absolventům i základní návody k přežití, naučili se zacházet se zbraněmi, pohybovat se na území nepřátel, meditovat a porozumět duchovním a spirituálním hodnotám společnosti. Jsem si vědom, že z dnešního pohledu a při složitosti naší informační společnosti nelze jedním iniciačním rituálem dát chlapci základní recept na přežití tak, jak je to možné v primitivních kulturách. Jsem však přesvědčen, že to základní může mladému chlapci dát i v dnešní době. Kromě fyzických zkoušek a dovedností vidím zásadní důležitost iniciace v procesu výuky duchovních hodnot a jejich významu pro společnost. Bez tohoto pochopení a těchto iniciací a rituálů, troufám si říci, by lidstvo vyhynulo. Význam iniciace pro chlapce a následně pro muže spočívá v tom, že je pro ně cestou a cílem. Díky tomu, že se iniciace vždy odehrávala veřejně a mohl tento proces každý vidět, bylo zajištěno, že každý mladý chlapec věděl, že jednoho dne i on bude takto iniciován. Myslím, že každý si dovede představit rozdíl mezi chlapcem, který ví, že jednou bude „velkým mužem“, a chlapcem, který vyrůstá v industriální společnosti zahlcen tisíci informacemi, bez mužské přítomnosti a v častém kontaktu se ženami. Příklady jsem uváděl samostatně v textu. Na důležitost tohoto procesu jsem také upozorňoval při analýze literatury, kde mnozí z autorů právě zmiňují důležitost iniciace a iniciačních rituálů v dospívání mladých mužů. To nejvýznamnější však vidím v tom, že díky iniciaci se muž propojí se svojí podstatou tj. se svojí mužností a úlohou ve společnosti, a to právě díky porozumění příběhům, mytologii, archetypům,

tedy tím vším, co nás odlišuje od ostatních živých tvorů na zemi. Velmi výstižně to charakterizuje J. Campbell při vysvětlování funkcí mýtu.

„Jedinec odvozuje od své skupiny způsob života, jazyk, v němž přemýšlí, myšlenky, na nichž staví; z historických hlubin oné společnosti pocházejí geny, jež se účastní stavby jeho těla. Hodlá-li se člověk odpoutat od své společnosti, ať už svými skutky, nebo myšlenkami a city, zpřetrhá pouze vazby se zdrojem své existence.“ (Campbell, 2000, s. 333)

6. Analýza institucí zabývajících se mužskou problematikou a výchovou

Jedním z cílů mé práce je analýza institucí, organizací a lektorů, kteří se věnují problematice postavení mužů ve společnosti. V rámci tohoto cíle jsem se podíval na to, jaké existují možnosti vzdělávání mužů v této oblasti. V současné době je skutečností, že o téma „mužství“ začíná být stále větší zájem mezi muži samotnými. Dokladem toho jsou články, které se objevují v tisku a knihy, které v poslední době vycházejí na našem knižním trhu a z kterých jsem si jich několik vybral k hodnocení a analýze.

Prvním lektorem a popularizátorem problematiky mužství v současné společnosti v České republice, kterého jsem si vybral k popisu je Jan Bílý. Ve svém rozhovoru pro přílohu Lidových novin, odpovídá na otázku reportérky, která se ho táže na to, jak vlastně muži mají vědět, co mají dělat, aby zůstali muži, takto:

„To vám nikdo neřekne, to je to, co všichni muži, kteří jsou trochu inteligentní, hledají každý pro sebe. To, co já učím na seminářích, nejsou odpovědi, ale správné kladení otázek. Problém totiž je, že se muži totiž neptají. Ptát se pro ně znamená jediné: „Jsem nejistý a nevím.“ Což je pro chlapa velký problém si přiznat.“ (Kopecká, 2015, s. 8)

Jan Bílý je kouč a lektor a spoluzakladatel Českého institutu systemických konstelací. Pracuje jako poradce v oblasti osobního rozvoje, rodinných konstelací a holistický kouč. Je lektorem v českých i nadnárodních korporacích. Při pohledu na oficiální webové stránky tohoto lektora lze najít záložku, která nese název „Stránky pro muže“, kde si může čtenář přečíst několik poznatků a rad pro muže a také program pro přednášky, které Jan Bílý pořádá ve spolupráci s organizací Matria. Tuto práci píše

v lednu 2017 a současný program Jana Bílého na tento rok pro muže obsahuje 6 večerů s mužskou problematikou. V pozvánce je uvedeno:

„Na těchto večerních seminářích budou mít účastníci příležitost skrze malé konstelace a konstelační rituály dostat odpovědi na otázky a vyřešit problémy, jež souvisí s archetypem večera. Tím umožní nejen sobě, ale i ostatním přítomným, hlubší pochopení toho, co se u nás mužů děje a co nás spojuje. Každý z večerů bude mít svého patrona - jednoho z šesti archetypů muže v podobě boha, mýtické postavy nebo i moderního hrdiny. Skrze tento příklad lze problematiku dotyčné fáze vývoje lépe pochopit a také můžeme tento archetyp v malé konstelaci společně zažít.“ („konstelace a semináře pro muže", b.r.)

Z uvedeného textu pozvánky vyplývá, že Jan Bílý pracuje s archetypy a rituály. Účastník těchto večerních setkání se tedy může dozvědět něco o archetypech, jakou úlohu hrají v naší společnosti, a seznámit se i s úlohou rituálů. Pro práci se skupinami Jan Bílý používá systemické konstelace, které jsou postaveny na teoretickém přístupu německého psychoterapeuta Berta Hellingera. Účelem mé práce není popsat, na jakém principu probíhá práce se systemickými konstelacemi, nicméně mohu jako přímý účastník několika seminářů Jana Bílého uvést to, že základem je hraní rolí a vcit'ování se do těchto rolí. Vše se odehrává v prostoru za účasti celé skupiny. Jan Bílý pracuje s rituálem velmi často a používá ho v různých formách, ať už jako přijímací, přechodový nebo odlučovací. Na základě těchto večerů vznikla kniha, ve které Jan Bílý osobně popisuje atmosféru setkání s muži.

„Mužský kruh, ač větší a „silnější“, na začátku zaraženě mlčel. Namísto darů a pochutin bylo uprostřed kruhu prázdno, ale zrovna tak by zde mohl hořet oheň, do kterého by muži mlčky zírali. Bylo cítit, že mnozí z přítomných, především ti, kteří přišli do kruhu poprvé, si kladou v duchu otázku: „Proboha, kde jsem se to ocitl?“ Teprve v průběhu večera vzniklo cosi jako společné vědomí, soudržnost, možná i pocit jistého bezpečí a důvěrnosti. Setkání mužů, pokud se nedějí v hospodě nebo během sportovního zážitku, ale v duchu otevřenosti a osobního rozvoje, mohou vypadat jako ožehavá a obezřetnost vyžadující záležitost. Nejsme prostě zvyklí si přiznávat, že máme s něčím problém, že si nevíme rady a že hledáme mužskou pomoc, i když si to možná vlastně ani neuvědomujeme. Trvá nám jistou chvíli objevit mužskou solidaritu, pochopit, že nejsme se svými nezodpovězenými otázkami sami a spojit se s ostatními.

Právě proto považuji taková setkání za nesmírně důležitá, nabízející, ukazující další cestu a pomáhající všem zúčastněným“.(Bílý, 2012, s. 8)

V zájmu studia dané problematiky jsem osobně na seminářích Jana Bílého byl a mám tedy s nimi osobní zkušenost. Hlavním důvodem, proč se o práci Jana Bílého zmiňuji, je to, že Jan Bílý pracuje na svých seminářích s přechodovými rituály a této problematice se dlouhodobě věnuje. Své zkušenosti s touto oblastí popisuje v knize „Kruh mužů“ (Bílý, 2012), která se zabývá přechodovými rituály na základě poznatků z výše uvedených mužských kruhů. Účastníci, kteří navštíví seminář Jana Bílého, tak z největší pravděpodobností zažijí nějaký přechodový rituál, ať již ve spojení sami se sebou nebo ve spojení s některým z účastníků. Tuto zkušenost považuji pro každého muže za velmi prospěšnou a pokud proběhne s patřičným prožitkem, jsem názoru, že může sehrát pro dotyčného muže pozitivní roli v jeho dalším vývoji na cestě k mužství. Na druhé straně však musím uvést důležitý fakt, který je spojený právě s přechodovými rituály odehrávajícími se seminářovou formou. Je pozitivní, že existují místa, kde lze prožít přechodový rituál a určitě lze najít pozitiva v jeho působení a prožití, na druhé straně zde vidím jedno úskalí, na které bych rád upozornil. Základní podmínkou přechodového rituálu bylo to, že o průběhu rituálu věděla celá komunita. Zmiňoval jsem se v této souvislosti o tom, že součástí rituálu bylo velmi často viditelné označení účastníka, který rituál absolvoval. To vše mělo podle mého názoru zcela zásadní rozměr z hlediska přijetí muže do společnosti. Všichni totiž věděli, že rituálem prošel a splnil podmínky jeho průběhu. Bohužel právě tato podmínka není splněna, pokud rituál proběhne pouze na semináři. V této souvislosti zavádím pojem „náhradní rituál“, který vymezuji jako rituál, který je plnohodnotným rituálem svým průběhem, avšak odehrává se mimo vlastní komunitu nebo společnost, kde jedinec procházející rituálem žije. Osobně zde nemám jasnou odpověď. Na jedné straně jsem si vědom a mám zkušenost s tím, že prožití „náhradního rituálu“ svůj význam pro každého muže má, na druhé straně jsem si ale vědom i úskalí toho, že mnohdy ani nejbližší okolí o tom, jakým rituálem příslušný muž prošel, neví a nemůže ho tedy na základě této znalosti přijmout v jiném pohledu. Vzhledem k této skutečnosti bych navrhoval, že o „náhradním rituálu“, který například mladý muž při jeho přechodu mezi dospělými vykonal, budou informováni všichni rodinní příslušníci, a pokud to je možné, i jeho blízcí přátelé. Zde bych si právě dovedl představit využití nových médií jako je Facebook nebo Instagram.

Další organizací, kterou jsem si vybral pro popis, je Liga otevřených mužů z. s. Jedním z hlavních představitelů organizace je psycholog a psychoterapeut PhDr. Martin Jára. Ve výroční zprávě organizace je náplň činnosti popsána takto.

„LOM se zaměřuje na zvyšování kvality života mužů. Jeho posláním je podporovat aktivní přístup mužů k osobnímu rozvoji a zdraví, k zodpovědnému partnerství a k rodičovství, k profesní seberealizaci a ke společenské angažovanosti, zejména na poli rovných příležitostí žen a mužů. Nabízí mužům poradenství, kurzy a outdoorové akce. Kvalitní život mužů podporuje také pomocí expertních, mediálních i politických aktivit. LOM čerpá z přímé práce s muži, z vlastní expertní činnosti, z výzkumů a z příkladů dobré praxe v ČR i v zahraničí.“ („VZ_LOM_20151.pdf", b.r.)

LOM se ve svém programu zabývá několika směry, které souvisí s problematikou mužů ve společnosti. Z hlediska rozsahu práce vzhledem k postavení mužů tuto organizaci charakterizují jako nejkompexnější. V jejím programu lze najít tato témata týkající se mužů: kurzy „Mužská cesta“, aktivní otcovství, mužské zdraví, síla a násilí, muži do škol, LOM outdoor club.

V rozhovoru pro Deník na otázku - Jaká aktuální témata řeší současní muži?, uvádí Martin Jára tuto odpověď:

„Naše organizace – LOM, průběžně mapuje témata, která zaměstnávají dnešní české muže. Některá se při osobních rozhovorech, na akcích nebo i v médiích objevují nápadně často. Nejvíce asi sebeúcta: málo mužů si sebe opravdu váží. Ono to vypadá, že máme kolem sebe hodně mužů, kteří mají vysoké sebevědomí. Ale sebeúcta a sebevědomí jsou dvě různé věci. Sebevědomí můžu předstírat, sebeúctu ne. Jiným silným tématem je sebedestrukce, tedy různé formy poškozování sebe sama, mimo jiné se jedná o zbytečné riskování, nadužívání alkoholu, dřinu až do padnutí. A velmi aktuální jsou pro dnešní muže i partnerské vztahy. Ženy jsou dnes náročné a muži si nejsou jisti, kde leží ten dobrý střed mezi vládcem a sluhou.“ („Zralý muž necucá mléčnou čokoládu! - Deník.cz", b.r.)

Z hlediska komplexnosti má LOM velmi široký záběr. Jak je z odpovědi jednoho ze zakladatelů organizace patrné, LOM řeší téměř veškeré problematické chování mužů, ať už je to výše zmiňovaný alkohol, násilí, partnerské vztahy. Tématem mé práce jsou přechodové rituály a postavení současného muže, proto mě zajímala zejména tato oblast a hledal jsem, co může LOM v této oblasti současným mužům nabídnout. Na

základě údajů poskytovaných organizací LOM jsem našel program, který se jmenuje Mužská cesta a skládá se ze sedmi tematických večerů a jednoho iniciačního víkendu. V pozvánce jsou uvedena tato témata, kterým se program bude věnovat: Radost, Solidarita, Síla, Kořeny, Sex, Partnerství, Boj, Smutek, Otec & Matka, Plány, Přátelství, Zranění, Strach, Život, Smrt, Vášeň, Inspirace. Z uvedeného výčtu je zřejmé, že témata korespondují s klíčovými pojmy, které jsem v souvislosti s rituály a jejich úlohou pro muže popisoval. Završení této teoretické části programu je provedeno formou víkendové společné akce, která má ve svém názvu slovo „iniciační“. Zde je možné názorně vidět, jak LOM v práci s muži využívá důležitost historicky daných a prozkoumaných rituálů iniciací. Lze také předpokládat, že program bude ukončen určitou zvláštní formou, tedy tím, co výše nazývám „náhradní přechodový rituál“, tedy průběh rituální iniciace podle původních pravidel, avšak mimo hlavní kulturní proud.

Osobně se mi zaměření LOM a jeho programy líbí a shledávám je jako potřebné a odpovídající současnému postavení mužů ve společnosti. Jen si musí každý zájemce dobře promyslet, čemu se v rámci aktivit, které LOM nabízí, on sám chce věnovat. Jako pozitivní a velmi užitečné shledávám webové stránky LOM, kde lze najít široké spektrum doporučené literatury a filmů s mužskou problematikou, které zakladatelé LOM doporučují mužům k přečtení a zhlédnutí.

Dalším představitelem, který se věnuje mužské problematice ve společnosti a práci s muži, je Richard Vojík, který je poradcem a učitelem v oblasti sexuologie, lektorem osobnostního rozvoje, tantrických celostních masáží a „sexuological bodyworku“. Na jeho stránkách můžeme najít několik kurzů určených výhradně pro muže s názvy „Sraz hustých mužů“, „Uvolni svou sílu, žij svobodně – život není boj“, „Nový muž, Sex a vztah“. Důvody proč tyto semináře pořádá a jeho názor na muže v současné společnosti vyjádřil v blogu Pracebavi.cz takto:

„Můžu mluvit jen za ty, kteří jsou se mnou v kontaktu. Ti nejvíc řeší, kam jít, a jak se stát víc mužem. Dneska ani muži často nemají jasno v tom, co to je být mužem. Hodně mužů je vychovávaných hlavně matkami. Ty probudí naši citlivou složku, ale zase potlačí tu, která je agresivní, dotahovací, ví, co chce, a umí tak trochu svět zranit a dojít si za svým cílem. Když má muž otevřenou i citlivost, tak ví, jak věci dotáhnout,

aniž by zraňoval svět. S citlivostí dosahuješ věci pomaleji, ale víc sedí. Můj přístup je namotivovat muže, aby se změnami začali u sebe.“ („Richard Vojík", 2016)

V programu na seminář „Sraz hustých mužů“ jsou uvedeny tyto formulace: Větší víra v sebe sama a uvědomění, Odstranění strachu a překážek k dosažení svých cílů, Jaké je moje poslání, Posunutí vnitřních hranic, čeho jsem schopen. Z hlediska zasvěceného a odborného pohledu je samozřejmě relevantní otázka, jak toho Richard Vojík na semináři chce dosáhnout? V popisu programu pak následuje tento popis technik, se kterými se bude na semináři pracovat: firewalking (chůze po žhavých uhlících), transovní bubnování, speciální techniky z bojových umění ninjutsu a aikido, řízené šamanské meditace, chlapské sdílení, nalezení vize, atd. Z uvedeného popisu opět vyplývá skutečnost, že i Richard Vojík, tak jako Jan Bílý nebo Martin Jára z LOM, používají při seminářích a setkáních rituály a iniciace, které jsem ve svém textu popisoval a uváděl teoretické důvody, proč jsou pro chování mužů důležité. Z titulu své práce nemohu posoudit, zda na seminářích a kurzech účastníci opravdu naleznou tu pravou odpověď, jak být pravým nebo správným mužem. Mohu zhodnotit pouze dvě věci. První, na základě popisu práce Richarda Vojíka konstatovat, že používá metody, které jsou spojeny s přechodovými rituály a iniciačními rituály. Druhou skutečností je, že osobně znám dva muže, kteří program u Richarda Vojíka absolvovali a jejichž hodnocení bylo pozitivní.

Pořádání mužských seminářů a poslání mužů ve společnosti se v České republice věnuje také Michael Rice. Michael Rice je Ir a původním zaměřením architekt, je členem Královského institutu architektů Irska. Jeho specializací jsou ekologicky šetrné stavby a využívání posvátné geometrie v těchto stavbách. K pořádání seminářů s mužskou problematikou se dostal díky dlouholetému působení v České republice a spolupráci s různými osvětovými středisky např. Maitrea. V roce 2014 začal pořádat semináře s názvem „Brave Heart“ (Statečné srdce), na které navázal pořádáním seminářů, které jsou spojovány s archetypy. Michael Rice popisuje na webových stránkách svoje semináře v souvislosti s archetypy takto:

„Archetypy jsou informační a energetická pole, která vytvářejí základní matici psychologie, formující naše základní systémy přesvědčení spojené s chováním. Čtyři hlavní jungiánské archetypy spojené s mužstvím jsou Král, Bojovník, Kouzelník a Milovník. Michael připravil čtyři velmi silné semináře pro muže, které do hloubky a

podstaty prozkoumají výše zmíněné archetypy v kontextu pochopení a vědomého užívání. “ („Michael Rice", b.r.)

V rámci mého studia problematiky mužů jsem seminář Brave Heart I., v roce 2014, absolvoval a mohu tedy v souvislosti s popisem tohoto semináře uvést osobní zkušenosti. Seminář trval tři dny, od pátku do neděle a skupina obsahovala 25 mužů. Místo konání bylo na samotě v blízkosti města Koryčany. Program se sestával z teoretické části (vysvětlování úloh jednotlivých archetypů v životě muže), sportovně – bojové části (výcvik základních prvků bojového umění a vzájemné zápasení), prakticko – manuální části (společná práce mužů – chystání dřeva a budování lávky přes potok). Vzhledem k tomu, že patřím mezi ty, kteří absolvovali základní vojenskou službu, přirovnal bych tento seminář k zážitkům z vojny. Po ranní rozcvičce, při které jsme uběhli pět kilometrů a pak stáli v zástupu (stále v hustém dešti a zcela promočení), jsem si říkal, že toto už jsem zažil a hlavou mi běžela myšlenka, proč to vlastně dělám. Píšu zde o tomto zážitku zcela záměrně, protože jsem patřil mezi nejstarší účastníky (věkové rozpětí na kurzu bylo (20 – 57 let). Uvědomil jsem si totiž, že pro některé mladší účastníky je to jejich první setkání s nepohodou ve společenství více mužů. Celý program se odehrával ve velmi primitivních podmínkách a kromě místnosti, kde probíhala teoretická část, jsme se pohybovali především venku. Spaní bylo zajištěno na obytné půdě ve vlastních spacácích. Tak jako v předchozím popisu programů výše, i na tomto semináři jsme zažili zkušenosti s šamanským bubnováním, meditací a jinými rituály. Jsem přesvědčený, že prožití tohoto semináře umožnilo všem účastníkům poznat, co je to mužská energie, pospolitost a nahlédnout do teorie archetypů a mýtů, které, jak jsem uváděl v textu, jsou pro společnost a zachování hodnot ve společnosti velmi důležité. Pro úplnost musím také dodat, že s několika muži z tohoto semináře se stále setkávám a základem našeho spojení a soudržnosti jsou právě zážitky a rituály, které jsme společně prožili. Jsem si vědom, že popisuji uměle vytvořenou situaci, avšak v tuto chvíli nevidím jinou možnost pro muže, jak v běžné společnosti něco podobného zažít a prožít. Z tohoto principu vychází jak LOM, tak Richard Vojík, kteří tuto formu prožitkových seminářů pro muže organizují.

Jako důkaz, že téma je ve společnosti aktuální a situace se vyvíjí, je spolupráce několika lektorů na projektu „Cesta pravého muže“, který lze najít na internetu. („Cesta pravého muže", b.r.) Tvůrci projektu – lektori, kteří se problematikou a prací s muži v různých formách věnují, jej charakterizují takto:

„Vyjadřujeme jednoznačné směřování mužů k vyšším hodnotám a k hledání pramene své důstojné síly, vnitřní svobody, lásky a skutečného prožívaného smyslu života. Cesta znamená zkušenost. A Cesta pravého muže je postavená jako zkušenostní proces o 7 krocích a 7 výzvách. Cesta pravého muže je konfrontace osobnosti a ega s pravdou srdce. Je to cesta, opora, kterou všichni hledají, a která směřuje k prameni síly, která je mimo čas a prostor.“ („O projektu", b.r.)

Jádro projektu tvoří 7 příběhů v podání jednotlivých lektorů, kteří přednáší svůj pohled na postavení mužů ve společnosti, včetně jejich metod, práce, příběhů a praktických ukázek. Na tomto projektu také názorně demonstrují to, co už jsem ve své práci naznačoval. Nejde o to, že se vrátíme do minulosti a budeme používat tisíc let staré nástroje a budeme s nimi pracovat co „nejprimitivněji“. Cestou je podle mě právě propojení starých přechodových rituálů, iniciací, archetypů a mýtů ve spojení s možnostmi nových technologií.

7. Návrhy k řešení

Cílem mé práce bylo analyzovat postavení muže v souvislosti s přechodovými rituály a skutečnost, zda ještě existují rituály, kterých se muži účastní. Kromě této otázky jsem se ještě zabýval tím, jaké zdroje informací má muž, který se začne o problematiku mužství v naší společnosti zajímat, k dispozici a jakých aktivit se může účastnit. Na základě analyzovaných zdrojů jsem došel k názoru, že současný muž stále prochází mnoha rituály a mnoha rituálů se účastní. Zde bych se rád vrátil k teoretické kapitole o přechodových rituálech, kde na mnoha místech zmiňuji, jakých rituálů se muži stále zúčastňují. Pro názornost zmíním dva velmi časté, a to rituál svatebního obřadu a rituál pohřbu. V této souvislosti jsem ve své práci uváděl můj názor, že muž v současné společnosti sice mnoha rituály prochází, ale nejsem si jistý, že si vůbec to, že určitým rituálem prochází, uvědomuje. Zde tedy vidím určitou rozporuplnost, podle teorie tedy přechodové rituály existují a obklopují nás, na druhé straně se objevuje otázka, zda to ještě rituály vlastně jsou, když si je mnozí neuvědomují. Osobně si myslím, že právě zde je otevřený prostor pro vzdělávání a osvětu, aby k těmto situacím nedocházelo a stále více lidí ve společnosti si význam rituálů opět uvědomovalo.

Při svém průzkumu jsem se pokoušel najít i nové formy rituálů a ty charakterizovat. Zde mám na mysli například výše uvedené technopárty, graffitti a společné hraní her.

Z těchto souvislostí dedukuji a souhlasím s tím, že v podvědomí lidí, a zde mám na mysli zejména dospívající muže, existuje podvědomá potřeba určitého rituálu. Rituálu ve smyslu vykonání něčeho odlišného, nebezpečného, individualistického. Díky dnešní technologii a zejména Internetu můžeme vidět mnoho videí na You-Tube, kde dospívající chlapi provádí nebezpečné a hazardní prvky, při kterým se dospělým zastavuje dech.

V této souvislosti bych se chtěl zmínit o potřebě „moudrého muže“ nebo „správného muže“, o kterém jsem ve své práci psal. Tento muž byl vždy součástí iniciačních rituálů a byl tak kontrolou nad průběhem rituálu a jeho směřování. To je jeden z vážných problémů, který v souvislosti s rituály a přechodovými rituály v současné společnosti vidím. Na jedné straně je tu podvědomá touha mladého muže nějaký rituál prožít, na druhé straně tu neexistuje přítomnost „starého moudrého muže“, který by ho rituálem provedl. Je samozřejmě pravdou, že ne vždy byl přítomen „starý moudrý muž“, v mnoha případech jsou průvodci mužů v rituálech mužové jen o něco málo starší než ti, kteří rituálem prochází.

Ve své práci též uvádím, že posledním přechodovým rituálem pro mladé muže byla v naší zemi základní vojenská služba. S touto skutečností obecně souhlasím, mám-li být však přesný, přestože vojenská služba splňuje na základě teorie všechny základní principy pro přechodový rituál, tj. odloučení, přechodové období, přijetí, nespĺňuje podle mě právě tu část spojenou s průvodcem ve formě moudrého muže. (Úlohu moudrých mužů měli sehrávat starší vojáci z povolání, avšak téměř nikdy ji nevykonávali, takže důsledkem byla šikana a ponižování, které nemělo žádnou souvislost s vývojem a proměnou ve vyzrálého muže.) Tedy ani ona nebyla ideálním řešením. Tímto tvrzením ovšem nechci popřít, že ve výjimečných případech nemohl proběhnout během vojenské služby přechodový rituál tak, jak by proběhnout měl a jak ho popisuji v teoretické části.

Jestliže tedy dnes v České republice povinná vojenská služba neexistuje, jaké má současný muž možnosti zažít přechodový rituál? Na základě své analýzy jsem dospěl k názoru, že to možné je a to na mužských seminářích nebo v mužských kruzích. Oproti základní vojenské službě by mělo být výhodou, že lektoři, kteří programy pro muže vedou, by měli plnit právě roli moudrých mužů. Výše uvedenými přechodovými rituály mám na mysli rituály, které souvisí s formováním mužské podstaty, tedy

vlastního mužství. V obecné rovině jsem také ukázal na skutečnost, že současný muž se účastní mnoha přechodových rituálů, například svatby nebo pohřbu, jen tyto rituály nejsou takto společností vnímány. Z tohoto důvodu vidím jako podstatné tyto dvě oblasti oddělit. Podle mého názoru by se mělo jednoznačně uvádět, jak v médiích, tak i v příslušné literatuře, že v současné společnosti chybí přechodové rituály pro muže, které jsou spojené s přechodem a proměnou chlapce v muže. Tvrzení, že současní mužové neprocházejí žádnými přechodovými rituály, které se v médiích objevují, musím na základě své analýzy označit za nepravdivé.

Návštěva semináře s mužskou tematikou však není jediná cesta, jak se blíže seznámit s postavením a úlohou muže ve společnosti, ve své práci jsem se také věnoval novým rituálům a novým formám výchovy a práci s muži. Příkladem může být spojení několika lektorů mužských seminářů v projektu „Cesta pravého muže“, který názorně ukazuje, jak lze využít video a internet k šíření myšlenek a inspirace mezi muži. Zde však je potřeba si uvědomit, že konečné rozhodnutí každého muže, jestli se na nějaký seminář vydá nebo si přečte nějakou knihu, je jen jeho osobním rozhodnutím.

Otázkou v této souvislosti je také skutečnost, zda jsou formy, které jsem ve své práci uváděl, přijatelné pro celou populaci mužů v naší společnosti. Zde musím odpovědně prohlásit, že tomu tak s největší pravděpodobností není. Jsem si vědom, že existují a budou existovat muži, které tato problematika vůbec nezajímá a pravděpodobně nikdy zajímat nebude. Uvědomuji si, že určitá forma programů může být nevhodná pro homosexuálně orientované muže, přesto že jsem ve své práci na několika místech poukázal na to, jak je důležité pracovat s muži s touto orientací. Ve své práci jsem vycházel ze zdrojů, které jsou určeny primárně pro muže, které už problematika mužství ve společnosti zaujala. Myslím si, že oslovování dalších mužů, které jsem výše zmiňoval, představuje volný prosator k novým aktivitám a různým formám osvěty, aby i tyto skupiny mohly čerpat informace v případě, že o tuto oblast projeví zájem.

V případě seminářů z hlediska kritického pohledu musím také zmínit skutečnost, že nikde nejsou stanoveny žádná kritéria na hodnocení lektorů nebo jejich seminářů. Všechny vzdělávací akce se odehrávají v neoficiální vzdělávací sféře. Lektoři jsou v mnoha případech vysokoškolsky vzdělaní lidé, avšak v oborech, které s výchovou dospělých žádným způsobem nesouvisí. Jak mnozí přiznávají, jejich kvalifikace

vznikala učením ze situací a životních zkušeností. Díky těmto faktorům musím konstatovat, že není zaručena jednoznačná kvalita vzdělávacích programů těchto organizací a zájmových skupin a případný zájemce o účast je odkázán pouze na obecné informace o programech, případně na osobní referenci některého z účastníků programu. V této souvislosti si myslím, že by stálo za zamýšlení věnovat se tématu přípravy nebo zdokonalování lektorů mužských programů na katedře andragogiky podrobněji, případně zavést seminář, jehož programem by byla problematika postavení mužů v současné společnosti s možnou další edukací studentů – budoucích lektorů těchto programů.

Osobně bych navrhoval vytvořit studijní program, jehož cílem by byla orientace na muže. Tento program by měl zahrnovat veškeré teoretické podklady, které souvisí s postavením mužů ve společnosti od historie do současnosti. Měl by zahrnovat části a teoretické základy spojené s rituály a jejich významem a jeho součástí by měla být i teoreticko – praktická výuka práce s muži. Zde si dovedu představit sestavení určitých forem outdoorových aktivit, ve kterých by došlo k propojení teoretických podkladů s praktickými prožitky rituálů. Jinými slovy, moje představa je myšlena tak, že na katedře Sociologie a kulturní antropologie by se mohl vytvořit tým, který se této problematice úzce věnuje a stane se výchozím opěrným bodem pro vzdělávání, výchovu a osvětu postavení mužů v naší společnosti.

Ve své práci jsem čerpal z několika zdrojů, převážně amerických autorů. Myslím, že by jednou ze součástí navrhovaného programu mohlo být i sepsání původní odborné české publikace, která se vztahuje k tématu mužství a postavení mužů v České republice. Tato kniha by pak mohla být pomocníkem a průvodcem pro všechny, kteří se mužům ve společnosti věnují. Výhodu spatřuji také v tom, že pokud by tato publikace vzešla z akademické půdy, mohla by se stát úspěšným prostředkem k práci s muži v oficiálních institucích. Tím mám například na mysli to, že by tuto publikaci mohli používat učitelé ve školách, ať už jako součást oficiální výuky, nebo pro lepší porozumění a přípravu dospívajících mužů.

Mým cílem v této práci bylo zejména poukázat na důležitost přechodových rituálů, se zvláštním důrazem na to, jakou úlohu mají v životě chlapců a mužů. V závěru své práce jsem popsal několik možností, kde muži mohou najít svoji inspiraci nebo radu pro svoji cestu v současné informační a globální společnosti. Zároveň jsem nenašel

žádnou informaci o tom, že by z hlediska oficiálního institucionálního směru existoval nějaký program, kterým by stát podporoval vzdělávání mužů v této oblasti. V dohledné době to osobně ani nepředpokládám, co však vidím jako podstatné, je to, že se o problému postavení mužů, rituálech a jejich souvislostech ve společnosti hovoří a začínají se o těchto souvislostech zmiňovat oficiální periodika, jako například Lidové Noviny nebo Respekt. („On-line rozhovor s Martinem Járrou", b.r.) Tyto skutečnosti považuji za velmi důležité a předpokládám, že zájem o téma postavení mužů ve společnosti bude v médiích stále větší.

V samotném závěru bych chtěl zmínit tu nejdůležitější věc, která s postavením mužů ve společnosti souvisí, a to jejich poslání. V analyzované literatuře a dalších podkladech mé práce je tento pojem často zmiňován. Toto poslání je však zmiňováno jako problematický bod, který se v dnešní době u mužů vytrácí v souvislosti se změnami, které mají na svědomí faktory, jako informační společnost a feministickém hnutí. Jsem názoru, že právě pobyt ve skupině mužů a prožití „náhradního rituálu“ může samotným mužům toto poslání najít, anebo jim pomůže lépe si uvědomit svoji roli a postavení ve společnosti, aniž by měli pocit, že jsou příliš „zženštilí“ nebo naopak „tvrdí“.

Pro svá tvrzení vycházím z vlastních zkušeností, kdy v rámci dobrovolných přednášek jsem na toto téma hovořil jak se skupinami mužů, tak i žen a téměř vždy jsem se setkal s velkým a upřímným zájmem o tuto problematiku.

8. Závěr

V předchozí kapitole jsem se zmiňoval v souvislosti se zveřejňováním článků o mužích a jejich postavení ve společnosti jako o prvních pozitivních krocích, které spatřuji v upozorňování většinové společnosti na problematiku mužů, jejich úlohu a postavení v současné společnosti. Tyto první signály však, podle mého názoru, nejsou dostatečné. Vzhledem k tomu, že muž je ve společnosti zastoupen v mnoha rolích, měla by se této problematice věnovat celá společnost. Koho tím mám na mysli?

Na prvním místě určitě stát a vládní orgány, které by měly svojí politikou podpořit úlohu mužů například ve vzdělávacím systému. Jednou z možností, kterou zde vidím, je dorovnání platové úrovně pro pedagogy na srovnatelnou úroveň s jinými obory a

zajistit tak, aby ve školství zejména na druhém stupni a na středních školách bylo více pedagogů mužů, kteří by byli vzorem pro mladé chlapce.

Určitě by bylo dobré, kdyby se pozornosti mužské problematiky věnovaly samotné školy a vzdělávací organizace. Tyto instituce by měly věnovat více času aktivitám spojeným s praxí, příkladem by mohly být návštěvy továren a firem, kde chlapci mohou vidět reálný svět a muže v práci. Pro některé vzdělávací aktivity bych doporučoval také vytváření oddělených skupin, kdy se zvlášť učí chlapci a zvlášť dívky.

Zajímat se o tuto oblast by se měli také samotní rodiče, kteří by měli být seznámeni s tím, jak vychovávat chlapce.

Myslím, že otázky postavení mužů, by se měly věnovat také samotné ženy, které by měly znát souvislosti s přechodovými rituály u mužů a další souvislosti, které jsem ve své práci uváděl, aby rozuměly lépe svým mužům a synům.

V neposlední řadě by se problematice měli věnovat samotní muži, aby se mohli stát dobrými otci a moudrými muži a být tak oporou všem v okolí a celé společnosti.

Ve své práci jsem chtěl upozornit na to, že přechodové rituály v životě mužů ve společnosti mají stále svůj význam a prostupují do mnoha oblastí života každého muže. Jejich pochopením může celá společnost lépe pracovat s muži a mladými chlapci tak, aby se z nich stali opravdoví muži, kteří jsou moudří a zodpovědní vůči celé společnosti a životu na planetě Zemi.

Věřím, že některé mé návrhy, které uvádím ve své práci, by mohly být motivem k dalšímu hlubšímu studiu mužů a práci s nimi, což osobně považuji za velmi důležité a smysluplné. Neskryvaným motivem a cílem mé práce bylo také to, že jsem chtěl zpřístupnit současné poznatky dalším mužům a ženám, kteří se o toto téma zajímají, a také pro to, aby si vzájemně v současné společnosti lépe rozuměli.

Použitá literatura:

- Badinter, É. (2005). *XY: o mužské identitě*. Praha; Litomyšl: Paseka.
- Barclay2231. (2016, květen 10). Man (Dis)connected – Philip Zimbardo – What it Means to be Male in a Connected World. Získáno z <https://www.comparethecloud.net/watch/man-disconnected-philip-zimbardo-what-it-means-to-be-male-in-a-connected-world/>
- Bílý, J. (2012). *Kruh mužů: přechodové rituály pro muže a „palčivé otázky“*. Praha: Synergie.
- Bly, R., & Woodman, M. (1998). *The maiden king: the reunion of masculine and feminine* (1st ed). New York: Henry Holt.
- Campbell, J., (2000). *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*. Praha: Portál.
- Cesta pravého muže. (b.r.). Získáno 8. únor 2017, z <http://cestapravehomuze.cz/zdroje-muzske-sily-1/>
- David, D. S., & Brannon, R.. (1976). *The Forty-nine percent majority: the male sex role*. Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co.
- Eliade, M. (2004). *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press.
- Fafejta, M. (2016). *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál
- Fox, M. (2014). *Skrytá spiritualita muže: deset metafor k probuzení zasvěcené mužnosti*. Praha: Synergie.
- Genep, A. (1996). *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny.

- Glover, R. A. (2014). *Rádce pravého muže: cesta hodného hochy k opravdovému muži, aneb, Jak dosáhnout všeho, co chcete v lásce, sexu a v celém životě*. Praha: Synergie.
- Kaufmann-Huber, G., & Sirovátková, A. (1998). *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál.
- Keen, S. (2014). *Žár v těle: jak být mužem*. Praha: Maitrea.
- Klímová, H. (2005, srpen 10). Prožít si svůj rituál. *Lidové noviny*.
- konstelace a semináře pro muže. (b.r.). Získáno 16. leden 2017, z <http://www.konstelace.info/muzi.html>
- Kopecká, M. (2015, červen 26). Co si chlapi nepřiznají. Získáno 16. leden 2017, z <http://www.lidovenoviny.cz/ctecka.aspx?d=26.06.2015&n=LN-MAGAZIN&e=LN-MORAVA#strana=6>
- Lenderová, M., & Rýdl, K. (2006). *Radostné dětství? dítě v Čechách devatenáctého století* (Vyd. 1). Praha: Paseka.
- Mead, M. (2010). *Pohlaví a temperament u tří primitivních společností*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Michael Rice. (b.r.). Získáno z <http://www.michaelrice.cz/seminare/seminar-archetyp-bojovnika>
- O projektu. (b.r.). Získáno 16. leden 2017, z <http://cestapravehomuze.cz/autori-projektu/>
- On-line rozhovor s Martinem Járrou. (b.r.). Získáno 16. leden 2017, z <https://www.respekt.cz/rozhovory/on-line-rozhovor-s-martinem-jarou>
- Pink, D. H. (2005). *A whole new mind: moving from the information age to the conceptual age*. New York: Riverhead Books.
- Pink, D. H. (2008). *Úplně nová mysl: proč budoucnost patří pravým hemisférám*. Praha: Ideál.

- Razyie, A. (b.r.). These are the world's most religious countries. Získáno 13. leden 2017, z http://www.wingia.com/en/news/the_telegraph_uk_mapped_these_are_the_world_s_most_religious_countries/291/
- Richard Vojík: Ukazují mužům, že můžou "mít koule" a být přitom citliví. (2016, říjen 25). Získáno z <http://pracebavi.cz/2016/10/25/richard-vojik-ukazujimuzum-ze-muzou-mit-koule-a-byt-pritom-citlivi/>
- Rohr, R., (2005). *Adamův návrat Mužská iniciace*. Praha: Vyšehrad
- Sebevraždy | ČSÚ. (b.r.). Získáno 17. leden 2017, z https://www.czso.cz/csu/czso/sebevrazdy_zaj
- Sekunda, N., & Hook, R. (2008). *Spartské vojsko*. Praha: Grada.
- Stephenson, B. (2012). *Co dělá z chlapců muže: duchovní přechodové rituály ve věku nevšímavosti*. Praha: DharmaGaia :
- Toufar, P. (2004). *Český rok na vsi a ve městě*. Třebíč: Vyd. Akcent.
- Trachtová, Z. (2016, říjen 23). Každý věří, že odolá zlu. Zvládne to ale jen menšina, říká slavný psycholog. Získáno 19. leden 2017, z http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-philip-zimbardo-0y5-/zahranicni.aspx?c=A161019_131300_zahranicni_zt
- Turner, V. W. (1964). *Betwixt and Between: The liminal Period in Rites de Passage*. Získáno 13. leden 2017, z <http://www2.fiu.edu/~ereserve/010010095-1.pdf>
- Vavroň, J. (2011, 9). Pohřby bez obřadu jsou častější, Češi už nemají peníze na nebožtíky. Získáno 6. leden 2017, z <https://www.novinky.cz/ekonomika/243447-pohrby-bez-obradu-jsou-castejsi-cesi-uz-nemaji-penize-na-neboztiky.html>

Výsledky sčítání bezdomovců | SLDB 2011. (b.r.). Získáno 17. leden 2017, z

https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu

VZ_LOM_20151.pdf. (b.r.). Získáno 16. leden 2017, z [http://ilom.cz/wp-](http://ilom.cz/wp-content/uploads/2013/12/VZ_LOM_20151.pdf)

[content/uploads/2013/12/VZ_LOM_20151.pdf](http://ilom.cz/wp-content/uploads/2013/12/VZ_LOM_20151.pdf)

Zimbardo, P., & Coulombe, N. D. (2015). *Man (dis)connected: how technology has sabotaged what it means to be male*. London: Rider.

Zpráva Muži a násilí v České republice | Vláda ČR. (b.r.). Získáno 17. leden 2017, z

[https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-](https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/zprava-muzi-a-nasili-v-ceske-republice-150013/)

[muzu/dokumenty/zprava-muzi-a-nasili-v-ceske-republice-150013/](https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/zprava-muzi-a-nasili-v-ceske-republice-150013/)

Zralý muž necučá mléčnou čokoládu! - Deník.cz. (b.r.). Získáno 16. leden 2017, z

[http://www.denik.cz/souteze/zraly-muz-necuca-mlecnou-](http://www.denik.cz/souteze/zraly-muz-necuca-mlecnou-cokoladu20110104.html)

[cokoladu20110104.html](http://www.denik.cz/souteze/zraly-muz-necuca-mlecnou-cokoladu20110104.html)

Ženy a muži v krajích ČR - Demografie | ČSÚ v Plzni. (b.r.). Získáno 17. leden

2017, z [https://www.czso.cz/csu/xp/analyza-](https://www.czso.cz/csu/xp/analyza-_zeny_a_muzi_v_krajich_cr_demografie)

[_zeny_a_muzi_v_krajich_cr_demografie](https://www.czso.cz/csu/xp/analyza-_zeny_a_muzi_v_krajich_cr_demografie)